

TRANSICIÓ ECOLÒGICA

Assegurem compromís

Descobreix les assegurances ètiques i solidàries

Amb Arc Cooperativa pots fer un consum responsable
tot impulsant el mercat social

www.arc.coop

Editorial

TRANSITANT CAP A UNA ALTRA VIDA POSSIBLE

Teniu a les mans el segon número de la nova etapa de *Nexe*. Després de reprendre la tardor passada l'edició semestral amb el monogràfic dedicat a “Una economia per la vida”, en aquesta entrega volem aturar-nos als elements que han de permetre una transició cap a models productius i de consum ecològics, nets i sostenibles.

Si en l'anterior número vam analitzar la necessitat d'articular un sistema econòmic que reverteixi les desigualtats per atendre les necessitats de la majoria, en l'actual ens centrem en la importància que aquest canvi de paradigma es desenvolupi en termes d'equitat i de respecte als límits biològics del planeta.

La pandèmia i el procés inexorable de canvi climàtic han evidenciat que estem a les portes d'un col·lapse civilitzatori de conseqüències devastadores. D'aquí l'exigència ètica i política d'un canvi sistèmic no només en els models de gestió i governança a escala global, sinó també en la nostra relació cultural amb l'ecosistema que ens dona vida. Així ho analitzen diferents experts i reconeguts activistes, per als quals la lògica predadora del capital ha posat en risc la supervivència dels humans i de la resta d'espècies que habiten la Terra.

Des d'una mirada interdisciplinària, aquestes veus analitzen l'impacte que l'exacerbació del desenvolupisme expansiu i colonial d'arrel capitalista ha causat en l'actual etapa moderna, alhora que dibuixen les claus per bastir un nou contracte social que, sobre la base del decreixement en les formes de consum, permeti el repartiment just de la riquesa i l'ús de sistemes de transport i d'energies renovables amb què abastir les poblacions.

Les següents pàgines de *Nexe* volen ser un repàs sobre els efectes i les injustícies que deriven de l'explo-tació intensa dels recursos naturals, a més d'una finestra a través de la qual podem conèixer les alternatives que, en l'àmbit del cooperativisme i l'economia social i solidària, assagen sobre el terreny formes de vida harmòniques, eficients i satisfactòries.

3. EDITORIAL

Transitant cap a una
altra vida possible

32-33. SOLSONÈS. SOBIRANIA
ENERGÈTICA A CO(O)P DE SOL

Joan Bernà Periodista i polítleg,
vinculat a diversos projectes
comunitaris de Barcelona

54-55. ECOTÈCNIA.
NOTES D'UNA TRAJECTÒRIA

Miquel Cabré Enginyer de
telecomunicacions, president de
l'Associació Eòlica de Catalunya (EolicCat)
i un dels impulsors d'Ecotècnia

72-75. BIOSFERA I BENESTAR
HUMÀ: APUNTS PER A LA
TRANSICIÓ ECOSOCIAL

Marc Cerdà Ambientòleg, professor
de la Universitat de Barcelona (UB)
i membre de la Plataforma per la
Qualitat de l'Aire

6-11. PACTES VERDS PER AL
FUTUR POSTPANDEÀMIA?

Alfons Pérez Enginyer, activista
a l'Observatori del Deute en la
Globalització (ODG)

34-35. IMPULS COMUNITARI
PER FRENAR LA CRISI.
XICOTETA ENERGIA I VIURE
DE L'AIRE DEL CEL

Marta Roca Periodista, experta
en cooperació internacional

56-59. RURALITAT: UN TERRITORI
FÈRTIL PER A LA SOSTENIBILITAT
INTEGRAL

Sebastià Jódar Assessor en la
direcció i gestió d'entitats de
l'economia social i solidària

76-79. RURALISME O BARBÀRIE?

Gustavo Duch Veterinari,
escriptor i activista per la
sobirania alimentària

12-17. “NOMÉS UN NOU MODEL
ECONÒMIC FRENARÀ EL
COL-LAPSE” Joan Martínez Alier
i Luis González Reyes

Àlex Romaguera Periodista,
coordinador de la revista Nexe

36-39. CAPGIRAR L'ECONOMIA.
UN VIATGE CAP AL
DECREIXEMENT TURÍSTIC

David Soler Director de Marge Books,
portaveu de l'Assemblea de Barris pel
Decreixement Turístic (ABDT)

Jordi Via i Llop Activista, soci
fundador d'Arç Cooperativa i
impulsor de la Xarxa d'Economia
Solidària (XES)

80-83. L'AGENDA 2030 I
L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA:
BUSCANT LES CRUÏLLES

Jordi Boixader Economista i
polítleg, cap de la subsecció
Innovació del Desenvolupament
Econòmic (Diputació de Barcelona)

18-21. DE L'STOCK AL FLUX I
A UNA DEMOCRÀCIA
POSTFOSSILISTA

Sebastià Riutort Sociòleg, membre
del Grup de Recerca en Ètica
Economicosocial i Epistemologia
de les Ciències Socials (GREECS)

40-42. PLANIFICACIÓ I MOBILITAT.
PER UN PAÍS A ESCALA HUMANA

Nel·la Saborit Enginyera civil,
membre del Gabinet Tècnic del Pla
Estratègic Metropolità de Barcelona
(PEMB)

60-63. INDÚSTRIA ESSENCIAL:
POSANT ELS NODES D'UNA
RECONVERSIÓ JUSTA I
DEMOCRÀTICA

Jordi Garcia Jané Cooperativista
a L'Apòstrof i membre de la Xarxa
d'Economia Solidària (XES)

84-85. ESBOSAR UNA
ESTRATÈGIA PER A LA TRANSICIÓ
ECOSOCIAL A CATALUNYA

Gisela Torrents Ambientòloga,
consultora internacional en temes
de crisi climàtica i economia
sostenible

22-25. SOM ENERGIA

Marta Roca Periodista, experta
en cooperació internacional

44-49. ENTREVISTA YAYO
HERRERO “EL CAPITALISME
NO MORIRÀ SOL, CALDRÀ
FER-LO CAURE”

Àlex Romaguera Periodista,
coordinador de la revista Nexe

64-67. LA TRANSICIÓ DIGITAL:
DEL COL-LAPSE A LA SOBIRANIA
TECNOLÒGICA

Margarita Padilla Enginyera,
programadora informàtica a la
cooperativa Dabne

Ivan Miró Sociòleg i soci de la
cooperativa La Ciutat Invisible

26-28. UNA PALANCA PER A
LA SOSTENIBILITAT ECOLÒGICA.
COMUNITATS ENERGÈTIQUES

Jordi Sans Periodista i humanista
per la Universitat Pompeu Fabra
(UPF)

50-53. UNA ENERGIA NETA.
PER A UN PAÍS EN JOC

Sergi Saladié Geògraf, professor
associat de la Universitat Rovira i
Virgili (URV)

68-71. URBANISME FEMINISTA
PER A UNA TRANSICIÓ
ECOSOCIAL

Blanca Valdivia i Sara Ortiz
Escalante Investigadores de
la cooperativa d'arquitectes,
sociòlogues i urbanistes
Col·lectiu Punt 6

86-87. NOUS VALORS PER
A UNA NOVA SOCIETAT?

Daniel Jover Mestre i educador,
assessor en polítiques públiques

30-31. POSANT L'ENERGIA AL
SERVEI DE LA VIDA. MUNICIPIS
EN TRANSICIÓ

Dani Font Periodista, doctor
en Història de la Ciència per la
Universitat Autònoma de Barcelona
(UAB) i activista mediambiental

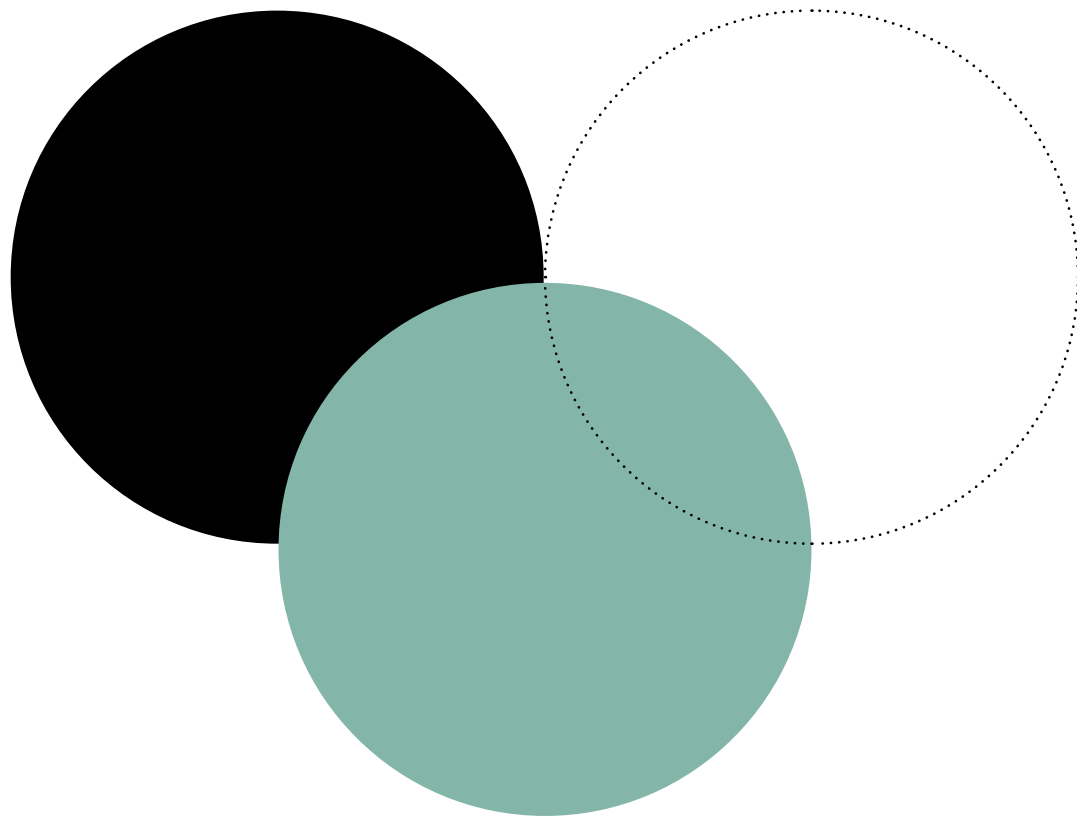

88-95. DEU LECTURES SOBRE
LA TRANSICIÓ ECOSOCIAL

Redacció Nexe

PACTES VERDS

Per al futur postpandèmia?

Contra tot pronòstic, les propostes del *Green New Deal* davant l'actual emergència econòmica s'han aprofitat de la pandèmia per impulsar la triple tesi del creixement verd, la tecnologia verda i el finançament verd. Però més enllà d'aquests plans de transició en clau ecològica, existeixen propostes més transformadores, i sobretot que permetin solucionar la crisi econòmica que de ben segur vindrà després?

Text: Alfons Pérez

Fa dos anys, apareixia a la llum pública, de la mà de la congressista demòcrata dels Estats Units Alexandria Ocasio-Cortez, un pla ambiciós destinat a transformar l'economia estatunidenca. El *Green New Deal* havia de situar l'economia en un plànol de justícia ambiental i social per lluitar contra els greus efectes del canvi climàtic i acabar amb l'opressió històrica de les comunitats que havien vist vulnerats els seus drets més bàsics. Malgrat que el Senat estatunidenc el va aturar, el pla va ser una font d'inspiració per a moltes institucions, que han vist en el *Green New Deal* la fórmula per impulsar polítiques sota un paraigua verd i social.

Amb l'arribada de la pandèmia, semblava que el rescat de l'economia passaria novament per davant de qualsevol política ambiental. Però de manera inusitada, la recuperació s'ha perfilat com a verda (l'anomenada *green recovery*) i les formulacions del *Green New Deal* a Europa han esdevingut la principal estratègia per sortir de la crisi.

DEL GREEN NEW DEAL ALS PACTES TRANSFORMADORS

L'ascendent històric del *Green New Deal* és el *New Deal* que va plantejar l'expresident estatunidenc Franklin D. Roosevelt el 1933. Davant el crac financer de 1929, va dissenyar un paquet de mesures socials, econòmiques i financeres de gran abast. Se sap que aquestes mesures van ser implementades gràcies a la forta pressió de la classe treballadora, que aleshores agitava els carrers de les principals ciutats nord-americanes amb protestes, aldarulls i vagues. D'aquesta manera, el *New Deal* va acabar sent un marc d'intervenció institucional que, a l'escalf de les revoltes, va reorganitzar totes les àrees de l'administració per respondre a un context d'emergència.

Si ho mirem amb perspectiva, podem establir un cert paral·lelisme entre aquella situació i l'emergència climàtica que ens afecta actualment. La pressió que va

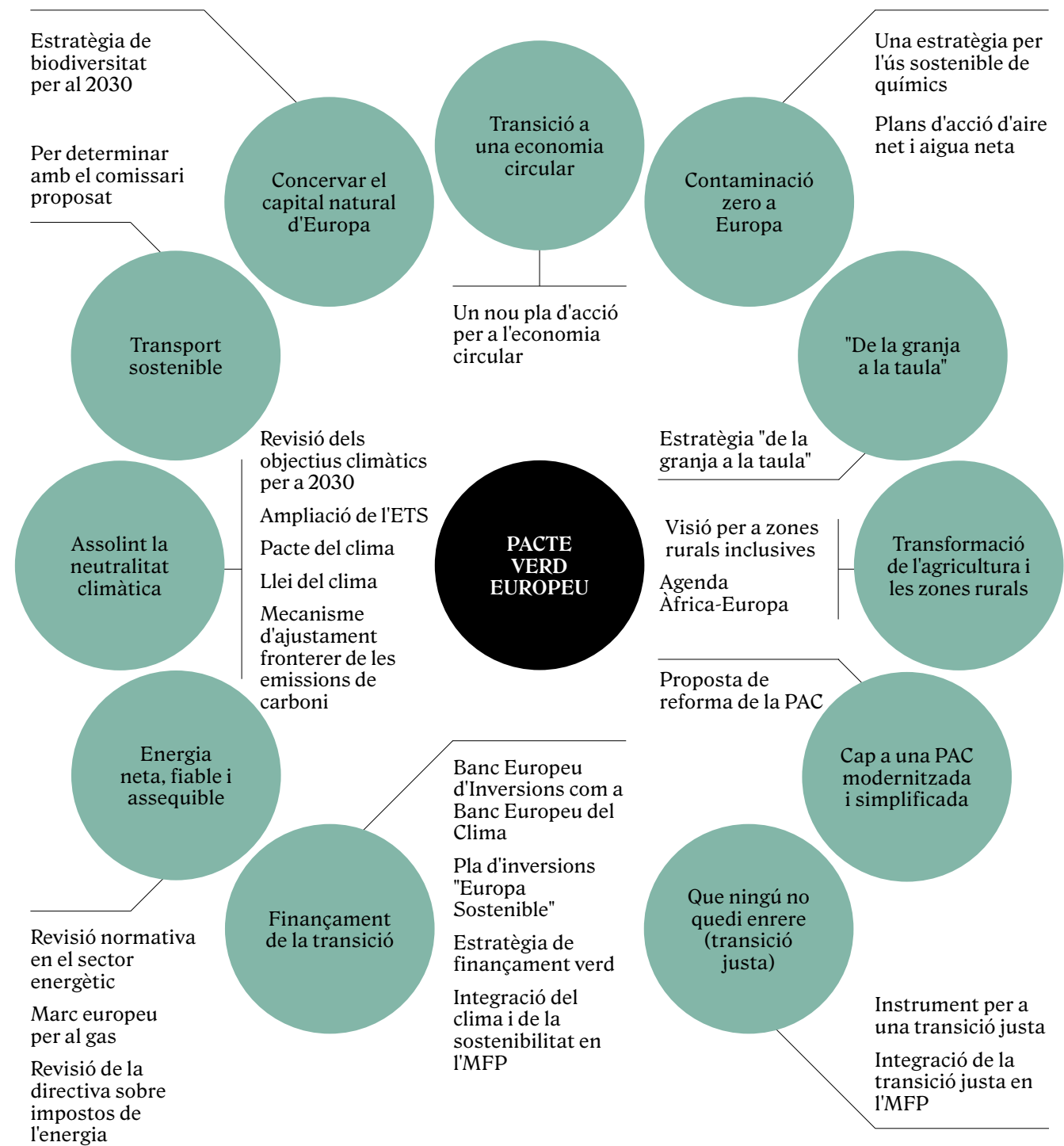
patir Roosevelt als carrers es plasma avui dia en la pinça formada per les noves xarxes globals de justícia climàtica, d'una banda, i per la ciència climàtica, de l'altra.

L'octubre de 2018, el Grup Intergovernamental d'Experts de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic (IPCC) va publicar l'informe especial *Escalfament global 1,5°C* que, amb els seus "12 anys per actuar", situava el canvi climàtic en una emergència de primer ordre. La creació de grups de joves que reclamen un futur, com ara Fridays for Future, i de la xarxa internacional Extinction Rebellion, que insta la classe política a dir la veritat sobre la crisi global, han ajudat a aquest fet.

Per tant, els *Green New Deal* no venen del no-res. La ciència i la presa de consciència social han empès les autoritats a fer plantejaments aparentment compromesos. La proposta del *Green New Deal*, de base keynesiana i abraçada pels sectors més progressistes de la socialdemocràcia, també és un concepte dinàmic que es repeteix i es reinterpreta segons l'interès de cadascú: des de propostes radicals, com la promoguda per Bernie Sanders, a d'altres més continuistes, com l'*European Green Deal* de la Unió Europea. També hi trobem els pactes verds, unes propostes impulsades pels moviments socials, que inclouen canvis estructurals per acabar amb el capitalisme, el patriarcat i les relacions neocolonials. Aquests pactes aprofiten l'oportunitat per traslladar aspectes que ja es treballen d'un temps ençà, entre els quals podem destacar el *Green New Deal for Europe*, crític amb l'*European Green Deal*; el Pacto Ecosocial del Sur, forjat en una aliança d'Amèrica del Sud i el Carib; o el *Feminist Green New Deal*, que advoca per integrar una agenda feminista en el *Green New Deal*.

L'EUROPEAN GREEN DEAL: UN MARC DE CONTROVÈRSIA

De tots els *Green New Deal*, el més rellevant al Vell Continent és l'*European Green Deal* (EGD). Es tracta

Principals plans i polítiques de l'European Green Deal (EGD).

d'un programa de caràcter sectorial que combina polítiques existents amb altres de noves i que pretén assolir la neutralitat climàtica el 2050 amb una injecció extra de finançament. La Unió Europea veu en l'EGD una eina de lideratge global en una esfera monopolitzada pels Estats Units i la Xina.

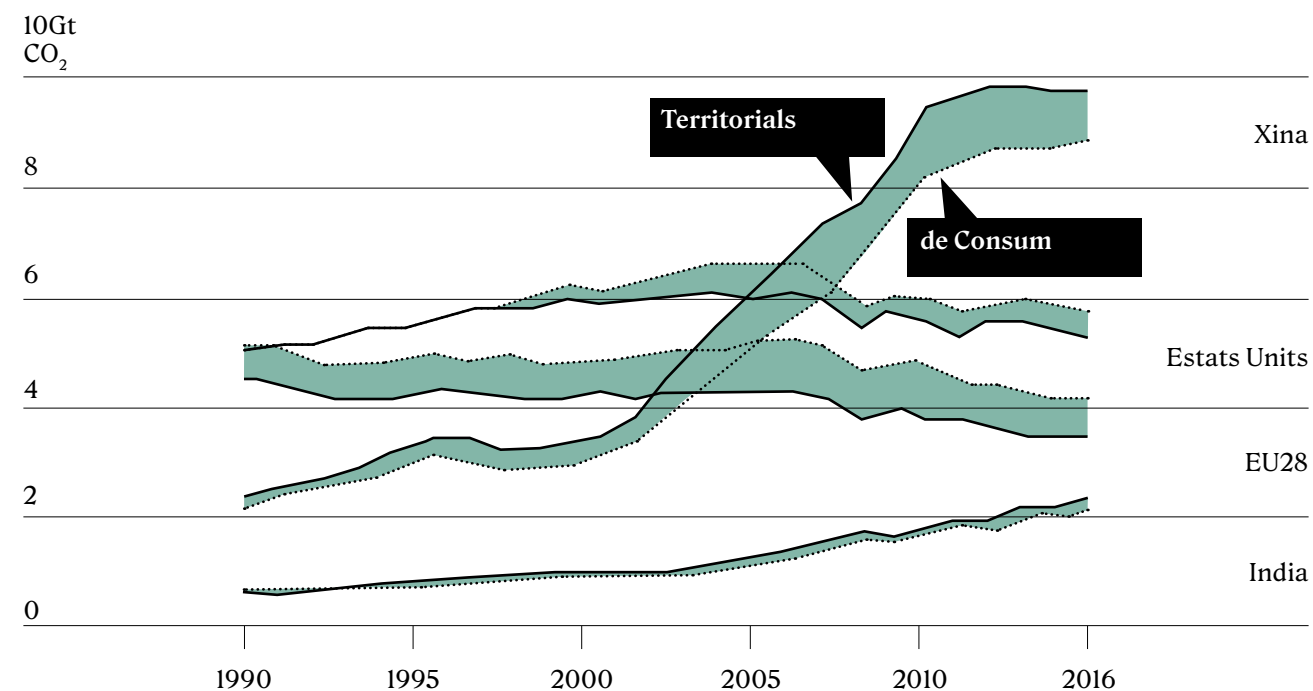
Ara bé, com deia el psicòleg nord-americà Abraham Maslow, "si la teva única eina és un martell, veuràs un clau en qualsevol problema". D'acord amb aquest símil, l'EGD és el martell d'una UE que veu mercat a tot arreu, ja que les seves solucions són de *mercat*, amb el color verd com a novetat: creixement verd, finançament verd i tecnologia verda.

Si ens referim al creixement verd, l'EGD parla d'aconseguir un creixement inclusiu que redueixi l'impacte ambiental, cosa que la Comissió Europea veu factible, atès que entre 1990 i 2017, les emissions de CO₂ van baixar un 22%, mentre l'economia creixia un 58% en el si de la Unió Europea. En realitat, en aquest període es van externalitzar processos industrials a països on la regulació és menor i la mà d'obra és més barata. A tall d'exemple, les importacions

xineses a la UE han passat de 90.420 milions d'euros a 420.800 milions en el període 2002-2019, un augment que basta per concloure que la Unió Europea continua sent responsable de la manca de reducció d'emissions de gasos contaminants.

Segons l'EGD, la transició a una economia de serveis i a una major digitalització farà desmaterialitzar l'economia. Però amb la COVID-19 ha estat tot el contrari. La virtualització ràpida i forçada, representada pel teletreball i per la suposada asèpsia de la compra en línia, ha multiplicat l'ús de les eines virtuals. És ben sabut que darrere la pantalla dels nostres ordinadors, tauletes o *smartphones* s'amaga un sistema de cablejat, antenes, amplificadors i servidors amb un elevat cost energètic i material. Estem lluny, doncs, d'una disminució de l'impacte. Cal recordar que les tecnologies de la digitalització depenen en bona part de l'extracció d'alumini, cadmi, cobalt, coure, gal·li, indi, liti, neodimi, níquel i la d'altres minerals crítics i contaminants.

Doncs bé, l'EGD i la majoria de *Green New Deal* institucionals posen la tecnologia al centre. Tant és així que

Emissions territorials i de consum.

un estudi publicat el 2019 per l’Institute for Sustainable Futures (ISF) de la Universitat Tecnològica de Sidney adverteix que l’extracció de materials necessaris per a la transició energètica superarà el llindar d’augment de la temperatura d’1,5°C. En el cas del liti, l’increment de l’extracció primària oscil·laria entre 1.565%, en l’escenari baix anual i 8.845% en el més alt; el cobalt entre 679% i 1.788%; el neodimi entre 369% i 592%; el níquel entre 119% i 313%; i el disprosi entre 406 i 640%. Pel que fa al cobalt, al níquel i al liti, les projeccions per al 2050 superarien totes les reserves existents, cosa que, segons indica l’ISF, és biofísicament inviable.

MÉS ENLLÀ DE LES XIFRES

Però no es tracta només de quadrar els números. La suma de la monodependència fòssil (petroli, gas i carbó) i de la multidependència de matèries primeres dibuixa un nou mapa de territoris estratègics en el món. Així, per exemple, la República Democràtica del Congo extrau més del 50 % del cobalt del planeta i reuneix més de la meitat de totes les reserves; Austràlia extreu el 60 % del liti, però les reserves més grans són a l’Argentina, Xile i Bolívia. Al seu torn, Indonèsia i Filipines suporten gairebé el 50 % de l’extracció global de níquel. Aquests dos països, juntament amb Austràlia, sumen la meitat de reserves totals, mentre que la Xina concentra l’extracció i les reserves de terres rares.

Si a aquest mapa li afegim l’actor amb més capacitat de refinar i manufacturar la tecnologia, veurem com s’estableix un triangle entre l’extracció al Sud Global, el consum europeu i el refinament i la manufactura xinesa. I és que el gegant asiàtic concentra el 80 % de la capacitat de refinament de matèries primeres per a bateries elèctriques i el 60 % de la manufactura global, i tres de les seves empreses (Quzhou Huayou Cobalt New Material Co., Ltd., Jiangsu Cobalt Nickel Metal i Zhejiang Huayou Cobalt Co.Ltd. Huayou) refinen el 30 % del cobalt global.

Davant d’això, sorgeixen dues reflexions. Primer, cal reflexionar sobre el contrasentit que suposa fer front al rellotge de la urgència climàtica mentre ens mirem els problemes globals des de les fronteres polítiques. Hi ha una responsabilitat exterior en les propostes de transició ecològica. De fet, cada kilogram i cada tona que s’extreu genera greus impactes en els pobles i les comunitats, especialment en les del Sud Global, on es registren 648 conflictes socioambientals, segons l’Atles Global de Justícia Ambiental (EJOLT). No són gaires més dels que apareixen al Marroc, al Congo, a Zàmbia, a Indonèsia i a Bolívia, tots ells relacionats amb les matèries primeres crítiques. Aquests conflictes inclouen la repressió de

Percentatge de dones en diferents subsectors.

les activistes: una cinquantena de persones van ser assassinades el 2019 mentre denunciaven els perjudicis de la indústria minera.

RECUPERACIÓ AMB ECONOMIA VERDA

Un altre punt destacat és l’estructura financera que acompanya l’EGD, que aspira a mobilitzar un bilió d’euros en “inversions sostenibles” durant els pròxims deu anys. El seu plantejament és bellugar capital privat a través de la participació de capital públic, però la irrupció de la pandèmia ha provocat un bolcat de diners públics inusitat (en total, set bilions d’euros en el conjunt de la UE).

Segurament, l’acció més notòria ha estat el fons europeu de recuperació Next Generation, dotat amb 750.000 milions d’euros, que també alimenten els plans de l’EGD, amb un 37 % de projectes verds i un 20 % de projectes dedicats a la digitalització.

Però tal com ha passat en altres ocasions, tot fa preveure que l’arquitectura financera de la Unió Europea expulsarà els petits actors i permetrà que les grans empreses —que han accelerat la rentada de cara per capturar els fons públics— en siguin les principals beneficiàries. A més, les propostes de l’EGD, juntament amb el fons de recuperació, contemplen incrementar el treball digital sense parar atenció a la divisió sexual en aquest sector ni al fet que cap màquina podrà mai accomplir la necessària tasca de cures.

Així doncs, hem vist que el *Green New Deal* europeu comporta deficiències o bé mesures contraproductes i injustes a escala global, la qual cosa ens porta a afirmar que els reptes del segle XXI, en particular els de l’emergència climàtica i de la pèrdua de biodiversitat, no es poden combatre dins del paradigma del creixement, ni amb la tecnolatria, ni amb arquitectures financeres que apuntalen el poder corporatiu.

Però el *Green New Deal* és un concepte dinàmic, i per això alguns sectors en defensen una interpretació més progressista com a primer pas per sumar majories que després permetin aprofundir en la transició ecològica. Aquesta visió col·lideix amb les que afirmen que l’actual emergència no dona marge a propostes dilatòries i que cal situar el decreixement com a principi que regeixi l’economia i la nostra vida.

CONSENS PER FER REALITAT UN DESIG

Costa pensar que el *Green New Deal* més progressista aconsegueixi un escenari d’1,5°C amb justícia ambiental i social. De la mateixa manera, sembla ser que el decreixement no té el suport suficient per propiciar els canvis estructurals requerits. Per acabar-ho de complir, la pandèmia ha estat un sotrac que incrementarà

els índexs d’atur i unes arque públiques sobreendeutades. Sembla ser que tornem a la casella de 2008 però plou sobre mullat.

Urgeix, doncs, situar la transició ecològica en aquest escenari postpandèmia. A banda de projectar un futur, cal sobretot orientar les propostes per garantir les condicions materials de les capes més depauperades de la societat. Això exigeix, entre altres coses, abordar el factor treball. Potser és el moment de convocar una nova “Canadenca”, però amb una diferència: si amb aquella vaga, el moviment obrer català va aconseguir la jornada diària màxima de vuit hores fa un segle, aquesta hauria de servir perquè la jornada es rebaixés a quaranta hores setmanals.

Aquesta reducció del temps de treball (que permetria repartir la feina assalariada) comportaria la distribució igualitària de les tasques reproductives —que avui dia suporten principalment les dones— i la d’una renda bàsica universal, que és clau per sostenir els qui no troben feina. En definitiva, les primeres mesures de la transició ecològica en temps de pandèmia haurien de ser: treballar menys, repartir les tasques de forma equitativa i reduir la capacitat productiva de sectors contaminants com el turisme o l’automoció.

Després, i amb el benentès que hi hagués consens, caldria enfortir els lligams amb altres territoris, i més quan els problemes són globals, i entomar-los des de la solidaritat internacionalista. Això implica donar suport al Pacto Ecosocial del Sur o a d’altres pactes feministes, decolonials o postextractivistes que no només plantegen una visió del món diferent, sinó que també són eines contra els discursos racistes, xenòfobs i els replegaments ultranacionalistes i identitaris que sorgeixen en l’actual crisi.

Una última reflexió: si convenim que cal trobar un consens per fer front a la realitat postpandèmia, haurérem d’articular una proposta col·lectiva prou generosa i empàtica entre els actors que en siguin partidaris, ja que ens trobem davant d’ un escenari difícil. Aquesta proposta no pot quedar reduïda al control de danys, al rescat i a la contenció. Ha d’albirar horitzons que generin il·lusió tot tenint en compte l’escassetat de recursos i les forces que juguen a la contra. Si creiem que aquesta tasca és necessària i encoratjadora, la disputa pel futur desitjat comença ara.—*

“NOMÉS UN NOU MODEL ECONÒMIC FRENARÀ EL COL·LAPSE”

La terra ha arribat al límit de l'extenuació. A causa de l'explotació accelerada dels recursos i d'un sistema productiu insostenible, els cicles naturals han canviat de tal manera que la biodiversitat està en perill de desaparèixer i la vida tal com l'enténem ja no serà igual. Sobre aquest escenari parlen els estudiosos Joan Martínez Alier i Luis González Reyes. Per una banda, Joan Martínez Alier (Barcelona, 1939), és catedràtic d'Economia i Història Econòmica de la Universitat Autònoma de Barcelona i se'l considera l'introduïdor de la historiografia ecològica i una de les ànimes de l'ecologisme polític als Països Catalans. A més d'escriure nombrosos assajos i col·laborar en publicacions alternatives, actualment dirigeix la revista *Ecología Política*. Per una altra banda, Luis González Reyes (Madrid, 1974) és doctor en Ciències Químiques, membre d'Ecologistes en Acció i integrant de la cooperativa Garúa, on es dedica a la formació i la recerca en temes relacionats amb l'ecologisme i la pedagogia. Entre la desena de llibres que ha escrit destaca *En la espiral de la energía*. En aquest diàleg creuat, tots dos s'interroguen sobre l'abast de la crisi global i les claus que han de garantir un futur digne a les futures generacions.

Text: Àlex Romaguera

Joan Martínez Alier

Foto: ICTA-UAB

Foto: María José Esteso Poves

Luis González Reyes

El 2020 serà recordat com l’any de la pandèmia i de la culminació del decenni més càlid de tots els que tenim registrats. Ens trobem a les portes d’un col·lapse civilitzatori?

Luis González Reyes (LGR): El 2020 ha estat indicatiu d’això. No només per la pandèmia, sinó també pels incendis devastadors a Austràlia i Sibèria, les borrasques Glòria i Filomena, les plagues de llagosta a l’Àfrica i altres desastres meteorològics dels quals no hi havia precedents. I hi afegiria la segona crisi estructural del capitalisme després de la del 2008, quan aquestes crisis solen produir-se un cop al segle. Ens trobem davant d’un col·lapse que és ràpid en termes històrics però lent en termes vitals, tal com ho demostra la progressiva pèrdua de nodes en la societat, la seva pròpia interconnexió i la informació que es belluga dins del sistema. Aquests elements van disminuint i ho faran encara més les properes dècades.

Joan Martínez Alier (JMA): Pel que fa al canvi climàtic, fa un segle que se’n parla. El 1890 es van publicar els primers escrits i fins als anys 50 no es va mesurar

l’acumulació de CO₂ a l’atmosfera (la corba de Keeling). El 1992, a la Conferència de Rio de Janeiro, la concentració de CO₂ era de 360 parts/milió; ara ha pujat a 415 parts i arribarem a les 450 l’any 2050, ja que generem el doble d’emissions del que poden absorbir els oceans i la nova vegetació. Això farà que en alguns llocs la temperatura pugi entre 2 i 3 graus, i a l’Àrtic entorn de 5, amb efectes tan terribles com el despreniment de metà. Almenys hauriem d’intentar frenar al màxim la corba de Keeling perquè el canvi climàtic —i el col·lapse que se’n deriva— no sigui tan accentuat.

A Otro fin del mundo es posible, el filòsof i ecologista Jorge Riechmann apunta que la sortida menys dolenta és “col·lapsar millor”; és a dir, evitar que es materialitzi un genocidi humà. Què n’opineu?

JMA: El col·lapse ens porta a una gran pèrdua de biodiversitat, ja que l’alimentació és cada vegada més carnívora i el biodièsel ocupa més terres que mai, provocant que no quedi vegetació per a milers d’espècies salvatges. Molts boscos —i l’Amazònia és una de les zones

“El col·lapse del capitalisme no és negatiu en si mateix. Podem potenciar societats més justes i emancipades”

Foto: Maria José Esteso Poves

afectades— es destrueixen a marxes forçades, sigui per conrear productes destinats a alimentar-nos, sigui per generar combustibles per als vehicles. I, encara que el petroli i altres materials s’exhauriran en pocs anys, quedaran reserves de gas i sobretot de carbó, l’extracció del qual és nociva per a la salut i per al propi ecosistema.

LGR: Si utilitzem el símil del Titànic per referir-nos al col·lapse, diria que estem en el moment en què topa amb l’iceberg. Tècnicament, doncs, estem col·lapsant. Per tant, és oportú parlar de “col·lapsar millor”, entenent que anem cap a un món on reduïrem el consum perquè tindrem menys material disponible i on l’entorn serà més hostil i contrari al desenvolupament humà. Això portarà a situacions molt preocupants, com ara la irrupció del feixisme, però també a algunes oportunitats, ja que el col·lapse del capitalisme no és negatiu en si mateix. No oblidem que mai no hi ha hagut un sistema tan ecodica i sociocida com aquest. En tot cas, dependrà de si sabem aprofitar que substituïrem les energies contaminants per les renovables i que tindrem sistemes de control més pròxims. En resum: si ens organitzem bé podem potenciar societats més emancipades, justes i democràtiques.

Per fer front a l’emergència climàtica i a la desigualtat social s’ha aprovat l’Agenda 2030 i, en el cas de la Unió Europea, els fons Next Generation. Veieu útils aquests instruments?

LGR: L’Agenda 2030 té tres problemes. El primer és que, tot i les proclames que fa, queda curta amb vista als desafiaments que tenim per davant. Més aviat, reproduceix l’esquema del segle xx, quan encara hi havia marge per revertir els perjudicis que ocasionava el sistema. Però no només això: tampoc no compromet els principals actors del capitalisme global, com ara els fons financers i les multinacionals, sinó que ho redueix a accions voluntaristes. I finalment té l’inconvenient de l’objectiu 8, que aposta pel creixement, cosa que desvirtua tota la proposta perquè és quimèric créixer en un planeta finit. Amb els fons Next Generation passa el mateix, si bé s’enquadren en la lògica del *Green New Deal*, no s’orienten a les transicions. Per tant, permetran que les grans empreses continuïn operant, amb els problemes que això suposa.

JMA: Cal canviar l’actual economia, basada en l’ús dels combustibles fòssils, per una sustentada en fonts renovables com el sol o el vent, sabent també que les instal·lacions per obtenir aquesta energia ocupen molta terra i necessiten nous minerals per fabricar els sistemes amb què funcionar. Si almenys aconseguíssim substituir el 30 % dels materials fòssils i reduir el creixement, aquest ja seria un pas important. I tenim a favor que la població creix menys que abans. Perquè, així com en el segle xx el nombre d’habitants va multiplicar-se

per quatre —dels 1.500 milions als 6.000 milions—, sembla que en quaranta anys s’aturarà als 9.000 milions. I això fa que tingui un impacte positiu. Pel que fa a l’Agenda 2030, coincideixo amb el Luis que l’objectiu 8 contradiu la resta de propostes. Per tant, caldria eliminar-lo i dir rotundament que un sistema industrial com l’actual és insostenible i que cal transitar cap a una economia circular.

Així doncs, el dilema passa pel decreixement global o per arrossegar-nos en una guerra de tots contra tots per uns recursos cada vegada més escassos?

LGR: El panorama que tenim per endavant difereix molt del panorama del segle xx. Si aleshores el creixement sostenible era factible, ja que tothom podia progressar malgrat les desigualtats, en el segle xxi el pastís s’empetiteix per la reducció de la disponibilitat energètica, de manera que pot haver-hi àmplies capes de la població que no disposin de les mínimes condicions per viure dignament. La clau radica a posar en marxa rendes bàsiques, expropiacions i altres mesures d’aquest estil. Només així evitarem que els poderosos s’apropriïn de la riquesa i deixin la majoria de la humanitat en la misèria.

Ha arribat l’hora d’apostar pel decreixement del Nord global, doncs?

JMA: Físicament hauria d’afrontar-se el més ràpid possible.

LGR: La qüestió no rau a decreïxer, cosa que és inqüestionable, sinó a fer-ho perquè s’adapti als marges de seguretat climàtics. I aquí hi ha quatre deures: reprimaritzar l’economia per tal que el sector agrícola i ramader guanyi pes mentre es redueix la incidència del sector serveis i sector industrial, especialment, la indústria lligada a la construcció; tendir a una economia més autosuficient; reduir els processos energètics a escala local i, tal com comentava abans, distribuir la riquesa de forma equitativa.

Creieu que un programa de decreixement s’acceptaria en una societat que, en general, no vol escoltar la veritat?

LGR: La veritat no mobilitza les societats, és cert, però serveix per prendre’n consciència. En general, la mobilització va lligada a la recerca de satisfaccions, que podem unir a aspectes emocionals com l’afecte pels altres o la satisfacció d’una determinada curiositat. Doncs bé: en la mesura que l’Estat i el mercat quedin distorsionats a conseqüència del col·lapse, aquestes necessitats menys materials poden guanyar rellevància. Cal recordar que, només fa un any, era impensable que el govern espanyol aturés l’economia per avançar la salut i que la seva definició de serveis bàsics

s'aproximés a una proposta decreixentista i d'emancipació social. Per tant, no pensem com era el segle xx. Pensem que les necessitats i les emocions d'aquest segle xxi poden ser mobilitzadores.

JMA: És evident que al Nord global encara no hi ha una majoria favorable al decreixement. L'esperança està en plataformes com Fridays For Future, més que no pas en els sindicats i els partits verds, i en l'empenta que tenen al Sud les iniciatives que plantegen deixar sota terra el gas, el coure, l'or i el petroli i optar per les fonts netes. Aquests moviments de justícia climàtica van començar els anys 90 a l'Equador amb la lluita per preservar el parc nacional del Yasuní i a Nigèria com a reacció a les destrosses que la petroliera Shell va provocar al delta del Niger amb la connivència de la dictadura militar. L'eslògan va ser "Deixem el petroli a terra", que en realitat vol dir practicar el decreixement, ja que es tracta d'impedir que les companyies extractives saquegin els recursos i malmetin el medi.

Veient la imminència del col·lapse, hem passat del famós "socialisme o barbàrie" al dramàtic "supervivència o barbàrie"?

JMR: Prefereixo el lema "ecocomunalisme o barbàrie". **LGR:** Hi estic d'acord, però cal pensar que després de transitar per aquest camí d'espines i ple de dolor, emergiran situacions on la qualitat de vida podria ser millor. Si aconseguim integrar la societat en el funcionament dels ecosistemes i la riquesa es reparteix bé, crec que podrem assolir aquest repte desitjable.

Alguns teòrics indiquen que, amb la baixada de la disponibilitat energètica, és una quimera assolir una societat digitalitzada amb el 5G i la resta d'eines telemàtiques. Realment és així?

LGR: Absolutament. És una quimera perquè les terminals, els servidors o els quilòmetres de cables que van sota els oceans exigeixen un gran consum energètic. De la mateixa manera que, per fabricar els ordinadors personals, s'utilitza el 75% dels elements de la taula periòdica. Per tant, quan diem que el nostre planeta és limitat, significa que això és irrealitzable.

JMA: Penso el mateix. Tal com afirmava abans: l'objectiu seria substituir el 30% dels combustibles fòssils per energies extretes del sòl i l'aire. Aquesta ja seria una bona notícia, malgrat que no estem en condicions de fer-ho ràpidament i que aquesta substitució agreujarà els conflictes per accedir al liti i a altres metalls de transició elèctrica. A hores d'ara, només a l'Atles de Justícia Ambiental tenim comptabilitzats 3.400 conflictes locals arreu del món, i segurament en són molts més.

Aleshores, com podem fer la transició energètica cap a les energies renovables?

JMA: És complicat perquè, dels nous materials que utilitzem (uns 100.000 milions de tones, l'equivalent a tretze tones per persona de mitjana), només el 8% són reciclats. Per tant, estem lluny de passar d'una economia entròpica a una circular que faci servir els residus com a matèria primera. I quan es busquen materials nous o frescos, sorgeixen els conflictes als quals em referia. Ho veiem a l'Equador amb la fusta que els xinesos importen de l'Amazones, el coure o el níquel destinats a l'energia elèctrica, el coltan per als telèfons mòbils o el liti que s'extreu en algunes fàbriques d'Amèrica del Sud. Dit d'una altra manera: si ja tenim conflictes per obtenir les matèries conegudes, com el carbó o el ferro, ara apareixen les lluites relacionades amb les energies solars o les fotovoltaiques.

LGR: Aquesta transició ha de ser econòmica i social. Perquè les energies renovables ens donaran un volum energètic menor. Per tant, el canvi no només requereix substituir les fonts energètiques, sinó també apostar per un model econòmic que no es basi en l'electricitat sinó en el treball.

JMA: La pandèmia ha demostrat que podem viure amb una economia sense creixement, on les activitats domèstiques com les cures o les vinculades a l'economia ecològica i l'autosuficiència alimentària tinguin un pes important. Aquestes són feines no assalariades però molt més útils, unes feines en les que una renda bàsica universal podria ajudar a compensar la manca d'ingressos, de la mateixa manera que, en lloc de continuar apostant per naus industrials o pel transport de mercaderies innecessàries, podem recórrer a sistemes de mobilitat més pròxims. En definitiva: l'economia hauria de decreixer als llocs rics i, simultàniament, hauria d'iniciar una transició cap a un model sostenible que, tal com hem vist, tampoc no està exempt d'inconvenients.

Quins objectius considereu bàsics en un programa de transició ecosocial?

LGR: Jo em centraria en tres: reprimaritzar l'economia, que aquesta es basi en el sector agroecològic, i que les dinàmiques de produccions i consum siguin més pròximes i petites. Es tracta d'evolucionar cap a societats nocalcapitalistes on satisfem les nostres necessitats de forma autònoma i sense dependre del mercat.

JMA: Una mesura pràctica a Catalunya seria tancar una central nuclear. Només caldria que 250.000 famílies invertissin 7.000 euros en petites empreses d'àmbit local per instal·lar una placa fotovoltàica que, en vint anys, haurien amortitzat. Seria una inversió bene-

“Hem de confiar en els moviments de justícia ambiental i la presa de consciència entre la gent jove”

Foto: ICTA-UAB

ficiosa, amb el benentès que hauria d'acompanyar-se d'altres iniciatives de transició.

En aquest procés, quin paper han de tenir els Estats?

LGR: Tenen poc marge de maniobra. Primer, perquè depenen del funcionament del capitalisme i segon, perquè, en la mesura que entrem en col·lapse, perdran capacitat de finançament i control de les seves atribucions. És aquí on la societat ha d'empoderar-se i tenir vocació transformadora, relegant als Estats la tasca de facilitar aquest canvi de paradigma.

JMA: El més adient seria que, amb incentius fiscals, ajudessin que les petites experiències s'establissin al territori i cooperessin en xarxa. I això seria tan vàlid en l'àmbit de les fotovoltaiques com en l'alimentari, aconseguint processos més autogestionats i no supeditats a l'afany acumulatiu dels oligopolis.

I els moviments socials, quin paper haurien d'exercir?

LGR: D'entrada hem de recordar que, com pitjor sigui

la degradació social i ambiental, menors seran les possibilitats d'assolir canvis emancipatoris. El que han de fer els moviments socials és evitar més degradacions, i això inclou impedir la firma de tractats de lliure comerç i altres mesures similars. Després hi ha una batalla cultural. Necessitem projectar l'imaginari que el col·lapse no és l'apocalipsi; projectar que en realitat podem aconseguir mecanismes de satisfacció justos i resilients i construir relacions no mercantilitzades. Un exemple d'això seria crear horts comunitaris on el veïnat cultivi aliments i engegui iniciatives de suport mutu.

JMA: Hem de confiar en els moviments de justícia ambiental que lluiten contra infraestructures que envaeixen àrees naturals i atempten contra la biodiversitat o en els moviments que, al nord d'Àfrica i a l'Amèrica del Sud, s'oposen als estralls que causen les companyies mineres. Entre la gent jove està augmentant molt la consciència, i no només per raons ambientals, sinó també pel simple instint de supervivència. Hem de ser optimistes de cara al futur.—*

El metabolisme que ha desplegat el capitalisme d'ençà de la Revolució Industrial ens ha portat a una degradació extrema de la natura i a un empobriment social que cal corregir urgentment. Les fonts renovables semblen la millor sortida per fer-hi front, però aquest canvi de model energètic també requereix una governança en què la ciutadania i els actors econòmics locals tinguin el control democràtic dels recursos.

Text: Sebastià Riutort

De l'*stock* al flux i a una democràcia postfossilista

L'escalfament del planeta i la crisi energètica faran cada vegada més difícil el sosteniment de la vida humana (vegeu, per al cas de Catalunya, el reportatge de Joan Buades a la revista *Crisi o Vida*, editada per *Crític*). De fet, ja sabem que les alteracions climàtiques i els processos de producció contemporanis afecten la vida de milions de persones. La diagnosi científica és clara: l'escalfament global no té causes naturals, sinó humanes, i aquestes les trobem en el metabolisme socioambiental instituït amb la modernitat industrial capitalista. Andreas Malm, a *Capital Fòsil* (2020), rastreja la seva gènesi posant llum sobre el procés a través del qual es va establir i expandir l'economia fòssil a partir de la Revolució Industrial britànica.

D'aleshores ençà, —no fa tant temps— s'han produït diversos fenòmens transcendents. Les interaccions dels humans amb el seu entorn tingueren profundes conseqüències polítiques, culturals, demogràfiques i ambientals fins a desembocar en l'anomenada “fractura metabòlica”, és a dir la substitució, a un ritme sostingut, de recursos i materials renovables (vent, aigua, sol, i materials com ara la fusta, el lli, el cotó, la llana, diferents fibres vegetals, etc.) per recursos minerals de l'escorça terrestre (carbó, petroli, gas i altres metalls i materials).

Aquest canvi va implicar que les nostres activitats depenguessin cada cop més dels recursos finits: des de l'agricultura (avui dia majoritàriament basada en fertilitzants sintètics), la ramaderia i la pesca o la indústria, fins al transport i les comunicacions, la digitalització, la recerca científicotècnica, les polítiques de benestar o la producció cultural. I això va comportar una ràpida escalada climàtica fruit de l'emissió de gasos amb efecte d'hivernacle, així com l'alteració i la destrucció d'ecosistemes a causa dels processos d'obtenció i utilització d'aquests recursos. Segons Malm, la crema de combustibles fòssils ha estat “el factor quantitativament dominant i qualitativament determinant” de l'escalfament global.

LA CONSCIÈNCIA DEL LÍMIT

Avui dia, doncs, afrontem un problema de difícil solució. Cal canviar la matriu energètica si realment volem combatre l'alteració atmosfèrica i permetre que els humans ens dotem dels recursos suficients per sostenir-nos i dur a terme les activitats que ens distingeixen com a espècie (és a dir, viure una vida “humana”).

No hi ha alternativa: la nova relació metabòlica amb l'entorn ha de tenir com a base l'ús eficient d'aquests

recursos renovables i ha d'avantposar l'energia de flux a l'actual energia d'*stock*, que tendeix a l'esgotament i contribueix a l'alteració atmosfèrica. Però per aprofitar els fluxos energètics renovables (sol, vent, aigua, etc.) cal una infraestructura. Així ho apunta Joaquim Sempere en el número 30 de la *Revista de Economia Crítica*, quan indica que calen minerals i materials per produir aquests béns fons o capital fix, que es degraden amb el temps i que s'han de mantenir i reparar. La qüestió rau en què la disponibilitat d'aquests minerals i materials és finita, ja que es degraden amb l'ús i no es poden tornar a extreure. També José Manuel Naredo, tot i estar a favor de les renovables, ens recorda que “cada energia té els seus pros i contres. No hi ha duros a pessetes [sic] en la naturalesa” (entrevista publicada a *Ethic* el 29/10/2020).

Al meu entendre, això no implica oposar-se a l'embat de les renovables; les necessitem. Però l'escassetat de materials fa que la seva penetració hagi d'acompanyar-se d'una dràstica reducció de l'ús d'energia i recursos, tal com insisteixen Naredo i Sempere. No tenim altre remei que prendre'ns seriosament la idea de límit: redefinir la noció de producció, intervenir de manera conscient per corregir l'alteració de la biosfera i decidir quins són els nivells d'esforç i satisfacció

suficients per viure, tal com afirmava André Gorz.

Així doncs, la solució no és tant executar una operació de substitució tecnològica, sinó establir una nova relació metabòlica amb l'entorn. I atès que no existeix cap norma comunament acceptada sobre què és suficient, aquesta qüestió haurà d'abordar-se políticament, és a dir en un món on els conflictes d'interessos són ineludibles.

CONFLICTE DE CLASSES

Però hem de tornar enrere i entendre que la base energètica és filla del seu moment històric. Depèn del seu marc sociocultural i es troba lligada a l'ordre social que va configurant-se. En altres paraules: l'establiment i consolidació de l'actual matriu energètica ha estat condicionada socialment i no s'ha fet al marge dels interessos en conflicte entre grups socials. Això vol dir que la civilització industrial capitalista —tal com la coneixem— és indissociable dels combustibles fòssils i dels seus derivats.

Doncs bé, aquests fòssils, mobilitzats en combinació amb la lògica capitalista (això és “economia fòssil”) juntament amb l'enginyer tècnic, han permès produir ingents quantitats de béns i materialitzar les instituci-

ons i relacions socials que caracteritzen la “normalitat capitalista”. En aquest sentit, Andreas Malm sosté que el gir fossilista s’inscriu en el pols de la classe capitalista per assolir el seu domini, convertint els combustibles fòssils no només en “energia”, sinó també en dispositius de “poder” (*power*).

També cal recordar que els combustibles fòssils no són l’única causa del procés de desposseïció capitalista, però sí un element clau d’aquesta dinàmica. A partir de mitjans del segle XVIII —i començant per la Gran Bretanya—, la desposseïció va deixar a les classes populars sense els mitjans de subsistència bàsics.

Josep Fontana, en el seu darrer llibre *Capitalisme i democràcia 1756-1848* (2019), explica com el tancament de les terres comunals i la destrucció comesa per la gran indústria mecanitzada (i fossilitzada!) va abocar els camperols, els treballadors d’ofici i els menestrals a la proletarització. Segons Fontana, aquesta fractura metabòlica va propiciar una fractura social i un procés d’expropiació i de mercantilització de la força de treball i dels recursos naturals, cosa que va traduir-se en opressió i esclavitud.

El difunt historiador assenyalava també que la fàbrica no va néixer per raons d’eficiència econòmica, sinó per assegurar el control sobre la força de treball i facilitar l’obtenció d’un excedent més gran. A propòsit d’això, Malm defensa que l’aplicació dels fòssils no es deuria tant a una qüestió d’eficiència tècnica, sinó a la raó política que persegueix el control de la classe treballadora i l’establiment d’unes regles de joc per als mercats emergents; tot plegat amb el suport de l’Estat.

Així, amb l’apropiació dels jaciments dels recursos vinculats a aquest gir energètic, es va reforçar la dinàmica capitalista i el domini de la classe dels propietaris. Si a això hi afegim que la majoria d’aquests recursos es van deslocalitzar als països centrals, aquest fet va donar peu a l’imperialisme i a la dinàmica colonial (esclavisme inclòs) entre centre-perifèria, tot provocant que els països hegemònics els aclaparessin. Tal com indica Andreas Malm, aquesta tendència va consolidar-se quan el protagonisme va passar del carbó al petroli al llarg del capitalisme democràtic de postguerra. Aquest fet va allunyar encara més el conflicte treball-capital de l’Europa occidental tot contenint el poder del moviment obrer.

CAP A L'APODERAMENT CIUTADÀ

L’expansió global d’aquests processos —que assegurava l’abastiment energètic als països acaparadors i la misèria als acaparats— ha invisibilitzat les nefastes conseqüències ecològiques i socials del viatge que fa l’energia, des de l’extracció primària del recurs fins al seu ús final. Sense oblidar el fetitxisme que encara envolta l’energia, que per al capitalisme no deixa de ser una mercaderia orientada a l’acumulació de riquesa i de la qual queda abstreta l’empremta de les relacions socials que l’han produïda.

Així, amb el temps s’ha consolidat un sistema de disposició de l’energia que recau sobre els principals agents econòmics que concentren la propietat i el control dels subministraments fòssils. Es tracta generalment de grans corporacions privades internacionals, que també controlen la electricitat i els materials necessaris per a la producció dels béns que alimenten el consumisme i, de retruc, les societats capitalistes. Com ha quedat demostrat, aquests agents econòmics exerceixen una altíssima influència sobre l’esfera política institucional i el conjunt de la societat i són, òbviament, els principals interessats en mantenir l’*statu quo*. Són aquells que —després de caure’ls la careta negacionista del canvi climàtic— ara s’han embolcallat amb un suposat liberalisme verd (recentment analitzat per Asier Arias a *La batalla por las ideas tras la pandemia*). Tal i com hem comprovat amb el curs del temps, dependre d’aquests agents motivats per un insaciable afany de lucre, té un alt preu: una depredació ecològica i una alteració climàtica que empobreixen la societat a escala global.

L’anunciada transició a una base energètica renovable, doncs, entra en contradicció amb el capitalisme globalitzat del nostre temps, ja que captar, generar i aprofitar els fluxos energètics (sol, vent, aigua, etc.) és tècnicament senzill i obriria pas a una nova economia amb un component local fort i, per descomptat, unes

importantes implicacions polítiques. Sobretot perquè faria bascular els centres de poder i posaria obstacles a l’acumulació capitalista, en particular a la seva maquinària 24/7 global.

De la mà d’aquest localisme s’obriria el camí per disposar de flux renovable i iniciar una reconfiguració del treball que donaria a les classes populars una major capacitat per disputar el conflicte capital-treball. A més, propiciaria formes individuals i col·lectives (de propietat pública, cooperativa o híbrida) d’apropiació de l’energia emancipades de l’absolutisme lucratiu. Cal no oblidar que la condició de proximitat afavoreix el protagonisme del sector públic regional i un major control ciutadà en l’àmbit energètic.

Ara bé, enlloc està escrit que la penetració de les renovables hagi d’anar necessàriament de la mà d’un traspàs de poder important a la ciutadania i als actors econòmics locals. També pot fer-se en la direcció contrària: apuntalant una concentració de poder global i una economia deslocalitzada que no combati efectivament ni el canvi climàtic ni l’escassetat de recursos. Correm el risc, doncs, que la suposada transició topi amb aquest mur.

CREATIVITAT I ENERGIA REVOLUCIONÀRIA

Avui dia, qui ostenta el poder en l’economia fòssil no té incentius per transitar a un escenari en què no tingui garantides unes rendibilitats estratosfèriques i immediates. És més, segons Andreas Malm, els esquemes tradicionals d’incentius econòmics no seran suficients perquè la inversió privada instauri una base energètica postfòssil.

Per tant, encara que la transició és urgent i el temps

és escàs, com a màxim s’entreveu la voluntat dels estats de tenir els *stocks* que els facilitin les renovables sense que això els faci perdre l’*statu quo*. Per tant, si volem anar més enllà, caldrà recórrer a un poder públic prou fort per expropiar capital fixe d’energia d’*stock*, recaptar fons, reorganitzar producció i treball, condicionar contractes i subvencions, liderar en R+D+I, subministrar energia i facilitar l’autogeneració.

Caldrà un estat democràtic amb intel·ligència, astúcia i sentit de la responsabilitat per dur a terme l’acte revolucionari al qual apel·lava Walter Benjamin: activar els frens d’emergència de la locomotora. Això vol dir planificar la frenada de l’economia fòssil i fer-se’n càrrec. Al meu entendre, significa evitar que es generin més desigualtats i augmentar la distribució de poder i riquesa. De la mateixa manera, per fer aquest gest revolucionari serà precisa una creativitat cultural que transformi els imaginaris fòssils —som éssers “petroculturals”, diu Jaime Vindel a *Estética fósil* (2020)— i que canviï els sistemes de representació i significació de l’experiència humana.

Ara com ara, l’assoliment d’aquesta democràcia postfossilista a Occident pot ser una il·lusió, perquè és un paradigma contrari a l’Estat neoliberal imperant i a les creixents opcions autoritàries. Però tampoc neguem els intents —articulats dins i fora de l’administració pública— que empenyen a aquesta democràcia.

Davant l’excusa del pessimista, molts col·lectius activen mobilitzacions, projectes i regulacions importants. Ara bé, el seu impacte encara està molt circumscrit i és fràgil, d’aquí que per canviar la correlació de forces cap a aquesta democràcia, calgui molta més “energia”. Hi és, però caldrà transformar-la i gestionar l’entropia.—*

Publicitat

LLEGIR I VIURE L'ECONOMIA SOLIDÀRIA

L'Economia Social i Solidària a Catalunya
Fonaments teòrics i reptes estratègics
Jordi Estivill i Ivan Miro
XES i Icària Editorial, 2020.

Economia Solidària i Feminista.
Pràctiques inspiradores que fan saltar les costures.
Mireia Bosch, Albà Crespo, Sarai Dorado, Mercè Esteban, Julia Granell, Elba Mansilla, Martina Marcat, Estrella Marcos, Ana Muñoz, Tània Salazar i Blanca Valdivia
XES i Pollen Edicions, 2021.

Economia Solidària i Feminista
Prácticas inspiradoras que hacen saltar las costuras.
Diversas autoras
XES i Pollen Edicions, 2021.

Som Energia

Una dècada vetllant
per la transició energètica

Fa deu anys que existeix, però Som Energia manté el seu objectiu essencial: eliminar l'actual model energètic per a impulsar-ne un amb fonts 100 % renovables. A l'estela de diversos projectes europeus, representa la gran aposta del sector cooperatiu en defensa d'una economia basada en l'autoconsum i en un sistema energètic net i sostenible.

Text: Marta Roca

Tenia poc menys de 300 socis i ara en reuneix uns 70.000. D'aquesta manera Som Energia s'ha convertit en la cooperativa d'energia verda sense ànim de lucre més gran i consolidada dels Països Catalans. De fet, va ser la primera organització d'aquest àmbit a l'Estat espanyol. Encara més, ha inspirat l'aparició d'altres experiències partidàries d'utilitzar fonts renovables i de contribuir al fet que les companyies elèctriques i petrolieres fins a les institucions i organismes públics acceptin les virtuts de l'autoconsum i els beneficis de les energies no contaminants.

Mentrestant, Som Energia continua debatent a quin ritme vol assolir el seu nou model, quin poder hi tindrà la ciutadania, qui ha de ser-ne el propietari o com aconseguir que els interessos econòmics reverteixin en les persones i en la preservació de l'ecosistema. Deu anys després, la cooperativa manté intacta la il·lusió del primer dia: esdevenir una eina transformadora al servei del progrés i del bé comú.

IL·LUMINAR CONSCIÈNCIES

Som Energia va néixer el 2010 de la mà d'un grup d'exalumnes i professors de la Universitat de Girona (UdG) que volien seguir les passes d'alguns projectes ecològics que havien irromput a Europa. La idea tenia una forta empremta política, atesa la voluntat dels fundadors de reivindicar una nova relació amb els recursos naturals i d'esdevenir un actor decisiu amb vista a implementar un sistema energètic més democràtic, eficient i respectuós amb la biodiversitat. "Som part d'una ciutadania crítica que aspira a prendre les decisions que l'afecten perquè té en compte la dimensió humana d'allò que posa en pràctica. I aquesta consciència fa que hàgim d'aprendre constantment i de fer camí plegats" afirmen.

A hores d'ara, la cooperativa gestiona més de 120.000 contractes de llum i ha aconseguit arribar a

sumar associats i contractes a totes les comunitats de l'Estat espanyol. Malgrat la incertesa dels primers anys, aquesta capil·laritat ha reeixit fins a consolidar el projecte com una opció alternativa dins del mercat elèctric. "Hem entès com es construeix una organització empresarial que incorpora les diferents mirades i opinions de qui en forma part".

En aquesta línia, Som Energia vol ser un actor decisiu en la transició energètica i això ha obligat els seus membres a ser imaginatius i creatius per entomar les dificultats que sovint es troben pel camí. Algunes d'elles són tan importants com l'aturada de les primeres a les renovables, els canvis en la regulació que afecten el mercat elèctric o el buit normatiu que hi ha respecte a l'autoproducció. "El mercat elèctric és poc permeable a empreses com la nostra, que posa al bell mig les persones, advoca per reduir el consum energètic i situa l'afany del benefici econòmic en un segon terme". Tot i ser conscients que el projecte va a contracorrent, els seus portaveus insisteixen que "no abandonarem el repte d'assegurar un model responsable socialment i ambiental i que estigui controlat per la ciutadania."

UNA ESTRUCTURA EN EXPANSIÓ

Som Energia va experimentar el seu primer creixement pels volts de 2017. Aquell any, molta gent s'hi va apuntar per intentar mitigar la factura elèctrica, davant la davallada de les temperatures a l'hivern. En tan sols sis mesos, la cooperativa va registrar unes 5.000 altes.

Més enllà d'aquesta etapa, el creixement de Som Energia no s'ha aturat en cap moment. El 2019, la producció es va incrementar un 32 % respecte al 2018, amb una oferta de 324.350 MWh de volum energètic que li va permetre facturar 64.847.670 euros. El 2020, l'esclat de la pandèmia va impedir que es complissin les previsions d'augmentar el 17 % el rendiment energètic i de facturar 77 milions d'euros. No obstant això, les adhesions a la

cooperativa van continuar creixent a bon nivell.

Cal recordar que per associar-se a Som Energia només cal aportar 100 euros de capital inicial, cosa que permet a la persona participar en l'assemblea (l'òrgan màxim de decisió) amb veu i vot. Ara per ara, la cooperativa compta amb gairebé 70.000 abonats, entre persones a títol individual i empreses mercantils (1.800), cooperatives (280), associacions i fundacions (530) i un centenar d'administracions amb les quals té 10.127 contractes d'electricitat signats.

Aquesta massa de persones sòcies s'organitza en seccions i grups locals que actuen de manera autònoma i realitzen les seves campanyes d'informació i captació d'abonats. Així mateix, aquestes agrupacions poden definir els seus estatuts i no estar subjectes a les normes que s'estableixen de manera centralitzada. La seva estructura va de baix cap a dalt, fins al punt que mentre el nucli de Barcelona prioritza la formació dels seus membres, en altres indrets amplien la capacitat de subministrament d'energia o creen vincles amb cooperatives de fora del sector energètic.

Pel que fa als excedents que s'obtenen, Som Energia estableix cada any en què es volen reinvertir, ja sigui en ampliar el nombre de plantes de generació o en fomentar els processos d'autoproducció. En aquest sentit, la cooperativa ja ha fet una quinzena de compres col·lectives d'autoproducció fotovoltaica, que representaran prop de mil instal·lacions un cop s'hagin completat.

També cal destacar la iniciativa impulsada per Som Energia sota el nom de Generation kWh, un model d'inversió basat en el retorn energètic. El projecte, iniciat el 2015, es basa en la participació de persones que fan possible projectes renovables gràcies als diners que aporten. El tracte és el següent: durant 25 anys, cada inversor anirà recuperant el total de la seva aportació i, en haver accedit a electricitat verda a preu de cost, obtindrà un petit estalvi a la factura de la llum. Així, amb una inversió de 2.000 €, l'inversor aconsegueix generar durant aquest període tota l'electricitat que pot necessitar una llar estàndard, que sol consumir de mitjana 3.500 kWh/any.

Generation kWh va donar els seus fruits el maig del 2016, quan dos milers de persones van participar en aquesta acció de recaptació de fons i van recollir els 2 milions d'euros necessaris per ser propietaris d'una central elèctrica comunitària que proporciona energia a 1.300 llars. Des d'aleshores, la iniciativa ha aplegat 4.200 persones que han recollit 4,4 milions d'euros, gràcies als quals s'ha pogut obrir una planta fotovoltaica a Alcolea del Río (Sevilla), la planta solar de Fontivolar, a Fontiveros (Àvila) i el camp solar de La Serra, a Anglesola (Lleida). Aquesta darrera instal·lació s'ha desenvolupat en col·laboració amb Innover (una enginyeria amb seu a Cardona) i proporciona

energia a preu de cost a un total de 1.882 famílies i estalvia cada any l'emissió de 2.438 tones de CO₂.

LA TRANSICIÓ ENERGÈTICA, DE BAT A BAT

Som Energia aprofita la seva capacitat d'incidència i la seva projecció social per defensar la necessitat d'un canvi de model energètic. Així, en una recent compareixença a la Comissió de Transició Ecològica del Senat espanyol, Assumpta Farran, membre del Consell Rector de Som Energia, va instar el sector elèctric a assumir els preceptes de la transició ecològica.

Respecte del marc regulador, Farran va recordar l'obligació d'alinejar-lo amb les directives europees, en particular amb les que tenen a veure amb les energies renovables i amb el mercat interior de l'electricitat. Segons la representant de la cooperativa, amb l'aprovació del Llibre blanc de l'energia a Catalunya el 1997, la Unió Europea havia introduït mesures en matèria d'energies renovables i d'eficiència energètica, però no va afegir noves actuacions destinades a tractar de manera justa les persones consumidores fins al 2019, amb l'entrada en vigor del paquet de normes Clean energy for all Europeans.

REScoop, la federació europea de cooperatives d'energies renovables, de la qual Som Energia forma part, és un dels actors que treballen perquè les institucions de la UE s'adeqüin a aquest nou plantejament normatiu, en el qual s'esmenten per primera vegada les comunitats d'energies renovables i les comunitats ciutadanes d'energia.

A propòsit d'aquesta necessitat, Som Energia ha recordat que la política de l'Estat espanyol en matèria d'energia l'ha portat a ser un dels territoris amb l'electricitat més cara de la Unió Europea. Tant l'anomenat impost al sol, com el fet que Espanya hagi estat l'únic país a establir una moratòria de les energies renovables l'any 2012, hi han contribuït.

TRENCAR INÈRCIES PER REVERTIR EL SISTEMA

Som Energia també reivindica el model de participació ciutadana i la generació distribuïda que la cooperativa aplica des dels seus inicis. Aquesta forma de governança no té res a veure amb la que apliquen les grans companyies. A parer d'Assumpta Ferran, el mecanisme de subhastes podria ser un dels camins per reconduir la situació i aconseguir que les energies renovables s'inclinin a una gestió més participada i distribuïda, la qual aportaria valor social, econòmic i ambiental al territori, més enllà dels objectius financers. “En cas que això no passi, els diners només serviran per donar rendibilitat als projectes impulsats pels fons d'inversió estrangers, que no protegeixen els qui volem tirar endavant projec-

tes a petita escala davant la volatilitat del mercat”.

També en aquest àmbit, Som Energia denuncia l'impacte econòmic i ambiental que suposa transportar l'energia des d'un parc situat a Extremadura fins a un poble de Catalunya. Per a la cooperativa, en lloc de sufragar projectes construïts on no hi ha demanda, cal que les administracions afavoreixin les iniciatives que estalvien despeses innecessàries i que tenen menys impacte en el medi natural.

A tot això, Som Energia considera que la separació entre les activitats regulades i les liberalitzades és troncal per a la transició ecològica. Segons Farran, la Comissió de Competència de la Unió Europea ha recriminat diverses vegades a l'Estat espanyol haver dificultat la competència i no haver establert una separació nítida entre la distribució, la generació i la comercialització de l'energia. Segons la portaveu de la cooperativa, aquest fet impedeix obtenir les dades dels comptadors dels socis perquè es puguin passar al nou

sistema i es vegin compensats amb l'autoproducció. “En aquests casos, la Comissió Nacional dels Mercats i la Competència, que depèn de l'Estat, acostuma a donar-nos la raó, però fins que no es posiciona, les persones consumidores poden estar un any amb els seus drets energètics bloquejats”.

Tots aquests déficits —conclou Farran— tenen enormes conseqüències ambientals alhora que alenteixen els processos d'innovació, d'autoconsum, l'accés al vehicle elèctric i a la resta de sistemes a través dels quals es van obrint camí les energies netes i renovables. Per aquest motiu, Som Energia demana que els fons “Next Generation EU” (destinats a la recuperació econòmica postCOVID-19) promoguin una col·laboració públic-cooperatives-ciutadania. Aquesta és una passa més perquè el nou model energètic sigui el reflex d'un model social i econòmic que situï, per davant de qualsevol altre aspecte, les necessitats humanes i la defensa del medi natural.—*

UNA PALANCA PER A LA SOSTENIBILITAT ECOLÒGICA

COMUNITATS ENERGÈTIQUES

Desenes de pobles i ciutats de Catalunya exploren la possibilitat d'obtenir subministrament elèctric a partir d'energies renovables sense dependre de les grans companyies del sector.

Text: Jordi Sans

A vui dia resulta pràcticament impossible fer cap activitat domèstica sense subministrament elèctric. Engegar un electrodomèstic, enviar un missatge a través del mòbil o encendre el llum requereix sempre un mínim d'electricitat. Ara bé, som prou conscients de l'impacte que genera la creació i distribució d'electricitat al nostre entorn? Existeixen alternatives a un model que ha posat en risc la pervivència del nostre planeta?

Una de les opcions per redreçar aquesta situació són les comunitats energètiques locals, que van guanyant terreny a Catalunya. Aquestes entitats jurídiques ofereixen a la ciutadania serveis de baix cost. Amb una gestió correcta de les instal·lacions, també generen beneficis sense malmetre el medi ambient ni castigar les butxaques dels contribuents. En altres paraules, posen damunt la taula la possibilitat de no dependre de les grans companyies quan es tracta d'obtenir el subministrament i obren la porta a una presa de decisions consensuada i a petita escala.

Només l'any 2020, l'Institut Català de l'Energia (ICAEN) va comptabilitzar 5.869 instal·lacions d'energia solar a les comarques catalanes. Aquesta xifra suposa un increment notable respecte a l'any anterior, en què el nombre d'instal·lacions va ser de 1.678. L'in-

forme de l'ICEAN també assenyala que, si l'any 2018 la potència generada va arribar als 21.927kW, el 2019 es va més que duplicar: 49.468kW. Encara que aquestes xifres no precisen quin percentatge de cabal està en mans de grans empreses i quin prové de les petites, mostren un evident canvi de tendència pel que fa al consum de fonts renovables.

Amb l'objectiu de donar cobertura a aquest canvi de tendència, el Ministeri espanyol per a la Transició Ecològica i el Repte Demogràfic prepara la transposició de la directiva europea sobre energies renovables i, en el seu esborrany, parla de "comunitat energètica". Malgrat que els actors implicats no es posen d'acord sobre la definició d'aquest concepte, servirà per estipular les característiques que han de complir aquests col·lectius ciutadans en la gestió de les energies netes.

CONSTRUINT DES DELS PETITS MUNICIPIS

En aquest camí cap a un nou model, els municipis més menuts estan tenint un gran protagonisme, ja que impulsen projectes d'obtenció d'energia a partir de fonts renovables que repercuteixen en la població de forma directa. Un exemple és Ruplà: aquesta petita localitat de 160 habitants situada a la comarca del

Baix Empordà ha posat en marxa una instal·lació de plaques solars que proporciona subministrament als equipaments del consistori i a una vintena de residències i masies particulars.

Badreix Tarragó, regidor de Transició Energètica, explica que el projecte respon a una decisió "totalment política" de l'equip de govern, convençut que més enllà dels beneficis en termes d'eficiència energètica, la instal·lació ha servit per fer pedagogia mediambiental. L'objectiu es va materialitzar quan, a l'inici del mandat, el consistori va crear una regidoria diferenciada de l'àrea de Medi Ambient per fer possible els diferents aspectes relacionats amb la matèria.

Tarragó explica que "no volíem que l'Ajuntament invertís els diners només per al municipi", raó per la qual "vam acordar que el 40% de l'energia fos per a usos municipals i el 60% restant per a les famílies que s'adhereixen al servei, les quals han de pagar una taxa anual". Si bé Tarragó admet que les llars no seran totalment autosuficients, assegura que s'estalviaran una mitjana de 180€ en la factura anual, una tercera part dels quals servirà per pagar el cànon municipal. El Consistori preveu que cada quatre anys es faci una rotació a fi que tothom es beneficiï d'aquest estalvi.

L'altre vector del projecte, que ha rebut el suport financer de la Diputació de Girona i l'assessorament tècnic de Km0 Energy, ha estat la seva localització, ja que "calia trobar l'espai òptim per tirar endavant

l'operació sense causar el mínim impacte visual ni el deteriorament dels camps i el patrimoni protegit". Finalment, i després de molts estudis, l'estructura s'ha ubicat sobre la coberta de la pista poliesportiva que, amb una superfície de 750 metres quadrats, s'adaptava perfectament a les seves necessitats.

La iniciativa de Ruplà, que va entrar en funcionament el març passat després que Endesa atorgués els permisos pertinents, se suma a altres projectes que tenen lloc a Celler de Ter, Amer i Cornellà del Terri per subministrar energia a instal·lacions municipals, habitatges en situació de pobresa energètica i altres llars situades a un radi d'acció de 500 metres dels seus perímetres. Aquestes actuacions, que també compten amb el suport financer de la Diputació de Girona, aviat podrien ser reproduïdes a Breda, Vilafant i la Vall d'en Bas.

TEIXINT UNA XARXA PÚBLICA

En la creació de comunitats energètiques també és fonamental el canvi de titularitat de la xarxa elèctrica. De fet, és la principal demanda que formula l'Associació de Municipis per l'Energia Pública (AMEP), en la qual ja es coordinen més de 70 consistoris catalans.

Josep Subirana, promotor de l'AMEP i regidor d'Avià, comenta que el canvi de titularitat "suposaria tancar el cercle" per fer efectius els projectes d'autoabastiment, ja que "ens permetria decidir on fem les

inversions de manera participada amb els ciutadans que formessin les eventuals comunitats, alhora que evitaria els talls en el subministrament mentre que els beneficis econòmics repercutirien en l'erari públic”.

Pel representant de l'AMEO, assolir l'autogestió de les fonts energètiques ha esdevingut una prioritat, i més quan s'estan impulsant mesures per complir amb la directiva europea que exigeix que els Estats membres generin un mínim del 50 % d'energia renovable abans de 2030. Subirana assenyala que mentre no es concretin aquestes mesures, es poden seguir passos en la bona direcció, com ara deixar de contractar companyies que especulen amb el territori i estudiar fórmules perquè la ciutadania i les administracions col·laborin per implementar energies netes.

Joan Pons, consultor en dret ambiental, coincideix que cal respondre a l'actual atzucac, i una manera de fer-ho és analitzar com els municipis ens nodriran amb fonts no contaminants sense repetir el sistema depredador que encara existeix. Segons Pons, soci de la cooperativa Insta, l'estructura vigent continua basant-se en centrals que produeixen energia i una xarxa de distribució que explota línies d'alta tensió. I per això és important que es comencin a ultimar les estructures que exigirà el nou model alternatiu.

Cal recordar que, a l'Estat espanyol, els municipis són titulars d'alguns serveis, com ara el clavegueram o el subministrament d'aigua, però no de l'electricitat. Ara per ara, aquest mercat està explotat per un oligopoli de sis empreses (EDP, Endesa, Iberdrola, Naturgy, Viesgo i Acciona), de les quals la més influent a Catalunya és Endesa. Tot i això, Joan Pons precisa que l'objectiu últim no és tant desconnectar-se de la xarxa convencional com compartir-ne els excedents i revertir els dèficits energètics que pateixen moltes localitats. “Es tracta que siguem *prosumers*: consumidors i alhora productors”, assevera.

OBJECTIU 2030

Per complir el mandat de la UE, una de les propostes és crear organismes amb capacitat d'influència. Així ho defensa el president de l'AMEP i regidor d'Arquitectura i Urbanisme, Medi Ambient i Sostenibilitat de Terrassa, Carles Caballero, per qui “agrupar-nos en plataformes ens ajuda a canalitzar millor el diàleg amb les empreses que tenen la titularitat de la línia elèctrica i els respectius governs”.

Caballero creu que l'Estat espanyol podria assolir l'horitzó de 2030, si bé adverteix del risc que la transició cap a les energies renovables la liderin els mateixos que han explotat el mercat elèctric durant les darreres dècades. Una opinió compartida per Pep Centelles, per qui “aquestes directives s'han elaborat amb molta

cura, però malauradament són prou obertes perquè la transposició pugui beneficiar els interessos dels grups privats”. “Si es confirmés aquest extrem” —afegeix Centelles— “les comunitats arrelades al territori veurien molt limitada la seva capacitat per implementar el nou model energètic”.

Ara com ara, les últimes dades indiquen que a Catalunya tan sols el 16 % de l'energia prové de fonts renovables, de manera que caldrà fer un salt de 34 punts per arribar a les demandes europees. Josep Subirana és taxatiu: si això no passa, “en un futur immediat les multes ens ensorraran, perquè l'Estat espanyol serà multat per Europa per no assolir els objectius fixats i, de retruc, sancionarà Catalunya per no tenir suficient energia renovable”. Pel regidor d'Avià i membre de l'AMEP, “és frustrant veure que s'hauria d'haver apostat pel nou model fa anys i tot just ara se'n comença a parlar”.

TRANSFORMANT LES GRANS URBS

Malgrat que fins ara les comunitats energètiques a Catalunya s'han creat en petites localitats, la clau de volta es que les grans ciutats s'incorporin a aquesta dinàmica. Estem lluny d'assolir aquest objectiu però es comença a veure la llum: el fet que Terrassa, Amposta, Tàrraga o el Prat de Llobregat estiguin treballant en el marc de l'AMEP pot esperonar altres ciutats a canviar de sistema. “Si pensem a escala d'aquestes urbs, hem de dir-los que perfectament poden ser autosuficients”, comenta Joan Pons.

En el cas de la cocapital del Vallès Occidental, la plataforma considera que cal apostar per la instal·lació d'energia solar fotovoltaica en el conjunt de cobertes, inclús en els polígons industrials i altres espais similars, a fi de “preservar el medi natural però també els usos històrics que ha tingut el territori periurbà”, afirma el regidor Carles Caballero. En aquest sentit, l'Ajuntament de Terrassa preveu habilitar els 30 quilòmetres de terreny urbà per instal·lar productores d'energia renovable i preservar la fauna, la flora i el patrimoni dels 40 quilòmetres restants que pertanyen a la seva jurisdicció. Segons Caballero, aquesta tasca obligarà a fer una bona planificació i invertir en instal·lacions d'energia renovable.

En zones menys poblades, com ara els dos Pallars o la Terra Alta, l'AMEP planteja que la solució seria ajuntar tota la comarca, atès que “amb una inversió relativa es pot abastir un territori d'aquestes característiques”. D'una manera o altra, els ajuntaments favorables al nou model insten al conjunt d'institucions i a la societat civil a treballar plegats per estendre les comunitats energètiques locals, motors d'un país més net i sostenible.—*

Fundació
ROCA GALÈS
CATALUNYA
rocagales.cat

Cooperació - Medi ambient - Benestar social

El somni que sorgeix una vegada i una altra és l'ideal cooperatiu

Saldes, Sant Pere de Torelló i Mollet del Vallès formen una interessant tríada de localitats catalanes en què les energies netes i renovables comencen a desplegar-se.

Text: Dani Font

Posant l'energia al servei de la vida MUNICIPIS EN TRANSICIÓ

SALDES

El municipi de Saldes, situat a la comarca del Berguedà, entre les Serres del Cadí i d'Ensija, ha tingut històricament una economia basada en l'explotació del carbó, però els darrers anys ha decidit apostar per l'autogeneració d'energia elèctrica no contaminant.

Amb aquest objectiu, la localitat ha aprofitat uns terrenys sense ús: l'antic espai miner de la Companyia Carbons Pedraforca, que actualment és de titularitat pública. Allà instal·larà una planta de producció d'energia solar que subministrarà electricitat a totes les llars sense haver d'espalliar teulades ni el fastuós paisatge muntanyenc que envolta el poble.

Segons l'Ajuntament, es preveu que cada unitat familiar compti amb unes plaques solars pròpies connectades a la xarxa, les quals podran abastar el cabal elèctric que es desitgi consumir. Així ho explica Moisès Massanes, batlle de Saldes. La inversió inicial la farà una empresa, mentre que el veïnat hi participarà mitjançant l'autogestió cooperativa. Aquest model de funcionament ja és tot un èxit en altres municipis i, en el cas de Saldes, es materialitzarà en una font d'energia de 660kW que permetrà l'autoconsum de totes les cases i la reutilització de dues altres instal·lacions mineres en desús.

Així doncs, a més de reconvertir la mina de carbó, el projecte preveu afavorir la transició energètica amb altres iniciatives paral·leles. Per exemple, l'enllumenat públic municipal se substituirà per làmpades LED, cosa que permetrà minvar la despesa a la meitat. Els equípaments també comptaran amb un sistema de

calefacció sostenible. De fet, una caldera centralitzada que fa servir la fusta residual dels boscos com a combustible ja n'alimenta una bona part.

SANT PERE DE TORELLÓ

L'Ajuntament de Sant Pere de Torelló també està tirant endavant el seu propi model de transició ecològica, que en aquest cas posa èmfasi en substituir totes les fonts dependents de combustibles fòssils per fonts renovables.

Actualment, al municipi osonenc pròxim a la ciutat de Manlleu ja funciona la central tèrmica alimentada 100 % amb biomassa, que prové d'explotacions on es practica una gestió forestal sostenible. Aquesta central, edificada el 1992, proveeix de calefacció domèstica i usos tèrmics el polígon industrial, que amb el temps ha passat a ser el gran puntal de la transició a força d'una llarga lluita col·lectiva.

Tot va començar a finals del segle passat, quan la Plataforma Antiincineradora de la Vall del Ges es va oposar al projecte de l'empresa CERR S.L., el qual pretenia reemplaçar la tèrmica de fuel per una de combustible preparat on es cremarien residus industrials (plàstics, paper, cartó i matèries tèxtils) i biomassa (fusta neta i bruta).

A causa de les grans dimensions del projecte, i segons l'acord pel qual l'electricitat s'exportaria fora del municipi, les entitats van presentar un miler llarg d'al·legacions. La majoria d'elles rebutjaven que la planta es convertís en una gran incineradora de residus, atesos els enormes perjudicis que causaria al medi natural i a la salut de les persones.

Ermen Llobet, regidor de Transició Energètica, assenyala que la reconversió de la central no ha estat l'única actuació en aquest àmbit. Així mateix, es preveuen altres iniciatives per tal de transformar el sistema energètic del municipi, com ara la construcció d'una central geotèrmica, la instal·lació d'una xarxa de distribució de calor al barri de la Riera o bé el muntatge de plaques fotovoltaiques als edificis de titularitat pública.

En paral·lel, l'Ajuntament pensa incentivar els particulars i les empreses ubicades al municipi perquè participin d'aquest procés de canvi, raó per la qual premiarà qui col·loqui plaques fotovoltaiques en cobertes amb una rebaixa de l'IBI del 50 % durant tres anys i qui matriculi vehicles elèctrics amb el pagament del 75 % de l'impost de circulació.

A fi i efecte de promoure la participació del veïnat de Sant Pere de Torelló, les persones interessades poden adreçar-se a l'Oficina d'Estalvi i Eficiència Energètica d'Osona Nord, que fins llavors donava cobertura únicament a Manlleu. La funció de l'Oficina és garantir els drets del consumidor relacionats amb l'estalvi energètic, detectar riscos en matèria d'eficiència energètica i donar suport a l'ús d'energies renovables, a banda d'atendre les famílies que es troben en situació de pobresa energètica.

MOLLET DEL VALLÈS

L'any 1996, Mollet del Vallès va adherir-se a la Xarxa de Ciutats i Pobles cap a la Sostenibilitat. Aquesta plataforma ha fomentat tota mena de polítiques ambientals, en particular, ha incentivat l'aplicació d'energies renovables, la mobilitat sostenible, la biodiversitat urbana, l'educació ambiental i l'alimentació ecològica, a més de la gestió de residus i la bonificació fiscal per al foment de l'eficiència energètica.

El 2008, Mollet va adherir-se al Pacte d'alcaldes i alcaldesses. Similar a la plataforma anterior, el seu objectiu és afavorir la reducció de l'efecte hivernacle. Més tard, el 2009, la ciutat va decidir aprovar un Pla d'acció per l'energia sostenible (PAES), amb el propòsit de millorar l'entorn natural, que de moment ha aconseguit pal·liar part dels impactes que el canvi climàtic causa a la demarcació. El PAES, que va ser actualitzat l'any 2018, incita l'administració local a avaluar quins són els riscos i les vulnerabilitats d'esdevenir un municipi resilient davant dels efectes provocats per l'escalfament global.

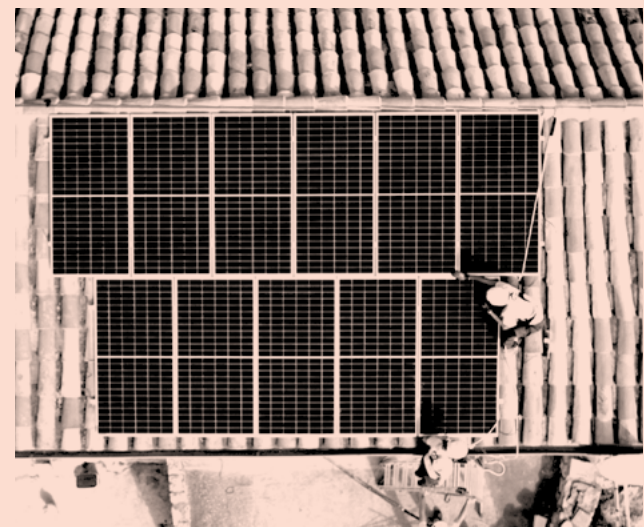
Pel seu esforç en aquest terreny i la promoció de les energies netes, el municipi va ser premiat el 2015 amb l'*European Green Leaf*. Amb aquest premi, la Comissió Europea recompensa les poblacions d'entre 20.000 i 100.000 habitants que més actuen a favor del desenvolupament sostenible. El 2017, Mollet va ser reconeguda

com a millor ciutat de l'Estat espanyol en eficiència energètica per la manera en què estalvia enllumenat públic i per utilitzar indicadors que milloren la gestió energètica en el seu terme geogràfic.

Aquests reconeixements, juntament amb una presa gradual de consciència, van fer que l'any passat Mollet decretés l'emergència climàtica al municipi, cosa que ha comportat un seguit d'actuacions centrades en la mobilitat rodada i el foment de l'energia renovable. Per una banda, en relació amb el transport urbà, ha aconseguit pacificar la ciutat tot restringint la velocitat dins del seu perímetre a un màxim de 30 quilòmetres per hora. Per una altra, ha creat una Comissió d'estudi per a l'ordenança solar per al foment de les energies netes. A través d'aquesta Comissió ha elaborat un reglament que estimula la implantació d'instal·lacions d'autoconsum amb energia solar fotovoltàica, mitjançant bonificacions i rebaxes fiscals.

Aquest conjunt de mesures tindran un efecte directe en el nou Pla d'ordenació urbanística municipal (POUM), que seguirà els principis establerts en els Objectius de desenvolupament sostenible (ODS) de l'Agenda 2030 de Nacions Unides, i els onze punts que es recullen dins del manifest "Ciutats i comunitats sostenibles".

Dins d'aquest marc de millora ambiental, Mollet s'ha compromès a ampliar un dels entorns icònics del municipi: l'espai d'interès natural de Gallecs. Aquest espai, que aviat integrarà el parc dels Pinetons, és un famós connector biològic. Sense oblidar tampoc la reconversió que el municipi farà dels sistemes de conreu convencional, que aniran incorporant noves formes de gestió per respectar els valors naturals i agrícoles que fan de Mollet un veritable pulmó verd de Catalunya.—*

SOLSONÈS

SOBIRANIA ENERGÈTICA A CO(O)P DE SOL

La instal·lació i compra col·lectiva de plaques fotovoltaiques d'autoconsum guanya pes a les demarcacions de l'interior de Catalunya. És el cas del Solsonès, on el foment d'aquesta alternativa d'abastiment energètic està incidint en el debat que afronta la comarca.

Text: Joan Bernà

L'energia solar s'estén cada vegada més al Solsonès i rodalia, gràcies a la tasca d'incidència política de la comissió de consum de la cooperativa Territori de Masies. En els darrers mesos, alguns dels seus socis, com Arnau Vilaseca o Marcel·lí Corominas, s'han agrupat entorn de Coop de Sol, una iniciativa sorgida amb l'objectiu d'instal·lar plaques fotovoltaiques d'autoconsum i altres projectes agraris, siguin de serveis o consum. Com assenyalava la coordinadora de Territori de Masies, Mercè Codina, d'aquesta manera es materialitza la recerca de recursos i aliances que la plataforma cooperativa impulsa arreu de la comarca.

Coop de Sol ha rebut assessorament per a l'adquisició d'aparells, a més del compromís de comptar amb un seguiment pel seu funcionament els primers dos anys. Després d'un ampli sondeig el darrer trimestre

de 2020, va aconseguir 93 peticions d'informació, fet que s'ha concretat en 24 instal·lacions de plaques fotovoltaiques. Segons explica Corominas, "aprofitant l'experiència prèvia al grup de Som Energia que hi ha al Gironès, hem completat tot el procés i ja podem presumir d'aquest nombre tan elevat d'instal·lacions."

CLAUS EN MÀ

El model que propugna Coop de Sol per a l'autoconsum energètic és la compra col·lectiva sota el sistema "claus en mà". Segons indica Corominas, aquest sistema fa que la persona tingui garantit l'estudi del seu cas fins a la tramitació dels permisos, que són diferents en funció de si vol incorporar l'excedent d'energia a la xarxa elèctrica de la comarca.

La liberalització del mercat energètic a l'Estat espanyol el 1997 no ha reduït el preu de la llum. Ben al contrari. Tal com apunta l'ambientòloga Jennifer Coronado, "va provocar que proliferessin companyies i petites empreses comercialitzadores que van apostar per les energies netes, encara que els oligopolis continuen manant sobre els preus."

Coop de Sol ha optat per dues empreses que formen part del teixit econòmic i social de la comarca. Es tracta de les cooperatives instal·ladors Girasol i Emelcat, les quals s'encarreguen d'estudiar els requeriments de cada habitatge i proposen equips que són molt eficients en el mercat. "També hi ha empreses de telefonia que ofereixen aquests serveis, però els períodes d'amortització són més baixos, mentre que en el nostre cas es prolonga 25 anys, cosa que garanteix una major perdurabilitat", assegura Arnau Vilaseca. Tant això com l'avantatge de disposar d'una garantia de dos anys ha fet que Coop de Sol s'hagi decidit per Girasol i Emelcat, amb el compromís de facilitar la participació dels industrials i altres actors del territori i beneficiar la resta de cooperatives adscrites a Territori de Masies.

LA COMARCA RESPON

Marcel·lí Corominas, fundador d'una cooperativa de consum al Solsonès, assenyalava que la iniciativa busca afavorir un canvi legislatiu en el món energètic, a més d'entomar el repte del canvi climàtic. "A la nostra comarca és un bon moment per activar l'autosuficiència energètica i plantejar el model de compra col·lectiva per a l'autoconsum fotovoltaiac."

Tot plegat es va concretar el desembre passat, quan després de diverses trobades veïnals impulsades en el marc del programa Actua, van traslladar aquesta necessitat al Consell Comarcal del Solsonès. "Gràcies a les trobades, els ajuntaments han començat a promoure la incorporació de plaques solars a les edificaci-

ons i a establir un conjunt de taxes i impostos a fi que es duguin a terme", afegeix Corominas.

Els responsables de Coop de Sol recorden que el Solsonès estava amenaçat per un projecte eòlic a l'àrea de Pinós, similar al que s'havia promogut els anys 90 i que s'havia aconseguit paralitzar. Segons els cooperativistes, l'aturada d'aquest pla ha evidenciat que la comarca ha de tenir capacitat de decisió i caminar cap a un sistema energètic que sigui respectuós amb els terrenys rurals que es dediquen a la producció agroalimentària.

Prova d'aquesta presa de consciència —explica Arnau Vilaseca— és la gran rebuda que la iniciativa ha tingut tant per part dels consistoris de la comarca, els quals s'han compromès a atorgar bonificacions i subvencions directes, com per part de la cooperativa de serveis financers Coop57, que d'un temps ençà aporta crèdits per a la instal·lació dels equips fotovoltaiacs. En la mateixa línia, Marcel·lí Corominas assevera que "molts municipis ja tenen informes i reglaments que permeten la implementació d'estacions, faciliten els tràmits i cobreixen la despesa que puguin suposar les taxes". A nivell impositiu, per exemple, Solsona ha aprovat aplicar una reducció de l'IBI del 50 % per un període de cinc anys, i així s'han compromès altres ajuntaments de la comarca central.

PEDAGOGIA EN XARXA

Coop de Sol confia que la implantació del sistema "claus en mà" no sigui un acte purament burocràtic, sinó una palanca perquè el nou model energètic arribi a totes les persones que hi puguin estar interessades. D'aquesta manera, a través de la pedagogia de proximitat, esperen que el Solsonès avanci en la generació de xarxes publico-privades que apostin per la sobirania energètica.

Tanmateix, admeten el perill que les energies renovables ocupin sòl agrícola amb finalitats industrials. Aquesta inquietud la comparteixen altres col·lectius de la comarca. És el cas del sindicat Unió de Pagesos, per al qual la implantació d'aquestes energies no s'ha de fer a costa de la sobirania alimentària, raó per la qual reclama que qualsevol projecte sigui consensuat i participat a fi de minimitzar-ne l'impacte en el sòl productiu.

Al Solsonès, Coop de Sol creu que l'ocupació de terrenys fèrtils serà inexistent, no només pel grau de conscienciació entre la població, sinó perquè hi ha suficients teulades de masies, granges i cobertes d'edificis per cobrir les necessitats energètiques de tothom. "Només cal que ens coordinem i que, des de les entitats i les institucions implicades, incentivem la gent a sumar-s'hi", comenten Vilaseca i Coromines. Mentrestant, Coop de Sol segueix ampliant les inscripcions perquè el sol irradii la comarca d'una vida sostenible i saludable.—*

Impuls comunitari per frenar la crisi

Les dues iniciatives dedicades a la descarbonització de les fonts naturals esdevenen referents de l'apoderament que la ciutadania ha assolit amb vista a convertir-se en productora de l'energia que consumeix.

Text: Marta Roca

XICOTETA ENERGIA I VIURE DE L'AIRE DEL CEL

La transició energètica ha vingut per quedar-se. Ens ho diuen les dades. L'any 2017, un 22% de l'electricitat consumida mundialment va provenir de fonts renovables, el que equival a un increment del 6% respecte a l'any anterior; mentre que el 2019 la instal·lació de sistemes de consum fotovoltaic a Catalunya va créixer un 52% cada trimestre.

L'avenç d'aquest sector té a veure, sobretot, amb l'aparició d'entitats que adquireixen l'energia al mercat majorista i la distribueixen per tal que els veïns, els comerços i la indústria local la paguin al preu més just possible, alhora que en promouen l'autoconsum i emmagatzematge en plantes de generació i mantenen

el cablejat i els transformadors en bones condicions. Gràcies a aquestes entitats, el consumidor es converteix en productor de l'energia que gasta, prescindeix dels serveis que les grans companyies distribuïdores ofereixen i la comparteix amb la seva comunitat, que esdevé copropietària d'un sistema d'abastiment que defensa els seus interessos.

VENT NET I ECOFEMINISTA

Un dels testimonis d'aquest canvi de rumb és la cooperativa Xicoteta Energia, nascuda al País Valencià per gestionar projectes d'energia renovable a escala

urbana i rural, tant per a habitatges particulars com per a instal·lacions que abasteixen grups de veïns i veïnes.

Des de la cooperativa entenen que el potencial energètic del territori és enorme, alhora que subratllen el poder de les energies renovables amb vista a dinamitzar i dotar d'autonomia les economies locals. Així mateix, expliquen l'interès per reforçar els actors de la sobirania alimentària que perceben la transició ecològica com el motor de l'actual revolució tecnològica i cultural.

Però més enllà de treballar per la transició energètica, Xicoteta Energia també busca assolir una transició ecosocial, i per això vetlla per incloure la perspectiva ecofeminista dins de tots els models que promou i desenvolupa. El seu propòsit no sols s'orienta a cercar alternatives que generin llum; sinó també a fer visible el paper de les dones —sovint relegades als llocs administratius en detriment dels òrgans de decisió, gestió i tècnics— per acabar amb les estructures jeràrquiques i masculinitzades que copen el sector elèctric.

Actualment, Xicoteta Energia forma part del projecte València Solar, una iniciativa de compra col·lectiva d'instal·lacions d'autoproducció solar i fotovoltaica impulsada per Som Energia. El projecte compta amb la participació de 80 persones i, juntament amb la cooperativa AEIOLuz, ofereix un servei d'instal·lació integral, que a més d'assessorament, inclou els diferents tràmits de legalització i subvencions, així com la implementació del material i la posada en marxa de l'equipament.

ECOLOGISTES EN PROPIETAT

Per la seva banda, a Pujalt, una menuda localitat de l'Anoia, té lloc el primer projecte comunitari d'energia eòlica a l'Estat espanyol. Es tracta de Viure de l'Aire del Cel, que amb la construcció d'un autogenerador, ha trencat l'hermetisme del sistema elèctric, el qual acusen d'estar en mans dels oligopolis del sector.

A Pujalt, els impulsors del projecte van decidir instal·lar un molí de vent de propietat compartida, que a banda de proporcionar electricitat neta i verda, fa possible la solidaritat de les persones usuàries. Amb un funcionament previst de 2.405 hores anuals, genera electricitat suficient per abastir dos milers de llars. Això suposa estalviar les 6.000 tones d'emissions de CO2 que hauria emès en un any qualsevol central tèrmica. No només això: els ingressos per la venda de l'electricitat que extreu l'empresa distribuïdora reverteixen directament en la inversió inicial i això fa que els beneficis són evidents per a tots els participants.

Viure de l'Aire del Cel va néixer després de constituir-se Eolpop S.L., una empresa a través de la

qual es va supervisar el muntatge i la instal·lació de l'aerogenerador i es van gestionar els contractes de venda d'energia i l'assegurança dels primers 615 participants. Les aportacions van arribar fins als 2,8 milions d'euros, que van permetre sufragar el cost de la infraestructura que les famílies usuàries utilitzaran els 25 anys de vida útil del molí.

El projecte és obert a qualsevol persona física, família o entitat sense ànim de lucre, que aboni la quantitat que li correspon en funció del nombre de participacions que decideixi. En tot cas, la inversió mínima estipulada està pensada per obtenir 1.000 kWh/any d'electricitat verda, i a partir d'aquí els inversors poden fer noves aportacions per quantitats que siguin múltiples de l'abonament inicial.

Segons explica un dels promotors del projecte, l'activista Pep Puig, els parcs eòlics i solars haurien d'estar a l'abast de la participació ciutadana, mentre que les administracions haurien d'obligar als promotors a incorporar capital de l'entorn. "No es poden aplicar criteris d'economia extractiva com al segle passat, quan es construïen embassaments per enriquir zones allunyades del lloc d'aprofitament hidroelèctric", afirma Puig.

En aquest sentit, Xicoteta Energia i Viure de l'Aire del Cel evidencien la voluntat de la població de convertir-se en generadora i distribuïdora d'energia neta. A més, el fet que el sector energètic hagi estat assenyalat com un dels causants de l'escalfament global fa de l'aposta per l'energia renovable un deure ètic per a una societat que, fins ara, ha basat el seu desenvolupament en l'explotació i saqueig dels recursos que ens proporciona la Terra.—*

Els estralls provocats per la pandèmia han posat al descobert l'impacte que el monocultiu turístic ha causat en les ciutats. Aquest és un panorama desolador del qual han sortit damnificades les capes més precaritzades de la societat, però que obre la porta a repensar el turisme i potenciar les activitats productives que poden garantir el benestar de la població.

Text: David Soler

CAPGIRAR L'ECONOMIA

UN VIATGE CAP AL
DECREIXEMENT TURÍSTIC

Arran de la crisi derivada de la COVID-19, la paralització del turisme massiu arreu del món ha afectat amb especial èmfasi les economies turistitzades i les ciutats turístiques i les seves conurbacions, que en formen part. Sense els turistes, que són la matèria primera de la qual es nodreix el sector, bona part del comerç minorista, restaurants i hotels, grans superfícies o locals d'oci ha hagut de tancar o ha patit greus restriccions.

De resultes d'això, l'atur ha crescut un 30 % respecte a l'any anterior. Només a Barcelona, de les 150.000 persones que treballaven en l'àmbit turístic (el 12 % d'assalariades), un 50 % s'ha quedat a l'atur o està en ERT, que n'és l'avantsala. La destrucció de treball, superior a la que va generar la crisi de 2008, ha comportat l'empobriment de la població i en particular dels col·lectius més vulnerables (gent gran, infància o migrants, entre d'altres). També ha deixat a la intempèrie milers de professionals independents i mipimes (micro, petites i mitjanes empreses), si bé la indústria turística catalana ha rebut com a pal·liatiu —fins al febrer de 2021— 38,7 M€ en ajuts públics.

Aquest context de desolació té a veure amb els cicles d'explotació a causa del monocultiu turístic. Es tracta d'un model de base extractivista denunciat pels moviments socials, que l'actual decreixement turístic pot contribuir a transformar: abordant les causes d'aquesta depressió, promovent aquelles alternatives socioeconòmiques que poden generar ocupació i donant una vida digna a les persones que han perdut la feina.

ANTECEDENTS D'UN MODEL DEPREDAADOR

Des de la fundació de la Societat d'Atracció de Forasters, el 1908, un dels paradigmes de la burgesia catalana i l'administració pública ha estat la idea que “el turisme genera desenvolupament econòmic”.

La primera gran obra per atreure visitants va ser la creació del barri Gòtic la dècada de 1920, a través de la recreació i monumentalització arquitectònica. Després van venir l'Exposició Internacional de 1929, l'impuls de Barcelona com a ciutat de fires i congressos a partir dels anys seixanta, el Mundial de Futbol de 1982, els Jocs Olímpics de 1992 i el Fòrum de les Cultures de 2004, entre altres esdeveniments.

Les quatre últimes dècades, el sector hotelier es fregava les mans mentre intentava cobrir, sovint amb inversions de grups estrangers, la demanda de pernотacions (20.222.097 el 2018) derivades dels 33.000.000 milions de visitants rebuts el 2019 (50 % visitants d'un dia i 50 % que pernocten 2,3 dies de mitjana); una demanda que el Mobile World Congress va contribuir a apujar a partir del 2006 i que va convertir Barcelona en una de les ciutats més visitades del món.

D'una manera o altra, cadascun d'aquests esdeve-

niments ha afavorit un procés d'acumulació de capital per mitjà de la reconversió i valorització del sòl i de les infraestructures hoteleres en actius financers, primer a benefici de la burgesia catalana i, més endavant dels fons d'inversió internacionals. De fet, la lògica del model de producció hotelera sempre ha consistit a ocupar el màxim nombre d'habitacions (38.410, amb 74.888 places, el setembre de 2019, dins l'Àrea Metropolitana de Barcelona) al mínim cost possible.

BENEFICIS PRIVATS, PERJUDICIS SOCIALS

Ara bé, per tal que aquest règim es faci efectiu, calen elevades inversions mitjançant l'aliança amb altres agents que solen integrar consorcis de promoció i explotació turística.

Aquí entren en joc els àmbits vinculats a la indústria turística local, que formen una autèntica teranyina d'interdependències: organismes públics i privats, gremis (restauradors, comerciants, etc.), operadors turístics, plataformes digitals, equipaments culturals i d'oci, i infraestructures (carreteres, ports, aeroports, dessaladores, etc.).

Amb tot, els beneficis de l'explotació turística sempre reverteixen lluny de la ciutat. Si analitzem la distribució de la despesa mitjana per turista (dades de 2019), la major part del pastís (un 67,05 %) queda en mans del transport (41,53 %) i de l'allotjament (25,52 %), mentre que el teixit comercial i de serveis locals —el més nombrós quant a volum d'empreses i de llocs de treball— només equival a un 32,95 % de la facturació.

Així, la indústria turística, que representa la mercantilització de les qualitats i les experiències relacionades amb un espai urbà determinat, utilitza la presència física de la clientela, de la qual s'espera que es desplaci

DESPESA DEL TURISTA

Despesa mitjana en euros

Cost del transport	414,6 €
	377,6 €
Cost de l'allotjament per persona	254,8 €
	247,1 €
Despeses durant l'estada per persona	329,0 €
	277,8 €
Despesa total	998,4 €
	902,4 €

Distribució de la despesa per turista.
Font: Observatori del Turisme a Barcelona, 2018.

Destinació Barcelona
Barcelona ciutat

per voluntat pròpia (sovint milers de quilòmetres) encara que això suposi uns ingents recursos promocionals, uns sistemes de transport de gran capacitat i una oferta alineada amb les expectatives creades.

GLOBALITZACIÓ I CRISIS SISTÈMIQUES

Amb aquesta lògica, l’activitat turística va arribar el 2019 a representar el 16% del PIB de Barcelona (13.000 M€), una participació que podria arribar al 20% si es considerés l’economia submergida que genera el turisme massiu.

En l’època daurada de la globalització, la burgesia industrial catalana va incrementar els seus beneficis a força d’externalitzar la producció a països asiàtics i al Magreb, en detriment de la indústria local, i beneficiant-se del fet que les normatives no graven les externalitats (consum energètic i contaminació ambiental) del transport internacional.

Això va provocar, només el 2019, que la indústria turística experimentés un creixement exponencial de visitants, el manteniment del qual ha malmès la vida de les persones residents: expulsió del veïnat per gentrificació; destrucció del teixit social i del petit comerç; banalització, mercantilització i transformació del paisatge urbà i invisibilització o destrucció de la cultura popular, entre altres impactes.

Avui dia, tot això s’ha anat en orris i deixa palès que

la fortalesa de la indústria turística és la debilitat de la ciutat. I és que, només en emissions contaminants, el turisme genera el 8% dels gasos amb efecte d’hivernacle d’arreu del món. En el cas de Barcelona, deixa un volum per visitant equivalent a portar 290 kg de CO₂ a la motxilla, el 95,9% dels quals correspon al transport i el 92,31% a l’avió. Doncs bé: lluny d’aportar solucions, el *lobby* turístic programa intensificar la seva activitat extractiva i, en última instància, concentrar el capital en menys mans.

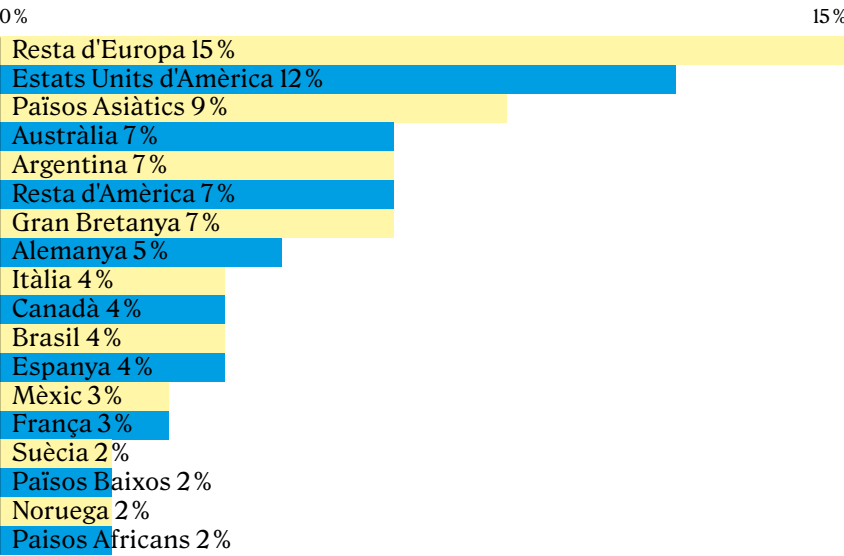
DECRÉIXER O DEFALLIR

La realitat ens porta a una disminució de les activitats productives no essencials. No es tracta, doncs, d’un decreixement intencionat, sinó d’una experiència que està minvant les possibilitats de consum, i per tant la demanda que estirava dels mercats.

Per fer front a tota aquesta situació, és evident que les mesures han d’anar dirigides a evitar les carències i l’empobriment generalitzat. Per exemple, es podria posar en marxa una renda bàsica universal, acompanyada d’instruments que garanteixin l’accés a l’alimentació, l’habitatge, la sanitat, l’energia i les comunicacions. De la mateixa manera, caldria —i la crisi ha mostrat que és viable— suspendre els desnonaments, garantir els subministraments, reduir la mobilitat i incrementar el dèficit públic.

En paral·lel a aquestes mesures, s’hauria de cons-

DISTRIBUCIÓ DE LA PC SEGONS PROCEDÈNCIA DELS TURISTES

Els països o regions amb major contribució són aquells que es troben més lluny i representen un % significatiu del total de truistes.

Distribució turistes segons procedència (%)	
Resta Catalunya	1,1
Espanya	14,9
Gran Bretanya	9,9
França	9,8
Itàlia	8,4
Alemanya	7,5
Estats Units d'Amèrica	5,6
Països Baixos	2,9
Argentina	2,7
Bèlgica	2,5

Distribució de la petjada de carboni segons procedència del turisme. Font: *Inedit*

truir un nou marc socioeconòmic i cultural que impedeixi el retorn al monocultiu extractivista de la indústria turística. I això demana un procés de decreixement turístic planificat, associat amb la generació d’activitats socialment útils i amb la reducció del consum energètic, especialment de combustibles fòssils.

Però com podem generar activitats amb expectatives saludables per a les persones que han perdut la feina? Com fem efectiu un procés que no impliqui més patiment per a les persones afectades? El decreixement de la indústria turística porta implícita la seva reconversió i l’impuls d’activitats sociocomunitàries de la mà de l’administració pública i la implicació del sector privat. Per aquesta raó és imprescindible un pacte entre aquests tres àmbits si volem incardinar les seves potencialitats en benefici de la majoria de la societat.

DESMERCANTILITZAR LA VIDA

La reconversió s’ha iniciat amb el tancament d’empreses que depenien del flux continu de turistes i del pas progressiu del parc d’habitatges turístics al mercat de lloguer. Tanmateix, encara falta saber què es farà amb el 75% dels establiments hotelers tancats. El repte és recuperar-los per a la ciutat i diversificar-ne l’ús en benefici de la comunitat. Per exemple, es poden transformar en oficines per a funcions administratives, en espais de treball cooperatiu, en centres cívics i, especialment, en allotjaments destinats a persones que necessiten una especial protecció pública. Si això es produís, l’activitat del sector hotelier i el petit comerç es podria mantenir, alhora que s’atendrien les necessitats reals de la població.

La reconversió del sector també exigeix un turisme de proximitat que redueixi la petjada de carboni i recuperi la qualitat de vida en determinats barris, on han de prevaler les activitats essencials que requereixen una desmercantilització urgent i que mereixen majors dotacions de recursos públics: equipaments i serveis sanitaris; cura de persones grans, menors, dependents o amb discapacitat; educació; i producció i subministrament d’aliments.

Així, en un escenari marcat per les prioritats, no és difícil imaginar que les administracions impulsin i coordinin el pas de persones treballadores del sector hotelier a activitats relacionades amb les cures, la cuina, la neteja o la gestió administrativa. De la mateixa manera, cada especialitat de la indústria turística pot encaixar en alguna de les activitats productives que la ciutat ha d’impulsar per millorar en qualitat de vida.

PER UNA ECONOMIA DE PROXIMITAT

Com veiem, el paper de l’Administració és clau. Les polítiques públiques poden donar seguretat i compro-

metre el sector privat, i també poden ser un suport bàsic per desenvolupar iniciatives de l’economia social i solidària. De fet, la Xarxa d’Economia Solidària (XES) ha elaborat una bateria de propostes en aquest sentit, i altres organitzacions socials, com l’Assemblea de Barris pel Decreixement Turístic (ABDT), han proposat mesures que busquen impulsar l’economia de la ciutat des de criteris d’equitat i solidaritat, amb una perspectiva de transició ecosocial.

La pandèmia no ha fet sinó evidenciar la necessitat de promoure l’economia de proximitat, la producció local i les cadenes de subministrament curtes. En el sector industrial, s’ha fet palès que l’administració ha d’ajudar les mipimes, especialment les de caràcter cooperatiu i impulsar la rehabilitació d’espais per a activitats productives, com ara la fabricació lleugera i digital; la manufactura; l’artesania; la gestió de residus o la indústria agroalimentària amb criteris ecològics i de baix consum energètic.

En aquesta línia també caldria incrementar el nombre de persones ocupades en activitats amb un impacte social i ambiental especial, com ara les energies renovables, la rehabilitació estructural i energètica dels edificis, l’adequació i manteniment d’espais urbans, la cultura, les tecnologies de la informació i la comunicació, la recerca i la investigació, la conservació i millora del patrimoni o la restauració d’ecosistemes.

En l’àmbit sociocomunitari, això ha de passar per un augment dels grups de consum agroecològic, horts comunitaris, bancs del temps, xarxes d’intercanvi i de reutilització, grups de criança compartida o ateneus cooperatius. L’autogestió de les entitats ciutadanes també s’ha de tenir en compte. Tot això impulsaria la capacitat d’autoorganització i segurament incidiria de manera significativa en el nou marc socioeconòmic.

I és que davant la trencadissa a què ens duu la postpandèmia, hem de reflexionar sobre la pràctica turística. Cal un canvi cultural i una nova visió dels usos i costums a l’hora de viatjar. Abans d’emprendre un viatge —amb el que suposa per a la destinació i l’emergència mediambiental— hem de ser capaços de valorar si aquest és realment necessari.

Podem aprendre a viure millor viatjant menys, i això implica reduir les distàncies que es vulguin recórrer, utilitzar el transport públic de baixes emissions i minimitzar l’impacte sobre el medi ambient. Un fet que també inclou prescindir de l’avió, els creuers i les cues quilomètriques a les autopistes. En cas contrari, no ens hauria d’estranyar si arribem a una destinació i ens diuen afectuosament: “*Tourist go home*”.—*

Planificació i mobilitat

PER UN PAÍS A ESCALA HUMANA

Parlar de mobilitat en temps de pandèmia resulta, si més no, estrany. Amb tot, en aquests temps que la vida pareix més aturada que mai, podem repensar de quina manera ens hem mogut fins ara i com ho farem en el futur. I és que, en cas de no fer un canvi, seran el medi i les condicions ambientals les que ens aturaran de nou.

Text: Nel·la Saborit

Davant de les crisis patides —i per patir— és necessari tendir a una mobilitat més eficient. I això què vol dir? Doncs optar per aquella mobilitat que utilitza menys energia i espai per passatger transportat, que emet menys gasos amb efecte d'hivernacle i que provoca menys impacte sobre la salut humana i els ecosistemes.

Pel que fa a l'ús d'energia i a la contaminació, segons dades de l'Institut per a la Diversificació i Estalvi de l'Energia (IDAE), un cotxe emet un 71% més de CO₂ i consumeix un 70% més d'energia que no pas un autobús. En comparació respecte al tren, el cotxe suposa un 60% més d'emissions de CO₂ i un 60% més de consum energètic. Aquesta comparativa la podem refer amb altres contaminants, però preferisc estalviar-vos-la: un cotxe sempre és més contaminant que un vehicle col·lectiu. I òbviament, si optem per anar a peu o en bicicleta és incomparable.

En el cas de la salut, i tal com indiquen els informes del CREAL i ISGlobal, la pol·lució atmosfèrica és actualment el tòxic ambiental més perjudicial per a la salut de les persones i dels entorns naturals. Segons aquests organismes, respirar aire amb els nivells de contaminació actuals pot ser equiparable a consumir tabac. Certament, la baixa qualitat de l'aire és un factor de risc per al bon desenvolupament dels fetus, alhora que disminueix l'aprenentatge en infants i joves. Altrament, la manca d'exercici i el sedentarisme, força habituals avui dia, són factors que poden desencadenar tota mena de malalties, tant físiques com psicològiques.

Així doncs, si analitzem l'eficiència per persona transportada en aquests tres vessants (menor ús d'energia, menys espai i generació de menors externa-

litats negatives), l'equació és clara: vianants i bicicletes són els millors aliats per a l'eficiència energètica, sobretot per a radis curts. En el cas de radis llargs, el transport col·lectiu, sigui autobús, tren o tramvia, és el més adient. Per contra, el vehicle privat —cotxes i motos— ocupa la pitjor posició i, com a molt, ha de ser un complement a la resta de modes de transport.

Aquesta jerarquia ens obliga a repensar la manera de planificar el territori, on caldrà prioritzar les persones per sobre dels vehicles i dissenyar la seua mobilitat de manera conjunta. Convé recalcar que no es pot dissenyar una urbanització o reformar un barri sense resoldre com aniran a comprar els seus habitants, com es dirigiran al centre de salut primària o com es desplaçaran a la feina de manera òptima i democràtica. És més, assumir que tothom té accés a un vehicle privat ha estat una de les pitjors errades que s'han comès en la planificació i gestió del dret a la mobilitat, ja que ha deixat moltes persones aïllades socialment per no tenir l'oportunitat de moure's.

JERARQUIES EN DISPUTA

Per tant, a l'hora de planificar la mobilitat de les persones, ens hem de fixar en dues esferes: l'esfera quotidiana i de cures, on la mobilitat té lloc per motius laborals i estudis superiors, i la segona esfera, que correspon als desplaçaments de llarga distància.

La primera és aquella que cobreix els moviments necessaris per sustentar la vida: compres, acompanyament d'infants o persones dependents, etc. I, si bé és fonamental per al desenvolupament de les persones,

se l'ha menystingut històricament. Un oblit que explica per què no suposa cap activitat econòmica productiva i recau sobretot en les dones, quan són desplaçaments on la vitalitat urbana cobra més rellevància. En aquest sentit, una població que tingui cobertes les seues necessitats bàsiques en un radi curt serà una aliada clau per a la mobilitat sostenible.

En una estratègia més urbana, això equival a potenciar la diversitat d'usos a zones compactes i augmentar la densitat de població a les àrees residencials de baixa densitat. Aquesta planificació territorial, juntament amb la creació d'espais per a vianants i bicicletes, ens ajudaria a impulsar aquest canvi de jerarquia. Ara bé, en una dimensió més rural serà necessari supervisar i definir les polítiques territorials a través dels serveis que es poden proveir als seus habitants, com són les compres o visites mèdiques, per això és important que la mobilitat a peu o bicicleta també es gestioni adequadament.

Si ens centrem en els territoris de baixa densitat, les polítiques haurien de prioritzar el transport a la demanda i l'ús de flotes de vehicles compartits, combinant-ho amb noves eines de reserva i seguiment a través d'Internet. A Catalunya ja comptem amb iniciatives tan importants com la cooperativa Som Mobilitat, que aposta pel vehicle elèctric compartit i l'autogestió i que a més ofereix serveis a particulars, empreses i ajuntaments.

SEGURETAT, SALUT I SOSTENIBILITAT

Una altra peça en aquest debat és la mobilitat als centres de treball. La directiva que proposava la Llei 9/2003, de la mobilitat de Catalunya, pionera a l'Estat espanyol i encara per desplegar, instava les empreses a fomentar la mobilitat sostenible dels seus treballadors. Aconseguir que tant els centres de treball públics com els privats implementin els plans de desplaçament d'empresa seria un pas decisiu en aquesta direcció, al marge que faria disminuir l'accidentalitat en els trajectes in itinere, que és un dels punts crítics de l'àmbit laboral.

Per la seva banda, i amb l'objectiu de descongestionar el transport públic a les hores punta, serà essencial que el teletreball i la flexibilitat horària es regulin amb criteris d'equitat i necessitat social. Aquesta regulació permetria als operadors millorar la gestió de la xarxa i que el nombre de viatgers es pogués distribuir en diverses franges horàries, tot garantint-los un viatge més confortable.

Després ens trobem amb els polígons industrials, en què la manca de serveis de transport col·lectiu, la falta de connectivitat amable amb les zones habitades i el deteriorament de molts dels seus aparcaments els

ha convertit en un oasi. Aquest fet, i la percepció d'inseguretat que suposa la manca de vigilància, provoca que moltes persones descartin buscar feina en aquestes instal·lacions. Per aquest motiu cal repensar els polígons, i això demana que disposin de flotes d'autobusos, aparcaments de bicicletes i d'un manteniment adequat de les infraestructures i les àrees de mobilitat.

Finalment, quant als desplaçaments de llarga distància, podem observar que l'esforç d'inversió en transports d'alta velocitat no ha suposat cap millora del servei. Ben lluny d'això, ha agreujat els dèficits ja existents, de manera que cal reestructurar la xarxa per tal que s'ajusti a les necessitats dels usuaris. Tanmateix, caldrà planificar la competència del ferrocarril amb l'avió i, amb vista a la seva sostenibilitat i eficiència, coordinar-la amb el transport públic i els serveis de vehicles compartits o de lloguer. Una de les grans propostes en aquesta línia també és introduir eines informàtiques, siguin apps o webs, i un ecosistema d'operadors que proporcionin una sola solució de desplaçament en un mateix bitllet o tarifa.

INTERCONNEIXIÓ: LA CLAU DE VOLTA

En el marc de la planificació territorial podem concloure que el problema no és el dèficit d'infraestructures, sinó la manca d'interconnexió entre elles. És per això que la planificació ha de concebre's per augmentar les connexions i les possibilitats que es vinculin amb nous serveis. D'aquesta manera, reduïriem els colls d'ampolla. En el cas de la xarxa operada per Renfe, per exemple, caldria resoldre els nyaps en el manteniment i revisar els serveis en els seus traçats, cosa que també es reclama per a la línia Llobregat-Anoia i per a d'altres trams.

Respecte a les infraestructures viàries, caldria apostar per la multimodalitat a fi de garantir un desplaçament eficient i útil per a autobusos i bicicletes. Amb les reformes esmentades, podríem millorar notablement el transport públic i la qualitat de l'aire. De la mateixa manera, aconseguiríem incrementar la mobilitat a peu i en bicicleta arrançant la xarxa de camins.

És evident que impulsar tots aquests canvis té costos associats, raó per la qual és bàsic establir un acord per a un nou sistema de finançament del transport públic que combini la disminució dels costos per a l'usuari amb l'augment dels costos per als vehicles privats. Aquesta fórmula es podria complementar si els beneficis dels peatges van orientats a finançar la resta de transports.

En definitiva, ja no es tracta de planificar més infraestructures, sinó d'interconnectar-les perquè funcionin millor. Més que saber amb què volem moure'ns, cal oferir una solució saludable i eficient a qui vol fer-ho.—*

Arrels

EL MÓN QUE TORNA

LA REVISTA DELS QUE ESTIMEM LA TERRA,
TREBALLEM AMB LES MANS
I ENS APASSIONA LA VIDA.

JA A LA VENDA,
EL NÚMERO DE PRIMAVERA
A QUIOSCOS, LLIBRERIES,
ABACUS I BONPREU

TOT EL MÓN ARRELS A
www.arrels.info

som ✱
la cultura de tots

Yayo Herrero

“Han declarat la guerra a la vida”. Així de concloent es mostra Yayo Herrero referint-se a l’impacte que el desenvolupisme capitalista està causant sobre la vida de les persones i la biodiversitat. Directora de FUHEM, fundació independent que promou la justícia social, l’aprofundiment de la democràcia i la sostenibilitat ambiental, les seves reflexions la converteixen en una de les veus més influents de l’ecologia social i l’ecofeminisme a Europa. Dos corrents de pensament que l’educadora i enginyera agrícola, nascuda a Madrid el 1965, ha condensat en assajos de lectura obligada, com són *La gran encrucijada. Sobre la crisis ecosocial y el cambio de ciclo histórico*, *Miradas ecofeministas para transitar a un mundo justo y sostenible* o *Decrecimiento y mujeres*. *Cuidar: Una práctica política anticapitalista y antipatriarcal*. Sense abandonar la seva implicació en diferents espais, Yayo Herrero continua una recerca que se submergeix en el pacifisme, les relacions internacionals o la crisi ecològica en la qual estem immersos.

Text: Àlex Romaguera

“El capitalisme no morirà sol, caldrà fer-lo caure”

"L'eliminació de flora i fauna va acompanyada de l'extinció de cultures i formes socials de relacionar-nos"

Foto: David F. Sabadell

Ens trobem davant un col·lapse climàtic de conseqüències devastadores. Té a veure amb la forma en què hem tractat el planeta?

Hem organitzat l'economia i la política sense tenir en compte els límits de l'ecosistema. I aquesta lògica basada en el saqueig de recursos naturals ha propiciat la pèrdua de biodiversitat, una creixent desigualtat social i, de retruc, l'actual crisi planetària.

El relat hegemònic segons el qual, mitjançant l'adquisició de productes materials, obtenim el benestar i la felicitat ha afavorit aquest escenari?

Només cal observar el desbordament físic i la crisi climàtica que això ha propiciat. La mateixa comunitat científica s'hi refereix sovint quan assegura que, en aquest paradigma de creixement, l'economia ha esdevingut una religió civil, fins al punt que hem interioritzat la idea que qualsevol cosa pot sacrificar-se si es tracta d'obtenir diners.

Però els diners són un concepte abstracte que gravita entorn l'especulació...

És una representació humana de la riquesa, però té el valor que mostra la capacitat de compra. De manera que, qui més posseeix té més capacitat per adquirir terres, recursos i controlar les nostres vides. Per tant, quan parlem de creixement monetari, estem mesurant el nivell de pressió que s'exerceix sobre els cicles naturals i el temps dels éssers vius.

Aquesta lògica depredadora ha implosionat amb la pandèmia?

Fins ara no volíem veure-ho, encara que durant el colonialisme era evident que el món eurocèntric creixia a costa de l'esclavització i l'espoli del sud global. Ara, la crisi del coronavirus ha evidenciat que els símptomes són ineludibles. Com diu la filòsofa i científica francesa Isabelle Stengers, estem davant la "intrusió de Gaia", concepte que explica les modificacions violentes de les quals és víctima la Terra en mans del sistema de producció capitalista. Una intrusió que ha portat a una crisi natural que no es pot negociar, senzillament perquè la natura no negocia. Parlem, entre altres efectes, de l'escalfament global o d'un saqueig que ha multiplicat el nombre de pandèmies. Tot plegat ens condiciona el present i ho farà en el futur.

El model desenvolupista no ha sigut regenerador sinó eminentment invasiu?

Ha establert un vincle parasitari, atès que explota el medi, l'emmalalteix, el degrada i finalment el mata. Una destrucció sistèmica que elimina formes de vida naturals però també maneres de concebre i sostenir les comunitats humanes. Ho expliquen molt bé els antropò-

legs Narciso Barrera-Bassols i Víctor Toledo en un estudi sobre memòria biocultural segons el qual als territoris on es conserven més espècies vegetals i animals és on més llengües trobem. Hi ha, doncs, una correlació entre la conservació de la biodiversitat natural i cultural, ja que l'eliminació de flora i fauna va acompanyada de l'extinció de cultures i formes socials de relacionar-nos.

Les veus que advertien d'aquest fet han trigat massa a arribar?

Segurament ha sigut així, però cal recordar que les primeres alarmes van venir de les empreses. L'energètica Exxon, per exemple, va publicar els anys cinquanta un informe en què alertava d'un canvi climàtic d'origen antropogènic, i una dècada després, diverses companyies i organismes estatunidencs vinculats a la ciència van expressar la necessitat de fer alguna cosa davant d'aquesta deriva.

Per què no va transcendir a l'opinió pública?

A mesura que els agents econòmics van detectar que qualsevol mesura correctora disminuiria els beneficis empresarials, va aparèixer un corrent negacionista que, des d'aleshores, ha ordit una estratègia destinada a què les multinacionals continuïn lucrant-se a força d'explotar el medi. I ho justifiquen amb informacions falses i articles que rebutgen les tesis de l'escalfament global. Però si abans això es podia ocultar, ara ha esclatat a ulls de tothom.

Quan s'esgotin els biocombustibles fòssils, ens podem trobar amb la paradoxa que el capitalisme mori per causes naturals?

Ningú no discuteix que el declivi dels materials fòssils suposarà un cop important a l'anhel expansiu de les dinàmiques capitalistes. Tanmateix, la seva substitució per les energies renovables també pot fer-se amb criteris capitalistes. Podríem trobar-nos que l'economia mundialitzada funcioni a escala regional i estigui sostinguda per sistemes nets però tant o més violents que els actuals. Per això penso que el capitalisme no morirà sol; caldrà fer-lo caure.

La progressiva mercantilització dels quatre elements naturals (aigua, vent, foc i terra) ja indica la readaptació que busca el capitalisme?

La mercantilització no existeix ni en l'aigua ni en el vent. Més aviat es produeix amb els dispositius que es creen per aprofitar-se'n i posar-los al servei d'interessos particulars. Així ho fan els grans oligopolis quan van als territoris del sud, on a través de l'extorsió i la violència s'apropien dels béns naturals per generar energia hidroelèctrica. Però també quan, al nord, impedeixen l'accés a la llum a qui no pot pagar els

subministraments bàsics. És una lògica d'acumulació per despossecció que fa créixer els beneficis privats en detriment de les necessitats de la majoria, que es veu arrossegada als marges de la vida.

Se la priva dels serveis que han de garantir el seu benestar?

I això propicia l'expulsió de col·lectius que no tenen una acomodació fàcil, ni a les perifèries de les seves metròpolis ni quan migren cap al món ric, on les fronteres només s'obren perquè entrin i surtin els productes que les companyies han sostret dels seus països.

Sembla que l'esquerra ha prioritzat taponar aquestes hemorràgies que no pas abordar-ne les causes. Li falta perspectiva històrica?

No és conscient que el model capitalista funciona per multiplicar la producció, crear més necessitats i que la gent les consumeixi. No sols això: les amplifica i, com a màxim, crea artefactes que esmenen els impactes dels consums insostenibles. Si volgués combatre aquesta lògica, l'esquerra no hauria de limitar-se a promoure el reciclatge, abans hauria de centrar-se a reduir i reutilitzar. En lloc de fomentar el consum de productes verds, que generen el mateix impacte però revestits d'ecologia, hauria d'impulsar canvis estructurals a efectes que

tothom tingui cobertes les necessitats d'acord amb els límits del planeta.

Per revertir l'actual paradigma, els elements de satisfacció han d'anar lligats necessàriament a altres valors culturals?

És fonamental, ja que la manca d'expectatives deixa els joves sense cap projecte d'emancipació a la vista. Després de dir-los que traient-se una carrera i estudiant anglès trobarien feina, ara perceben un present on res d'això no és possible. Per aquest motiu hem de ser honestos i, en nom de la realitat, ajudar-los perquè desenvolupin la suficient creativitat social a fi que les seves vides valguin la pena ser viscudes.

Ara per ara, tot indica que estem abocats a una dinàmica darwinista a la qual només sobreviu qui és capaç de superar tots aquests obstacles. Què en penses?

És la visió tramposa que el sistema ens vol inocular, ja que els subjectes capaços i forts també necessitaran demà algú que els cuidi. Per tant, ells tampoc no poden sortir-se'n sols. I si ho fan, serà a costa de sotmetre molta gent. Passa una mica igual que a la indústria de l'oci, que ens ven el mite de l'heroi que supera reptes, ja sigui llançant-se per un barranc, malmetent el bosc amb un cotxe 4x4 o altres formes agressives d'entre-

“La protesta és tant necessària com la construcció d’alternatives”

Foto: David F. Sabadell

teniment. Hauríem de superar aquest ideari i defensar que l'autèntica heroïcitat rau en els actes que ajuden a mantenir la vida i no a posar-la en risc.

A tot això s'ha instal·lat la teoria de la insostenibilitat demogràfica. Hi estàs d'acord o creus que amaga l'instint d'una minoria per conservar els seus privilegis?

És un tema molt delicat. Les dades ens indiquen que el 85 % de la població només disposa del 15 % dels recursos, i a la inversa, que el 85 % de la riquesa es concentra en el 15% del planeta. El problema, fora de contenir les taxes de natalitat, radica en els models de vida. Perquè així com alguns països africans poden funcionar i reproduir-se sense modificar les seves maneres d'organitzar-se, a Europa passa tot el contrari: han malmès tant el territori que tenir criatures provoca un impacte insostenible. Per tant, no es tracta tant de saturació demogràfica com de formes d'organitzar-nos col·lectivament.

El primer pas hauria de consistir a desfer les categories econòmiques segons les quals hi ha països endarrerits perquè no segueixen els patrons de vida occidental?

Si volen avançar en termes de sostenibilitat global, és evident que cal superar la disjuntiva desenvolupament-subdesenvolupament. Una imposició encunyada després de la Segona Guerra Mundial per un president dels Estats Units, el qual va qualificar de subdesenvolupats els països que no participaven del sistema de vida dels estats capitalistes. No oblidem, doncs, que riquesa i pobresa són conceptualitzacions racistes i colonials, i que si volem fer-hi front, podem aprendre de les visions epistemològiques que, des del sud global, ens mostren unes relacions més justes i equitatives.

Som a temps de capgirar aquest paradigma i emprendre una veritable transició ecosocial?

Molts pobles ja han fet tard, alguns cinc-cents anys i tot. I d'altres necessiten fer la transició el més ràpid possible si volen evitar que el col·lapse i la precarietat s'estenguin de forma irreversible. Per tant, es tracta de desconstruir els pilars de l'actual sistema perquè, en un escenari de decreixement econòmic, la transició ecosocial tingui el menor impacte. Això, mentre construïm alternatives que protegeixin els béns comuns, la distribució de la riquesa, la seguretat alimentària, la democratització empresarial, les cures i unes vides dignes.

És possible assolir-lo en una democràcia tutelada per les elits empresarials?

És cert que els governants se'n desenten, de manera que no tenim cap altre remei que impulsar-lo des de la societat. I a l'hora d'implementar-lo, aprofitar totes

les oportunitats, com ara disputar l'hegemonia econòmica a força de democratitzar els processos mitjançant el cooperativisme i l'economia social i solidària; incidir en la dinàmica institucional, en la qual ja es visualitzen altres línies d'actuació en l'àmbit local o impulsar un canvi cultural dins del sistema educatiu i altres espais de coneixement. Hem de construir les alternatives sense esperar que el poder ens doni permís per fer-ho.

Tenir una bona informació és primordial, no trobes?

Primer hem d'exigir que no ens infantilitzin. Perquè cap elitisme intel·lectual té el dret a determinar qui està en condicions d'assumir els canvis, i més quan la societat ha demostrat al llarg de la història que sap organitzar-se i ajudar les capes socials a les quals l'administració no arriba. Hauríem de confiar més en les capacitats dels subjectes polititzats.

La creixent proliferació de l'economia cooperativa et fa ser optimista?

L'economia social i solidària comença a fer-se un lloc i vol disputar l'hegemonia al sistema dominant. Però ha de recordar sempre que ho farà des del mateix cor de la bèstia, ja que no existeix cap entorn esterilitzat on pugui desenvolupar-se i prosperar. Cal analitzar aquestes contradiccions, visibilitzar-les i finalment mitigar-les, ja que és impossible produir i actuar fora de l'economia capitalista.

Quines contradiccions destacaries en aquest àmbit?

Sense necessitat de flagel·lar-nos, podem trobar-ne varies. En el camp de les energies renovables, per exemple, són inevitables les resistències que assenyalen que no es poden instal·lar molins de vent a tot arreu. Podrem passar de les fonts biocombustibles a les renovables, d'acord, però sempre en un marc de creixement que ha de ser molt menor, ja que l'actual és insostenible. De la mateixa manera que, en l'activitat laboral, hem d'admetre que no gestionem prou bé la conciliació i la corresponsabilitat en les cures perquè les nostres empreses es mouen en un marc de preus injust que ens porta a l'autoexplotació. Això posa en relleu que l'economia social i solidària és un excel·lent punt de partida per transitar cap a un nou model però que no és l'única solució: calen entorns polítics, socials, de consum i cures que permetin que aquesta nova economia hi encaixi de forma harmoniosa. És una lluita plena de contradiccions, però val molt la pena.

El medi urbà és l'altre vector de la crisi civilitzatòria que necessita un nou enfocament?

També és bàsic, perquè la ciutat és la gran usurpadora de materials i emissora de gasos amb efecte

d'hivernacle, de manera que hauria de rebaixar el seu metabolisme a partir de modificar el parc residencial, els plans de transport i el sistema de consum. I això ens obliga a dinamitzar el teixit rural perquè els pobles tinguin els serveis adequats i un oci respectuós amb el medi, cosa que és possible en un esquema bioregional. Un model d'ordenació del territori més integrador i que trenca amb la falsa dicotomia món urbà-món rural.

L'ecofeminisme pretén ser la resposta holística a aquesta violència estructural?

L'ecofeminisme té dos vessants: és un moviment que articula persones i grups partidaris d'avançar cap a formes de vida harmonioses i equilibrades, i després, es tracta d'una cosmovisió en què la prioritat és garantir la sostenibilitat de totes les vides. Dit d'una altra manera: aconseguir una arquitectura política, econòmica i cultural que organitzi la comunitat d'acord amb els principis de suficiència, redistribució de la riquesa i les cures. Un repte descomunal, per descomptat.

Fins que no entenguem que som ecodependents, serà difícil implementar aquesta cosmovisió?

Caldrà fer molta pedagogia, perquè hi ha hagut un abisme ontològic entre la nostra espècie i la resta del món viu, al qual hem mirat des de la superioritat i l'exterioritat. N'hi ha prou amb observar què ha passat últimament. Per exemple, el fet que milers de camions moguts per combustibles fòssils quedessin atrapats a les carreteres durant la borrasca Filomena va servir per comprovar que les ciutats quedaven desproveïdes mentre s'amuntegaven tones d'escombraries als carrers. O quan, en temps de pandèmia, a les ciutats hem experimentat la bellesa que suposa sentir el so dels ocells o assaborir les olors dels arbres sense necessitat d'anar a la muntanya. No es tracta de caure en la mistificació, però revelen la nostra pertinença a la natura i que tot el que fem, tenim, mengem o bevem prové d'ella.

Finalment es tracta de confrontar models per construir-ne un de suficient?

El moviment juvenil ho està fent amb les seves accions. I no amb un missatge naïf, sinó assenyalant els perjudicis del model capitalista i que les generacions adultes no els hem garantit cap futur. Encara diria més: els joves han desmuntat el concepte que no se'ls pot parlar d'aquests temes mentre han posat damunt la taula el fet que, si es vol trencar amb la irracionalitat de l'actual sistema, la protesta és tant necessària com la construcció d'alternatives concretes. Les dues coses formen part de la mateixa lluita.—*

UNA ENERGIA NETA

per a un país en joc

Catalunya és a les beceroles de la transició energètica. Malgrat la promulgació de la Llei del canvi climàtic de 2017, l'explotació de les fonts energètiques continua en mans dels grans oligopolis i els projectes que incorporen els sistemes renovables disten de complir els criteris d'equitat, eficiència i benefici per a la comunitat que s'apliquen a altres indrets d'Europa.

Text: Sergi Saladié

El 14 de maig de 2019, el Govern de Catalunya va declarar formalment l'emergència climàtica al nostre país. El 2017, el Parlament havia aprovat la *Llei 16/2017, de l'1 d'agost, del canvi climàtic*, que estableix les bases per a la reducció de les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle (GEH) a fi d'afavorir la transició a una economia neutra en emissions.

Uns anys enrere, i amb el mateix objectiu, la Unió Europea havia fixat unes pautes d'energia i clima per al període 2013-2020, que es resumien en incrementar l'ús de les energies renovables fins a un 20 % del consum brut d'energia final, disminuir un 20 % el consum d'energia primària i reduir les emissions de GEH un 20 % més en relació amb el 1990.

Doncs bé, segons l'Institut Català de l'Energia (ICAEN) i l'Oficina Catalana del Canvi Climàtic, a Catalunya no s'estan complint cap dels tres objectius. L'any 2018, les emissions de GEH no havien disminuït, sinó que havien incrementat un 14 % respecte al 1990. També el 2017, la reducció del consum d'energia primària no arribava al -10 %. Pel que fa a l'aportació de les energies renovables en el consum brut d'energia final, amb prou feines sobrepassava el 5 %.

Aquestes dades fan evident la urgència de dirigir-se cap a un model amb menys emissions, i això afecta també el sector energètic, que a Catalunya és el responsable directe del 14 % de les emissions de GEH (Oficina Catalana del Canvi Climàtic, 2018).

Dins del sistema de generació d'electricitat a Catalunya, la mateixa Red Eléctrica de España assenyala que, el 2019, les energies renovables només van representar un 16,1 % de la producció elèctrica, mentre que la major part de la producció procedia de les centrals nuclears (52,1 %), les tèrmiques (19,4 %) i la cogeneració (11,9 %). Així doncs, ens situem lluny dels escenaris desitjables, no només respecte a les emissions generades per les centrals tèrmiques i la cogeneració, sinó també respecte als residus que generen les instal·lacions nuclears i el risc d'accident que aquestes suposen (Txernòbil, Fukushima...).

En resum, el sistema elèctric català està basat en fonts contaminants i perilloses, en centres productors apartats dels centres consumidors i centrals controlades per unes poques empreses i amb una escassa incidència socioeconòmica sobre els territoris on estan instal·lades.

UNA LLEI, MÚLTIPLES OBJECTIUS

L'article 2.2.a. de la Llei del canvi climàtic apunta algunes de les mesures necessàries per fer efectiva la transició energètica. Concretament, insta a "contribuir a la transició cap a una societat en què el consum de combustibles fòssils tendeixi a ser nul, amb un sistema

energètic descentralitzat i amb energies cent per cent renovables, fonamentalment de proximitat, a fi d'assolir un model econòmic i energètic no dependent dels combustibles fòssils ni nuclears el 2050."

Aquest precepte es concreta en l'article 19 de la mateixa llei, que estipula que el model energètic ha de ser cent per cent renovable, desnuclearitzat, descarbonitzat i neutre en emissions de GEH, reduir la vulnerabilitat del sistema energètic i garantir el dret a l'accés a l'energia com a bé comú.

Pel que fa al model d'implantació de l'energia, l'article apunta que les renovables han d'estar a prop dels centres de consum, en espais ja alterats per l'activitat humana, si pot ser, per tal de minimitzar l'ocupació innecessària del territori. Altres apartats de l'article 19 recullen el foment de l'autoconsum, la participació d'actors locals en la producció i la distribució d'energia renovable, el foment de la generació distribuïda i la implantació de xarxes de distribució intel·ligents. Tot plegat, amb la finalitat que la transició energètica sigui descentralitzada, democràtica, neta i eficient.

EUROPA EN EL MIRALL

Amb la llei catalana no s'està inventant res de nou, ja que en els inicis de l'electrificació una part del país estava descentralitzada i cada territori/comunitat generava la seva energia, sigui amb renovables o amb grups dièsel. Així ho exposa Joan Carles Alayo al llibre *L'electricitat a Catalunya: de 1875 a 1935*, i també Artur Bladé a *Crònica del país natal*, en el qual explica que l'aprofitament energètic es feia a partir dels recursos renovables de què disposava cada territori.

D'alguna manera, la Llei de canvi climàtic convida a tornar als orígens de l'electrificació, aquest cop amb renovables, i a fer-ho a través de l'autosuficiència connectada per evitar les apagades de llum, ja que permet utilitzar la xarxa per compartir excedents i dèficits. I això és vàlid per a totes les escales, des d'un edifici fins a barris, municipis i comarques.

De fet, a Europa alguns països ja segueixen aquests preceptes. És el cas d'Alemanya, on del total de 15.500 MW d'energia solar fotovoltaica, el 2010 un 84 % (13.000 MW) estava instal·lat sobre teulada o formava part dels sistemes urbans i de titularitat de les comunitats locals. Només un 16 % d'aquesta energia solar estava instal·lat al terra i era de propietat mercantil.

A més, és habitual que les polítiques de transició energètica, especialment en el cas de Dinamarca i Alemanya, fomentin l'autoconsum de les comunitats locals. Un exemple n'és l'illa danesa de Samsø (4.000 habitants), on s'ha assolit la plena sobirania en electricitat i calefacció amb un projecte que, fins i tot, fa que "s'exporti més electricitat que patates", segons la pobla-

ció local. Un altre cas d'autoconsum és el del municipi alemany de Wildpoldsried (Baviera), de 2.500 habitants, que produeix més del 500% més d'energia de la que necessiten, cosa que li reporta 4 milions d'euros anuals.

DESEQUILIBRIS INSOSTENIBLES

L'estudi *Energia eòlica i paisatge. Orientacions per a una adequada implantació a Catalunya* (2013) assenyala que la implantació d'energies renovables ha de caracteritzar-se, especialment en el cas de l'eòlica, per una població implicada en la presa de decisions, la concertació amb els ens municipals, la consideració del paisatge, l'acostament dels centres productors als centres consumidors i l'establiment de criteris de retribucions i mecanismes que evitin concentracions territorials.

A Catalunya, però, l'escassa energia renovable existent —el 2019 la hidroelèctrica i l'eòlica només van aportar el 7,7% i el 6,8% d'energia, respectivament— fa que la transició energètica estigui lluny d'assolir-se i que les instal·lacions actuals no beneficiïn els territoris on estan ubicades, ja que estan controlades per grans empreses i apartades dels centres consumidors.

En el cas de l'energia eòlica (actualment funcionen 43 centrals, 1.272,32 MW i 812 aerogeneradors), està repartida en 39 municipis i 11 comarques, sobretot a les Terres de l'Ebre (41,8%), a Ponent (23,2%) i al Camp de Tarragona (20,9%). Tal com explico en el llibre *Con-*

flicte entre el paisatge i l'energia eòlica, un 77% d'aquests municipis —30 dels 39— tenen menys de 1.000 habitants, els quals només reben el 3,4% de la facturació i la població que treballa en les centrals tan sols equival al 0,7% del mercat laboral. No només això: un 80% d'aquestes localitats (31 de 39) han perdut habitants d'ençà que es van obrir aquestes instal·lacions.

Un cas de pèrdua d'habitants és la Terra Alta, la comarca amb la major concentració eòlica de Catalunya (327,9 MW, 25% de tota la potència). En només deu anys, la seva població ha disminuït un 11,6%, mentre que la Renda Familiar Disponible Bruta per càpita ha passat de 17.200€ el 2008 a 13.600€ el 2017 (17.200€ a Catalunya). Així, es pot concloure que la presència de nou centrals eòliques i de 148 aerogeneradors en aquesta comarca no ha comportat cap millora en les condicions de vida ni en l'estabilitat demogràfica del territori, ben al contrari.

Ara, amb les futures ajudes previstes al *Decret llei 16/2019 de mesures urgents per a l'emergència climàtica i l'impuls a les energies renovables*, que la Generalitat va aprovar el 2019, les grans empreses han tornat a proposar nous projectes. Concretament, per a la instal·lació d'eòliques, que sumen 3.970 MW i 798 aerogeneradors, la majoria es preveuen a les carenes de la Segarra i l'Anoia fins a les Terres de l'Ebre, mentre que en el cas de les centrals fotovoltaïques, que sumen 3.585 MW i 6.878 hectàrees, es projecten sobre sòl agrícola de Ponent i

les Terres de l'Ebre. Aquestes ubicacions vulneren els preceptes establerts en la Llei del canvi climàtic, segons la qual s'han d'aprofitar espais ja alterats per l'activitat humana i així minimitzar l'ocupació del territori. Per tant, si aquests projectes es fessin realitat, aprofundirien en el desequilibri entre producció i consum i provocarien situacions de concentració en uns pocs territoris, cosa que ens allunya dels objectius de la transició energètica.

PER UN CANVI HOLÍSTIC

El Decret llei aprovat fa dos anys tampoc no concreta el model de governança ni el paper dels ens locals en la presa de decisions. En lloc d'això, introdueix modificacions en la Llei d'urbanisme que permetrien la instal·lació de grans centrals en indrets que els Plans d'ordenació urbanística municipal preserven per raó del seu valor forestal, natural o paisatgístic. I, a diferència de Dinamarca o les Illes Balears, no s'hi especifiquen quines han de ser les retribucions que han de rebre les comunitats locals per allotjar aquests grans projectes renovables.

A tot això cal afegir que el Decret llei tampoc no prioritza la generació renovable descentralitzada. Segons l'ICAEN, el potencial de generació elèctrica de l'energia solar fotovoltaica sobre teulada és de 24.307 Gwh/any, cosa que permetria cobrir el 52% de tota la demanda elèctrica de Catalunya (el 2019 va ser de 46.946 GWh). Si això s'apliqués, tal com ha fet Alemanya, s'estarien

posant les bases d'una transició energètica correcta, equilibrada i més democràtica en l'àmbit elèctric. I és que aprofitar l'energia solar sobre teulada implica que les instal·lacions estiguin repartides entre diferents propietats, properes als llocs de consum, amb avantatges econòmics per a la ciutadania i amb el menor impacte possible sobre el territori, sense malmetre espais agrícoles i forestals.

En definitiva, cal una normativa que permeti una planificació territorial correcta, amb mesures fiscals que, en lloc de beneficiar els oligopolis, estimulin la generació distribuïda, l'autoconsum i l'obtenció de les ajudes públiques que afavoreixin aquests projectes. Però també cal canviar la consciència col·lectiva i entendre que aquesta transició és a les nostres mans. Si no, com deia el difunt Hermann Scheer, exdiputat de l'SPD alemany i un dels principals impulsors de la transició energètica al país germànic, “el que pretén ara l'oligopoli és introduir la generació d'energia renovable en el vell esquema centralitzat de l'energia fòssil. En comptes de pous de petroli, ara planten molins i plaques i controlen la generació, la xarxa i la venda”.

Conscients d'això, és fonamental posar en mans de la ciutadania el potencial transformador i democratitzador de les energies renovables. Una energia que flueix en qualsevol racó del planeta i que, sota el control públic i ciutadà, ha de servir per assolir una veritable transició energètica.—*

Notes d'una trajectòria

ECOTÈCNIA

L'entitat pionera en energia eòlica a l'Estat espanyol, nascuda fa tres dècades i que va desplegar una intensa activitat arreu del territori, ha esdevingut un referent per a la promoció i consolidació del cooperativisme basat en el treball associat.

Text: Miquel Cabré

La societat cooperativa ecotècnia —sempre en minúscules— es va constituir el 2 d'abril de 1981 quan, després d'un llarg període de reflexió i gestació, un equip de vuit enginyers es va aplegar entorn d'un objectiu comú: desenvolupar tecnologia pròpia en el camp de les energies renovables i el medi ambient. L'equip va optar per una organització no jeràrquica, i cadascun dels seus integrants va aportar 10.000 pessetes (60€ actuals) al capital social i un any de treball no remunerat.

La feina inicial d'ecotècnia es va centrar en activitats de divulgació, estudis, cursos i instal·lacions d'energia solar. Aviat va obtenir finançament del Centre per al Desenvolupament Tecnològic i Industrial (CDTI), i el 10 de març de 1984 va inaugurar el primer aerogenerador ecotècnia 12/15, amb 12 metres de diàmetre de rotor i 15 kW de potència, al municipi de Valldevià (Baix Empordà). Es van instal·lar 31 unitats d'aquest aparell, fabricat amb tecnologia mecànica pròpia de control, disseny i pales, i cinc anys després, el 1989, se'n va posar un altre en funcionament. Es tractava de l'aerogenerador 20/150, ubicat a Tarifa (Cadis), que va obtenir excel·lents resultats. El 1992 es van instal·lar 50 aerogeneradors com aquest al primer parc eòlic comercial de l'Estat espanyol, situat a la mateixa localitat andalusa. Finalment, el 1995, se'n van col·locar 27 unitats més al Parc eòlic del Baix Ebre, promogut pel Consell Comarcal i l'Ajuntament de Tortosa i que encara continua funcionant.

En aquells moments va quedar apartat el debat de si ecotècnia havia de ser una enginyeria o també una fabricant. S'hi va consolidar una manera de fer autocrítica, exigent, cohesionada i comptava amb un ferm compromís per part dels seus membres, que mitjançant una Assemblea —sempre amb majúscula— prenen les decisions per consens. Aquesta forma d'actuar va impregnar els equips de treball transversals del mateix esperit, que va perdurar al llarg dels anys.

CANVIS DE GOVERNANÇA

L'energia eòlica va començar a desenvolupar-se de manera rellevant a mitjans dels 90. Els aerogeneradors

creixien en mida i potència, i van progressar dels 15 kW als 150, 225, 600, 750, 1.250, 1.670, fins arribar el 2008 al model eco 100, amb 100 metres de diàmetre i 3.000 kW de potència, que es va instal·lar a El Perelló (Baix Ebre). Durant aquella època, l'energia solar també va exercir un paper important a la cooperativa.

A finals de la dècada, va entrar en funcionament el Parc eòlic de Trucafort, entre el Priorat i el Baix Camp. Aquest equipament, a més de despertar l'interès de clients i entitats financeres, va ser molt ambiciós tant pel pressupost —estem parlant de 30 milions dels actuals euros— com per les garanties associades a una instal·lació que havia de funcionar més de vint anys.

Són aquelles circumstàncies les que van propiciar l'acostament d'ecotècnia a Mondragón Corporación Cooperativa (MCC), a la qual es va integrar amb l'objectiu de continuar creixent i obrir mercats a escala internacional. L'any 1999, quan es va firmar l'acord d'integració, ecotècnia ja comptava amb 18 socis, 50 llocs de treball a Barcelona, una fàbrica a Galícia i una en construcció a Buñuel (Navarra). Això va repercutir en el salari dels associats, que en el seu inici era igual per a tots, però que aquell any va començar a ser escalat, d'acord amb les normes congressuals que tenia establertes Mondragón. És llavors quan la governança de la cooperativa va estructurar-se en un Consell Rector i un Comitè de Direcció tutelats per una Assemblea que sempre ha sigut rica i plena.

Més enllà de la governança, Mondragón va aportar suport financer, contactes comercials i acompanyament, fins al punt que el 2006 la seva contribució suposava el 47% del capital de la cooperativa.

Gràcies a això, l'any 2000 ecotècnia figurava entre els deu fabricants d'aerogeneradors més grans del món, una posició que va perdre amb el creixement del mercat xinès i els seus fabricants, si bé el seu model de 1.670 kW va tenir una important demanda. En reconeixement de la seva tasca, el 2001 ecotècnia va rebre el Premi Poul La Cour, el màxim guardó del sector eòlic internacional.

També aleshores, i arran d'un decret llei que va cancel·lar la capitalització de l'atur per als cooperativistes, es va signar un acord amb Caja Laboral que va permetre donar préstecs personals per a qui volgués aportar capital social a la cooperativa, que en aquell període era de 9.500€ més una quota d'ingrés equivalent a la bestreta de tres mesos. Tot i que el procés va evidenciar la dificultat d'incorporar nous associats, també es va confirmar una màxima que a Mondragón es repeteix sovint: “per fer cooperatives calen cooperativistes”.

DE LA INCERTESA A LA TRANSFORMACIÓ

Els anys 2005-2006 van ser més difícils i incerts. Als retards en la confirmació de comandes es van afegir

problemes als aerogeneradors, cosa que va comportar un increment de les despeses, l'aturada del model eco 100, una pèrdua interna de confiança en Mondragón i l'abandonament d'una quinzena d'associats.

No obstant això, ecotècnia va celebrar el seu 25è aniversari amb 61 parcs eòlics, 1.367 aerogeneradors instal·lats i una cartera de projectes a França, Itàlia i Portugal, que representaven més del 50% de la facturació, i altres projectes d'energia solar fotovoltaica a Barcelona. La facturació va assolir aquell any 220 milions d'euros, fruit d'un creixement sostingut en el nombre de proveïdors i el desenvolupament d'autogeneradors més grans i potents.

El 2007, i com a resultat d'aquest creixement, ecotècnia tenia 765 empleats. El juny d'aquell any, la cooperativa va establir un acord amb Alstom que va suposar la seva transformació en Societat Limitada i l'adquisició del 100% de les participacions d'ecotècnia per par d'Alstom.

En aquell moment, només 61 de les 200 persones que treballaven a Barcelona eren sòcies de treball, mentre que tres eren col·laboradores (dues cofundadores i Mondragón), fet que revelava la dificultat per incorporar noves sòcies i el risc que sempre suposa obrir les portes a persones que no són cooperativistes.

En aquest sentit, caldria fer dues reflexions. D'una banda, que el finançament públic i les inversions en innovació generen rendiments tangibles a llarg termini, com va demostrar-se amb el suport del CDTI a ecotècnia a principis dels anys 1980. I de l'altra, que la llavor segueix donant fruits, perquè si bé es diu que Catalunya va ser pionera en energia eòlica, realment ho va ser ecotècnia. Catalunya, malauradament, continua assumint el seu trist paper en el desenvolupament de les energies renovables.

Amb tot plegat, s'han de considerar dos fets rellevants en clau de present i sobretot de futur. En primer lloc, la creació el 2008 de la Fundació Seira, impulsada per antigues sòcies d'ecotècnia amb la finalitat de donar suport i promocionar el cooperativisme, per la qual va establir un acord amb la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya. I, en segon lloc, el fet que la seu d'ecotècnia al Poblenou, on hi treballen actualment més de 500 persones, continua sent uns dels centres tecnològics de referència de l'energia eòlica a nivell mundial. Aquest centre forma part de General Electric, que l'any 2014 va absorbir l'activitat d'energia del Grup Alstom.

No va ser fins a juliol de 2020 que es va completar la donació del fons “ecotècnia s. coop.” a l'Arxiu Nacional de Catalunya, amb 66 metres lineals de documentació i 1.025 unitats de catalogació.—*

RURALITAT

Un territori fèrtil per a la sostenibilitat integral

En el procés de transició ecològica, el camp ha de tenir un paper clau amb vista a revertir els models que posen en risc la nostra supervivència. L'economia social i solidària pot contribuir-hi amb alternatives que afavoreixen el desenvolupament local i la creació de comunitats actives i socialment responsables.

Text: Sebastià Jódar i Jordi Via i Llop

La percepció sobre la ruralitat i els elements que la caracteritzen és diversa. En general, tots podríem definir o explicar què és i com és un espai no rural (espai urbà), però per identificar un espai rural no n'hi ha prou amb definir-lo com “tot allò que no és urbà”. Per a una definició vàlida del món rural, fem nostres els criteris sobre densitat de població, despoblació i envelliment i activitats econòmiques extensives a aquest entorn.

L'administració pública utilitza sovint criteris de densitat de població, tal com fa l'Estat espanyol mitjançant la *Llei 45/2007 de 13 de desembre, per al desenvolupament sostenible del medi rural*; la qual indica que un municipi es considera rural si té menys de 5.000 habitants i es troba en una zona rural; és a dir, si té una densitat de població inferior a 100 habitants per km².

El despoblament i l'envelliment són altres característiques del món rural. Els pobles de la Catalunya rural perden habitants en el seu conjunt i la població està més envellida. Fins ara, la tendència ha estat que aquesta població es concentri cada vegada més en capitals de comarca o en zones metropolitanes. Tot i que la pèrdua d'habitants en els territoris rurals s'ha desaccelerat en les comarques del sud i de l'interior del país, el despoblament és una realitat crònica que es presenta en paral·lel amb el retrocés econòmic.

No obstant això, a l'entorn rural hi podem trobar activitats econòmiques que fan un ús extensiu i intensiu del territori: activitats agrícoles i ramaderes; explotacions i transformació forestal; activitats extractives de pedra i d'àrids; mineria; activitats d'oci (camps de golf, pistes d'esquí); i més recentment, activitats de producció energètica renovable, com ara parcs eòlics o camps solars fotovoltaics.

ECOLOGIA O L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Els autors del llibre *La gran encrucijada. Sobre la crisi ecosocial y el cambio de ciclo histórico* defensen que els elements de canvi de cicle en el qual ens trobem són diversos i variats. L'element central és la qüestió ecològica, que s'explica a partir de tres raons fona-

mentals. La primera és que estan en risc els sistemes ambientals i climàtics que sustenten la vida al planeta i, de retruc, la nostra societat i les nostres vides (des de la producció d'aliments i l'obtenció d'energia i aigua dolça fins a l'eliminació de residus). La segona és que els orígens i les solucions relacionades amb aquests problemes requereixen transformacions integrals que afecten qüestions estructurals dels models socioeconòmics i culturals vigents. I l'última és que els terminis per realitzar aquestes transformacions són tan curts i les inèrcies del passat tan grans que no sabem si encara hi som a temps.

Tal com proposa l'arquitecte i urbanista Fernando Prats —citat per la biòloga Eva Vilaseca— per caminar cap a la transició ecològica cal assumir una sèrie de principis, resignificacions i accions. En destaquem les següents: desenvolupar sistemes de convivència i benestar basats en el concepte del “bon viure” i que aquests siguin universalitzables; crear altres formes de producció i de consum sota el principi de la suficiència, que permetin preservar els cicles vitals i la compatibilitat amb la biocapacitat; apostar per sistemes d'energies renovables i d'ecoeficiència; o tancar els cicles de materials en els processos productius apostant per l'economia circular.

Prats també insta a aplicar el principi de la precaució, per tal d'evitar la posada en circulació de processos i productes biofísics i bioquímics sense conèixer prou bé els riscos potencials que comporten; la redistribució equitativa, tant de la riquesa com dels treballs per generar-la (productius i reproductius); la biomimesi resilient, és a dir, integrar els sistemes humans en els naturals i els seus bioritmes; a més d'implementar una gestió integrada dels sistemes de vida, inclosos els humans, a fi i efecte d'assolir una gestió unitària dels territoris i ciutats, conques hidrogràfiques, boscos, litorals i mars, que són elements clau de diversitat i vida.

Completen el paquet de recomanacions la d'evolucionar a una societat mundial oberta, multinivell i basada en la proximitat espacial dels cicles de producció i consum i en la democràcia local/regional; així com

funcionar mitjançant una economia transformadora al servei de les necessitats socials prioritàries en termes de suficiència, i respectuosa amb els sistemes naturals, alimentada amb energies renovables i processos circulars.

En termes més generals, com indica Ivan Illich al seu llibre *La convivencialidad*, es tracta de transformar l'ús de les eines com a pas previ per arribar a una societat més justa, lliure i adaptada als límits de la biosfera. Illich anomena a aquesta societat “convivencial”, perquè per a ell l'eina convivencial i el concepte de límit van units, de la mateixa manera que funcionen els sistemes naturals.

TRAÇANT UN NOU PARADIGMA

Relacionar els progressos cap a una transició ecològica amb la reactivació socioeconòmica al món rural requereix un marc conceptual teòric i pràctic facilitador que consideri el desenvolupament econòmic local com un procés que va més enllà dels aspectes materials i econòmics i de l'activitat mercantil que genera ocupació i ingressos. En aquest sentit, esdevenen referents fonamentals el desenvolupament local endogen, l'avenç del territori i la comunitat com a àmbit socialment responsable i la sostenibilitat integral com a objectiu global.

L'objectiu del desenvolupament local endogen, tal com descriu l'Oficina Tècnica d'Estratègies per al Desenvolupament Econòmic de la Diputació de Barcelona (OTEDE), implica bastir el capital social del territori, a més de connectar i vincular els diferents actors locals. Al capdavant, es tracta de mobilitzar els recursos locals per satisfer les necessitats i aspiracions concretes de les persones del territori. Les polítiques de promoció econòmica acostumen a oblidar-se d'aquesta qüestió, tot i ser, paradoxalment, la que més s'adequa a la capacitat local d'intervenció i la que pot assumir la comunitat, sigui un municipi petit, una comarca o més enllà.

Quan parlem de territori i comunitat socialment responsable ens referim a aquell on el desenvolupament endogen plantejat és de caràcter socioeconòmic, ja que busca l'equilibri entre els aspectes econòmics, socials, ambientals i culturals locals, per tal de millorar la qualitat de vida dels seus habitants. Com ens diu Daniel Jover, aquest plantejament ens serveix per caracteritzar un projecte estratègic basat en una visió compartida del futur desitjable, en la creació d'una cultura de corresponsabilitat que respongui als reptes de la sostenibilitat ambiental amb un sistema de govern participatiu.

Per tant, ens cal entendre la sostenibilitat integral —individual, social i ecològica— com l'objectiu al qual hauria de tendir la societat, i que en un entorn rural seria més fàcil i possible. És imperatiu assumir que l'economia ha de ser un subsistema supeditat als sis-

temes social i ambiental, i que avançar en la sostenibilitat integral és fer-ho en la sostenibilitat de la vida.

L'ESS COM A CATALITZADORA

La societat que identifiquem com a rural és cada cop més diversa, tant pels canvis en les activitats econòmiques com per la millora de les comunicacions, l'accés a Internet, i sobretot per la generalització d'unes demandes socials i culturals que apareixen en tots els grups humans, siguin urbans o rurals.

El medi rural no és només un espai productor de recursos de l'economia primària. Cada cop més, presentarà altres opcions que seran noves oportunitats de desenvolupament econòmic, social i cultural.

L'espai rural és un lloc adequat per iniciar, potenciar, reproduir i consolidar projectes d'economia social i solidària (ESS) que responguin a lògiques de desenvolupament local endogen i que consolidin l'evolució cap a territoris i comunitats socialment responsables. De fet, autors com Fernando Prats o Yayo Herrero apunten l'ESS com una oportunitat per generar una societat postcarboni en el procés de transició ecològica. De la mateixa manera, les activitats econòmiques constituïdes amb criteris d'ESS procuren una distribució equitativa de les rendes generades i no exporten els beneficis fora del territori; és més, els reinverteixen. Tant és així que, sempre que poden, impliquen les administracions locals en accions transversals que generen ocupació de qualitat, permeten fixar la població en el territori i compensen el desequilibri entre el món rural i l'urbà.

En tot cas, l'impacte social de l'ESS està relacionat amb l'efecte empoderador sobre les persones que hi treballen i sobre el mateix ecosistema social, que sovint genera solucions socioempresarials a qüestions socials i una ocupació estable i digna que pot frenar i revertir el despoblament rural.

L'impacte cultural de l'ESS també s'associa al compromís de les persones amb la identitat del territori i amb aquelles activitats de cultura popular que fan valdre el patrimoni cultural, social, ambiental i paisatgístic. Són uns principis amb què l'ESS, segons l'opinió del cooperativista Jordi Garcia Jané, empeny a processos de transició ecològica però encara de forma insuficient.

Dues altres aportacions de l'ESS a la reactivació econòmica del món rural són la capacitat d'intercooperació i la d'innovació econòmica, social i cultural. La intercooperació neix de la vocació de connectar i treballar en xarxa amb altres persones i projectes del territori per assolir objectius comuns econòmics, socials o polítics, mentre que la innovació rau sovint en la forma en què ho porten a la pràctica, en el tipus de producte o servei que posen a disposició de la societat o en la manera en què s'usen els excedents.

Sense oblidar que es poden generar noves activitats econòmiques satisfent necessitats socials i culturals.

Fins ara, l'ESS en el món rural s'havia centrat bàsicament en projectes de producció i distribució agroecològics, però en un procés de transició ecològica també s'han de contemplar altres activitats. Se'n poden anomenar moltes, però serien principalment la rehabilitació d'habitatges i locals amb criteris de bioconstrucció; la consolidació i gestió d'espais de cotreball que faciliten la relació entre professionals; el comerç de proximitat i consum responsable; la gestió i explotació de boscos i la producció de biomassa; la recuperació de sistemes naturals i agraris degradats; la conservació i manteniment de la biodiversitat; l'ús i producció d'energia de fonts renovables amb la promoció de comunitats energètiques locals; l'educació al llarg de la vida, cosa que afavoriria l'autonomia de totes les persones —especialment l'atenció a la gent gran—; sistemes de reciclatge; promoció i atenció a la salut comunitària; mobilitat i transport sostenibles; gestió pública i cooperativa de l'aigua i de l'energia o un turisme rural sostenible.

DINERS PÚBLICS, EMPODERAMENT POPULAR

En el camí cap a la reactivació del món rural, també caldria preveure iniciatives de microdesenvolupament local, tot articulant propostes i accions a partir d'una

estratègia desplegada des de baix, en què serà fonamental el suport de les administracions públiques i la participació, implicació i empoderament dels agents socioeconòmics. El treball en xarxa, la col·laboració i la cooperació són indispensables per tal de potenciar el caràcter transformador d'aquests projectes i les possibilitats de reproductibilitat i escalabilitat.

Però aquesta implicació dels poders públics només es veurà reforçada i tindrà un efecte multiplicador si opera en un marc de polítiques socioeconòmiques orientades a impulsar una economia plural dirigida a tot l'ecosistema empresarial, tant el convencional com el de les empreses i el de les entitats de l'economia social i solidària. I això passa inexorablement perquè les administracions, en tant que agents i actors econòmics, facin compra pública, ètica i responsable, amb la qual cosa recuperarien la gestió local de l'aigua, delegarien processos de salut i educació comunitària i molts altres que sovint estan atorgats a empreses especulatives.

Així doncs, serà imprescindible que aquestes iniciatives de l'economia social i solidària comptin amb la implicació dels poders públics locals i supra-locales en tot allò que tinguin a veure amb la vertebració de xarxes de confiança. És així, facilitant la intercooperació entre les empreses i el públic a nous projectes, com es podrà reforçar el capital social i avançar cap a un escenari rural ric, ecològic i transformador.—*

La crisi socioecològica a la qual assistim requereix una reconfiguració global del nostre sistema de producció i consum. En el camp de la indústria, això exigirà una transició que, sota el lideratge de l'Estat i l'acompanyament de les iniciatives vinculades a l'economia social i solidària, porti a l'ús de recursos no contaminants i a un activitat que preservi els drets laborals i les necessitats bàsiques de la població.

Text: Jordi Garcia Jané

INDÚSTRIA ESSENCIAL

Posant els nodes d'una reconversió justa i democràtica

En aquests temps de COVID-19, quan parlem d'activitats essencials per a la vida, cal subratllar l'heroic treball que fan a Catalunya més de cent mil persones en els ambulatoris, les residències i els hospitals.

Sovint, però, oblidem que aquests professionals ens cuiden i, la majoria de vegades, ens guareixen; no només amb la dedicació, el coneixement i els medicaments, sinó també amb una immensa quantitat d'objectes: instrumental mèdic i quirúrgic, llums de quiròfan, monitors i càmeres, màquines de ressonància magnètica, electrocardiògrafs, llits articulats elèctrics, etc. Alhora, cadascun d'ells està format per components molt diversos. Doncs bé, tots aquests objectes els ha fabricat una persona, una segona els ha transportat, una tercera els ha instal·lat i encara una quarta n'haurà de fer el manteniment. Aquests productes i aquestes persones també són essencials per a la vida.

Ara que urgeix reorganitzar d'arrel el nostre model de producció i de consum, si volem salvar-nos de les pitjors conseqüències de la crisi socioecològica —canvi climàtic, pèrdua de biodiversitat i esgotament dels recursos naturals (combustibles fòssils, metalls i minerals, i aigua)— és important que compreguem que ens calen molts objectes per viure. I això ens obliga a parlar d'indústria.

DECRÉIXER PER SOBREVUIRE

El nou model productiu que requerim haurà de fabricar tots els objectes necessaris per a garantir a tothom una vida digna: alimentació saludable, habitatge adequat, educació, salut, cures, aigua, energia, cultura, etc.

Resulta imperiós obrir un debat social que desembocchi en un consens sobre quins sectors industrials són essencials per a la vida i, per tant, han de créixer. És el cas de l'agricultura ecològica, les energies renovables, la indústria del reciclatge de metalls i minerals, les cures, la rehabilitació energètica d'edificis, la indústria de la fusta, la preservació i regeneració d'espais naturals, entre d'altres. També caldrà determinar quins sectors són superflus o directament nocius i per tant s'han de desmantellar, com ara els articles de luxe, les centrals nuclears, la indústria d'armament o l'agricultura i la ramaderia industrials. De la mateixa manera, s'haurà d'identificar els sectors que són importants però que s'han de reconvertir per esdevenir sostenibles i la quantitat dels quals s'ha de reduir, com ara la construcció, l'electrònica, la indústria del plàstic, l'aviació comercial, i també de l'automòbil, que com a vehicle privat ha de desaparèixer.

Algunes vies per reconvertir aquests darrers sectors són vendre serveis i drets d'ús en comptes de productes en propietat; prohibir per llei l'obsolescència programada; ampliar la responsabilitat del productor sobre el

producte al final de la seva vida útil; reemplaçar components contaminants i tòxics (clor, metalls pesants, etc.) per altres de naturals, i tancar els cicles de materials dintre de les empreses i sobretot entre elles, tot creant ecosistemes industrials com el de Kalundborg, a Dinamarca.

Aquest nou model de producció implicarà reduir el nostre consum de materials i d'energia, i en aquest sentit haurem de decreïxer. Val a dir que decreïxer en materials i energia, excepte en els països empobrits, no és cap opció, sinó una realitat inevitable que ens passarà d'aquí a poques dècades. I és que les energies renovables no podran sustentar el sobreconsum que avui dia ens sembla normal als nostres països. Encara que l'energia sigui verda, n'haurem de fer servir molta menys. Segons el físic Antonio Turiel, el potencial màxim que ens podran proporcionar les energies renovables se situa entre el 30 i el 40 % del consum total actual.

Així doncs, la veritable opció està entre decreïxer mundialment de manera justa, garantint que totes les persones tinguin tot allò necessari per a una vida digna, o bé preservar criminalment l'opulència d'una minoria mundial i seguir depredant els recursos comuns cada dia més escassos. Aquesta dinàmica atempta contra la gran majoria de la humanitat, la qual literalment no tindrà per menjar ni tindrà on viure pels efectes del canvi climàtic sobre l'agricultura i el sòl. Per tant, com deia Mahatma Gandhi, "hem de viure simplement perquè d'altres simplement puguin viure". Si no volem contribuir al genocidi més gran de la història, vivim la vida de manera que no ens calgui tenir cotxe particular, menjar carn tres cops la setmana, viatjar per vacances amb avió o comprar-nos un Iphone cada dos anys, per molt verd que ens diguin que el fabricaran.

LA GRAN RECONVERSIÓ INDUSTRIAL

Tenim alguns precedents de desmantellament de sectors industrials i de reconversió de la producció. Però aquests precedents són pocs, van ocórrer en contextos molt diferents de l'actual i, sobretot, van passar a escales incomparablement menors. Per exemple, el desmantellament de les indústries metal·lúrgica, química i minera del Ruhr alemany i la seva reconversió en activitats sostenibles durant la dècada de 1990, o les actuals reconversions temporals d'algunes línies de producció dintre d'empreses per fer front a la pandèmia, com ara la Seat de Martorell, fabricant respiradors o el grup cooperatiu Mondragon, fabricant 60 milions de mascaretes per encàrrec del govern espanyol.

Ara bé, probablement la reconversió productiva que més ens podria inspirar a escala mundial és la de països com els Estats Units durant la Segona Guerra Mundial. Pel que fa a la manera de fer-la, ens podrien

inspirar les iniciatives de reconversió que la classe treballadora ha impulsat en diferents moments històrics, algunes d'elles tan reeixides com les fàbriques col·lectivitzades a Catalunya durant la Guerra Civil. Cal dir, però, que la immensa majoria d'iniciatives no es van assajar per la negativa de la patronal i dels estats, com en el cas d'una desena de fàbriques britàniques a la dècada de 1970 —entre elles, la companyia aeronàutica Lucas Aerospace—, o de les propostes de reconversió del sector naval a la badia de Cadis entre 2017 i 2018, formulades per extreballadors de Delphi aliats amb col·lectius socials, ecologistes de Cadis i alguns ajuntaments de la zona. Perquè, això sí: només es podrà tirar endavant la reconversió de l'aparell productiu si comptem amb el suport de la classe treballadora, per raons de justícia però també d'estratègia; ja prou que ens les haurem de veure amb la major part de l'empresariat i dels inversors.

Així doncs, necessitem una transició justa, que eviti el conflicte entre medi ambient i ocupació i que no obligui a la gent a triar entre preocupar-se per una possible fi del món o per arribar a final de mes. De la mateixa manera que no hem de salvar els llocs de treball nocius o insostenibles, sí en canvi hem de fer-ho amb les persones que hi treballen. La gent treballadora, els sindicats i les comunitats que viuen de les indústries nocives o insostenibles també han de voler desmantellar-les o reconvertir-les. És més, necessitem el seu coneixement a peu de màquina perquè ajudin a millorar l'eficiència, reduir la toxicitat i a pensar nous productes útils i sostenibles.

En aquest sentit, serà estratègic incentivar i acompanyar la participació dels treballadors, dels sindicats i de les comunitats en aquests processos de reconversió i en la ideació de nous productes útils per a la societat. Només aconseguirem el seu suport si creem dos fons per a la transició justa: un que aboni subsidis íntegres mentre les persones que es quedin a l'atur no

es jubilin o no trobin una altra feina en els nous sectors a potenciar i un altre destinat a la seva formació i reciclatge professionals.

LIDERATGE ESTATAL

L'Estat ha de liderar aquesta gran transformació, ja que no ens queda temps ni disposem de recursos per impulsar-la des de baix. Transformar el model productiu exigirà, a més de legitimitat social, coerció (lleis, controls, sancions, nacionalitzacions d'indústries i sectors estratègics, etc.), capacitat de planificació, almenys indicativa, i finançament.

Caldrà finançar la creació d'empreses públiques en sectors estratègics; participar en el capital d'indústries privades també estratègiques; aportar diners per fer millores en eficiència en tots els sectors industrials; reajustar o reemplaçar una bona part de la infraestructura existent; donar incentius que alineïn les indústries privades amb les prioritats del pla decidit democràticament; i accelerar la innovació tecnològica en favor de les necessitats socials i de la seva difusió. Per tant, si volem que l'Estat lideri aquest procés, haurérem de dotar-lo de més recursos i de més persones qualificades en aquests àmbits; i aquesta expertesa haurà de complementar-se amb nous controls democràtics i mecanismes de participació social.

En conseqüència, estem parlant de crear un nou model productiu que prioritzi cobrir la demanda interna de necessitats bàsiques abans que l'exportació i que vagi substituint les importacions de béns estratègics (tal com van fer les col·lectivitzacions llibertàries el 1936 o molts estats llatinoamericans entre 1940 i 1970). És un procés de relocalització productiva que ens farà guanyar sobirania i resiliència. Així mateix, la indústria neta que necessitem haurà de complementar-se amb un conjunt de serveis intensius en coneixement (servoindústria) i organitzar-se menys com a producció en sèrie i més com a especialització flexible, tot actualitzant les formes artesanals del passat.

INDÚSTRIA COOPERATIVA

La indústria és un dels grans talons d'Aquil·les de l'economia social i solidària (ESS). Tret d'algunes excepcions, coneixem molt poques empreses industrials que siguin propietat de les persones que hi treballen, que es gestionin democràticament i actuïn amb compromís social. Si vol ser una alternativa a l'economia capitalista, l'ESS necessita imperiosament tenir més empreses dedicades a activitats industrials essencials per a la vida i, fins i tot, que algunes en siguin referents.

Quin ha de ser el seu paper? En primer lloc, ha d'inspirar alguns dels valors generals de la nova política

industrial: participació de les persones treballadores i usuàries, producció socialment útil, dret al treball amb sentit, localització productiva, gestió democràtica, etc. A més, ha d'impulsar cooperatives en totes les activitats industrials vinculades a la transició ecològica i energètica (rehabilitació d'edificis, producció i instal·lació d'energia verda, gestió de residus, mobilitat sostenible, etc.) i també ha d'impulsar-les en la petita manufactura per satisfer necessitats locals. Per aconseguir-ho, l'ESS haurà d'establir vincles amb les universitats politècniques, sensibilitzar els centres tecnològics i instituts de recerca, la formació professional i les carreres universitàries tècniques, alhora que haurà de crear dispositius d'assessorament, acompanyament i finançament per al sector industrial.

Al mateix temps, serà important que s'acosti al moviment *maker*, que moltes vegades es regeix pels valors de l'ESS, per tal de potenciar-ne la branca més autogestionària, col·lectiva i compromesa socialment. I ho haurà de fer mentre fomenti la petita manufactura local (artesanía, fusteries, obradors compartits, escorxadors cooperatius, etc.). En aquest terreny, cal recordar que ja comptem amb algunes experiències interessants, com la fusteria de Can Batlló a Barcelona, els obradors compartits de la cooperativa Tres Cadires a Arbeca (Les Garrigues) o la cooperativa Avantva a Poal (Pla d'Urgell), i l'escorxador cooperatiu de l'Armentera (Alt Empordà), que dona servei a ramaders i carnisseres

locals i ecològics. Per començar, caldrà fer un estudi sobre les empreses industrials d'ESS ja existents que ens permeti entendre millor les seves necessitats i que ens guiï en la promoció de la indústria cooperativa.

Pel que fa a les administracions, hauran d'ajudar cedint naus i equipaments, oferint subvencions i crèdits tous a llarg termini, facilitant els processos de transformació d'indústries mercantils en cooperatives, participant com a sòcies col·laboradores en cooperatives industrials i generant demanda amb la compra i contractació pública responsable.

Canviar de model productiu, per tant, no serà gens fàcil. La tendència industrial dominant avança en sentit contrari: aposta per la digitalització, l'automatització i la robotització sense voler entendre que el consum d'energia i de materials que requeririen ens durà de dret al col·lapse. En aquesta línia, Andreu Mas-Colell publicava un article titulat "L'energia, si és neta, com més millor", en què defensava que calia seguir creixent en consum d'energia, això sí, d'energia neta, com si això fos possible.

Jared Diamond, en el seu llibre *Collapse*, atribuïa la fi de moltes civilitzacions a la incapacitat de les elits de comprendre que les societats que governaven vivien per sobre de les possibilitats del seu ecosistema i que, per tant, desapareixerien si no canviaven. I com que res va canviar, van desaparèixer. Està vist que ara alguns ens volen dur pel mateix pedregar.—*

LA TRANSICIÓ DIGITAL

Els canvis que acompanyen l'actual revolució científica ens obliguen a prendre partit. Davant de la proliferació de les noves eines telemàtiques, les comunitats podem dibuixar un model que opti per sistemes que afavoreixin les relacions socials i la protecció de l'ecosistema.

Text: Margarita Padilla

Del col·lapse a la sobirania tecnològica

Quan parlem de transició digital, el primer a tenir present és que el desenvolupament de qualsevol fet cultural humà està íntimament vinculat a les tècniques i és inviable sense elles. Dit d'una altra manera: la vida social està protegida per la tècnica, es modula mitjançant tècniques (que a Occident van esdevenir tecnologies, arran de la revolució científica) que la condicionen fortament.

Per exemple, el control del foc permet generar, transportar i mantenir fogueres, al voltant de les quals podem fer rotllanes. Podem imaginar com, en el seu moment, aquesta possibilitat va obrir pas a noves formes de socialització (aplegar-se al vespre, explicar històries, desenvolupar una cultura de transmissió oral, etc.). Entenem així la importància que el foc va tenir pels nostres avantpassats prehistòrics, no

només per menjar o escalfar-se, sinó també per fer societat. Passa el mateix amb les tècniques de pigmentació prehistòriques, que fan de la pintura rupestre una expressió artística d'autoria personal i alhora una expressió de sistemes de creences compartits. La llista seria interminable.

OBRIR LA MENT, PRENDRE CONSCIÈNCIA

Amb la revolució científica occidental i l'assumpció que les lleis del món natural parlen el llenguatge de les matemàtiques, que són la clau de volta per comprendre el món físic i extrapolar les seves lleis, s'inventen noves tecnologies que continuen sent, entre altres coses, el subsol protector de la vida social. Arribats a aquest punt, té lògica preguntar-nos si reduir tecnologies

implicaria reduir la vida social o destruir-la totalment.

Per exemple, si baixem dos graus la calefacció de casa i ens abriguem més, aquesta reducció tindrà un petit impacte en la nostra comoditat i en canvi, una gran repercussió ambiental. Si som persones sanes i motivades per fer-ho, és una reducció assumible i recomanable.

Però què passa quan disminuïm la nostra participació en els grups de WhatsApp perquè som conscients dels costos ambientals de les connexions digitals? Quin impacte té això en les nostres relacions socials? Fa poc, una amiga em comentava que, atès el gran poder del capitalisme digital, es nega a tenir telèfon mòbil i que aquesta decisió li redueix la possibilitat de quedar amb les amigues, ja que hem perdut el costum d'aparaular les cites a la manera antiga. M'explicava que no tenir mòbil li produeix una mena de “discapacitat” social, que recorda les barreres arquitectòniques que han de superar les persones que van en cadira de rodes i que, en la pràctica, provoca que en veiem poques pel carrer.

El fet que la tecnologia marqui els límits de la vida social hauria de justificar amb escreix la necessitat de generar un pensament crític sobre la transició digital, que afronti la qüestió de quina vida social i col·lectiva desitgem, i de quines tecnologies ens dotem per assolir-la i mantenir-la amb dignitat.

PÈRDUES I GUANYS

Plantejar quines són les tecnologies que “cal” tenir ens dibuixa un balanç de pèrdues i guanys: què hem de perdre per guanyar què.

Per resoldre aquesta qüestió, hi ha una aferrissada batalla entre les argumentacions en pro de més creixement tecnològic com a solució al col·lapse mediambiental —les que defensen la implantació del 5G, la intel·ligència artificial, més connectivitat, les ciutats intel·ligents... —i les argumentacions en pro d'un decreixement tecnològic que dibuixen escenaris d'austeritat o escassetat planificada per evitar el col·lapse.

Resumint, podríem dir que aquesta batalla sobre la legitimitat de les tecnologies és viscuda per la ciutadania conscient com una mena de vol i dol: entenem que hauríem de fer canvis en la nostra vida personal i col·lectiva, però no tenim prou empenta per fer-los. A més, la vinculació entre tecnologies i vida social fa que sigui difícil traçar línies vermelles quant als drets digitals: dret a l'anonimat, a no ser perfilat, a l'oblit, etc.

En aquest sentit, iniciatives com la que impulsa l'Ajuntament de Barcelona i Xnet per dotar de programari a les escoles i evitar l'ús escolar de les eines de Google, tenen com a horitzó la utilització de programari lliure, evitar la cessió de dades personals a aquesta gran corporació i impedir que l'experiència educativa estigui modulada per models d'extractivisme de dades.

En cap cas es tracta de centrar-se en els problemes ecològics —això no és una crítica a aquestes iniciatives, agosarades i necessàries —sinó de constatar la complexitat de les situacions que tenen lloc quan les relacions socials passen per les tecnologies. Això ens impedeix veure les lluites contra el capitalisme digital. En canvi, sí que veiem les que advoquen per la llibertat d'infor-

mació (WikiLeaks, Julian Assange, el soldat Manning, etc.) i d'expressió (Pablo Hasél, etc.).

A més a més, les relacions de poder són omnipresents a la vida. Per exemple, una dona emigrada que treballa com a interna en una llar pot ser que tingui moltes càrregues i responsabilitats al seu país d'origen, circumstàncies per les quals necessitarà fer un ús intensiu de WhatsApp i altres recursos similars. Per contra, sabem que les elits de Silicon Valley, la gent que programa aquestes eines, porten la canalla a escoles on no es fan servir pantalles, ja que són conscients dels seus riscos, mentre que la mare que arriba al vespre esgotada per la feina difícilment en pot prescindir per entretenir les criatures mentre fa el sopar.

Per tant, és important reconèixer les relacions de poder per identificar els grups socials que estan en condicions d'iniciar una experimentació conscient i crítica entorn de la transició digital i els que no ho estan.

SOM MEDI AMBIENT

En el món científic hi ha un ampli consens sobre les dramàtiques conseqüències del model de producció i consum en el medi natural: l'alteració del clima, l'acidificació dels oceans, l'esgotament dels recursos fòssils i minerals, la pèrdua de biodiversitat, el deteriorament dels ecosistemes, la contaminació del sòl, l'aire i l'aigua, etc.

La revolució científica ens ha dibuixat una imatge en què el medi ambient és simplement el fons (objecte) i nosaltres som com una mena de llufes enganxades a ell, siluetes sobreposades i separables (subjecte). Se'ns ha representat, doncs, com a éssers separats del medi.

Així, quan pensem en els problemes mediambientals, imaginem coses que li passen al medi i que, de retruc, ens poden impactar. Però què passa si, de cop i volta, ens considerem no com a parts separables i afectades pel medi sinó com a pur medi ambient? És viable gaudir d'una bona vida col·lectiva sent part d'un medi en procés de degradació?

Si reprenem la idea del balanç de pèrdues i guanys, no podem veure'ns com a siluetes enganxades a un fons del qual podem separar-nos, sinó com una part del propi medi ambient, inseparable del clima, els oceans, els recursos fòssils, el sòl, l'aire i l'aigua. I és important preguntar-nos com seria una vida social dolça, energitzada, diversa, reparada i neta i quines són les tecnologies apropiades per preservar-la i protegir-la.

Això ve a tomb perquè arran de la pandèmia, aviat arribaran molts diners per a la “transició digital”. Des del mercat, les institucions i el discurs dominant, la transició digital ja es presenta com una oportunitat històrica i s'acompanya amb la promesa de construir unes noves bases per a un nou model de creixement

productiu. En altres paraules: no arriba com una simple transformació sectorial, sinó com un procés estructural que no discuteix ni qüestiona el model dominant, tot i admetre que el *big data* de la captura de dades personals, la gestió algorítmica de la vida o les bretxes digitals tindran els seus riscos i impactes.

IMAGINANT UN NOU PLA

Davant d'aquest escenari, arriba el moment de preguntar-nos què podem fer com a individus, tot sabent que, per a situacions complexes, les receptes senzilles no funcionen i que la relació entre socialització i tecnologies també té una enorme complexitat. Ara bé, la complexitat no justifica la passivitat.

En primer lloc, podem entendre que la transició digital s'ha d'abordar amb un plantejament comunitari i no individual. Per tant, podem identificar les comunitats a les quals pertanyem i prendre decisions tenint en compte les tecnologies que s'hi utilitzen. Per exemple, podem deixar d'enviar fotos al grup d'amigues per evitar els costos mediambientals associats a aquests enviaments.

També, si som conscients de les relacions de poder, podem identificar privilegis i renunciar-hi. Per exemple, en comptes de fer tantes videoconferències, podem tractar algun assumpte fent servir el mans lliures del telèfon fix, que ens suposarà una despesa energètica menor.

Això ens porta a la importància de mantenir tecnologies *low tech*, que són simples, requereixen poques habilitats i funcionen molt bé. Fer-ne ús i conèixer-les és essencial. Un exemple d'assemblatge és la Viquipèdia, un portal senzill en la utilització de colors i que no té ornaments accessoris. Segurament, a cap empresa li agradaria tenir una pàgina web d'aquest tipus, però en canvi, la comunitat viquipedista ha decidit que destinar els recursos a desenvolupar un editor accessible és més important que millorar-ne el disseny. Això ens demostra que, quan la comunitat esdevé sobirana de les tecnologies, pot decidir allò que cal “baixar” i allò que cal “pujar”.

En aquest sentit, la sobirania tecnològica i la capacitat d'autodeterminació tecnològica haurien de ser l'horitzó de tota comunitat humana, perquè compartir coneixements i entendre el que tenim entre mans sempre és benvingut. I encara més si utilitzem el programari lliure.

En definitiva, cal activar la consciència comunitària, explicitar els privilegis i saber que les pràctiques tecnològiques són un bé comú que protegeix la vida social i que, amb sobirania, podem transformar-les i, si s'escau, generar conflicte públic. I és que, al capdavant, el conflicte també és una eina de transformació.—*

Publicitat

Les grans ciutats s'han convertit en agents depredadors que no tenen en compte ni les necessitats humanes ni la seva relació amb el medi. Per revertir aquesta tendència, el feminisme planteja una ciutat cuidadora, inclusiva, decolonial i amb perspectiva de gènere, que desplegui estratègies al servei de la vida humana i la custòdia de l'entorn.

Text: Blanca Valdivia i Sara Ortiz Escalante

URBANISME FEMINISTA

per a una transició ecosocial

Les ciutats no són espais neutres; són una producció cultural, i com a tal, reflecteixen els valors hegemònics de la societat en què es troben. Avui dia, els valors que imperen són els d'un sistema capitalista i patriarcal, basat en la divisió sexual del treball, l'acumulació de capital i la maximització del benefici privat. Això fa que la configuració urbana hagi prioritzat les activitats productives per davant de les reproductives, comunitàries i personals, afavorint les vides de les persones que responen a un model de masculinitat heteropatriarcal.

D'acord amb aquest afany productiu, les ciutats han contribuït a un creixement que ha propiciat la ruptura de qualsevol vincle amb l'entorn natural, sense tenir en compte les conseqüències ambientals i socials que això provoca. L'esgotament i la destrucció de recursos energètics, orgànics i territorials ho ha fet palès: el 55 % de la població mundial viu en entorns urbans, i en el cas de l'Estat espanyol i d'Amèrica del Sud, aquest percentatge és superior al 75%. De fet, es calcula que les ciutats consumeixen el 80 % de l'energia i produeixen el 60 % de les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle, tot i que ocupen menys del 2 % de la superfície de la Terra.

DESCONSTRUIR PER SOSTENIR

Amb l'objectiu de promoure territoris més equitatius a escala social i ambiental, l'urbanisme feminista planteja canviar les prioritats i posar la vida en el centre de les decisions urbanes. Això passa per valorar les nostres activitats quotidianes, més enllà de les laborals i purament mercantilistes. En altres paraules, es tracta de visibilitzar i valorar les activitats domèstiques i de cura, per tal que es reparteixin entre tota la comunitat i deixin de recaure sobretot en les dones.

Així doncs, és fonamental integrar l'esfera de les cures a l'urbanisme, tenint com a premissa que la vulnerabilitat és una característica innata, que situa les persones en una relació d'interdependència amb els altres, amb l'entorn i la naturalesa. El paper de l'urbanisme, doncs, consisteix en proporcionar un suport físic i social adient que satisfaci una xarxa complexa de cures essencial per sostenir la vida.

En aquest sentit, ja fa dècades que l'ecofeminisme i el feminisme decolonial critiquen el model de producció i de consum imperant, que dona l'esquena a l'equilibri natural i al benestar humà. A més, consideren que el model actual està vinculat a un sistema patriarcal que supedita la llibertat i els drets de la meitat de la humanitat.

La crisi ambiental (pic del petroli, crisi climàtica, problemes d'accés a l'aigua, perjudicis de les substàncies químiques en els humans) i la crisi de les cures (translimitació del temps, en particular en les dones)

no deixen de ser part del sistema capitalista, patriarcal i colonial que ens du a la insostenibilitat i a la injustícia. És més, són les responsables directes del deteriorament de les condicions i la qualitat de vida. Així ho afirmen Yayo Herrero, Marta Pascual, María González i Emma Gascó a *La vida en el centro: voces y relatos ecofeministas*, en què ens recorden que la vida humana es desenvolupa en un medi natural —del qual depenem per existir i reproduir-nos— amb uns límits físics i una organització pròpia en cicles i cadenes tròfiques per tal de mantenir-se i perdurar.

En la mateixa línia, el feminisme decolonial denuncia la manera en què el model colonial, sustentat en la propietat privada i l'extractivisme, ha trencat i violentat la relació orgànica entre les persones i els territoris. En resposta a aquest fet, les feministes indígenes i comunitàries defensen la visió *territorio cuerpo-tierra*, que consisteix a recuperar el cos de les dones com a acte polític per guanyar llibertat i defensar el territori-terra. I és que els cossos femenins s'han colonitzat com a objectes sexuals, quan són el primer territori per gaudir d'una vida digna, lliure i saludable. Es tracta d'un espai que no es pot entendre si no transformem els entorns urbans perquè no siguin ni depredadors del medi ni generadors de desigualtats i opressions.

A més a més, amb referència a la noció d'ecodependència, és indispensable emmarcar els entorns urbans dins un context que ja ha sobrepassat tots els límits. Per tant, la planificació de la ciutat no es pot concebre en l'actual model de consum de recursos (econòmics, territorials, ambientals, energètics). Ben al contrari: s'ha de promoure un model que inclogui els límits naturals i els temps de les cures tenint en compte la mobilitat, la infrautilització residencial, la gestió de residus o el subministrament de serveis energètics.

UNA CIUTAT CONNECTADA I SOSTENIBLE

En els últims anys s'ha escrit molt entorn de l'urbanisme amb perspectiva de gènere. Però en un context de crisi global, no ens podem quedar amb accions o mirades parcials. Cal un canvi de paradigma que posi la sostenibilitat de les vides al centre.

Segons la cooperativa d'arquitectes, sociòlogues i urbanistes Col·lectiu Punt 6, aquest nou paradigma és el de la "ciutat cuidadora", és a dir, una ciutat que ens cuida i ens permet cuidar-nos, tant a nosaltres com als altres, i a l'entorn. Partint d'aquesta visió, convé mencionar els criteris necessaris perquè l'urbanisme cuidi el territori, amb el benentès que aquests han d'orientar-se al decreixement. Això implica, per exemple, reduir el domini dels vehicles motoritzats, que a banda de contaminar, provoquen accidents i inseguretat i fan un ús abusiu de l'espai públic. Només a Barcelona, aquest

mode de transport ocupa el 70 % de l'espai públic, quan la mobilitat motoritzada representa el 20 % dels desplaçaments, el 75 % dels quals els fan els homes.

La restricció dels vehicles motoritzats (cotxes i motos) significa, entre altres coses, el compromís de les polítiques amb la mobilitat sostenible, sigui a peu o en bicicleta, la qual cosa implica la creació d'una xarxa de transport accessible i assequible connectada amb els serveis i equipaments del municipi i que no penalitzi les persones que viuen a la perifèria ni les que es desplacin per fer tasques de cures.

Però la mobilitat sostenible només és possible amb un entramat urbà que afavoreixi els recorreguts de vianants i amb carrers que connectin els diferents espais d'ús quotidià: els que són funcionalment útils (amb comerços i equipaments en plantes baixes) i els estrictament urbans, com ara bancs, ombres i fonts i una senyalització que faciliti els desplaçaments a peu.

S'ha demostrat que, quan les vianants són les protagonistes del carrer, els vehicles alenteixen la velocitat i les persones marquen el ritme. Davant d'això, l'ús de la bicicleta és fonamental, perquè reuneix diferents ritmes i cicles, permet entrellçar recorreguts i ubicar-se en aparcaments segurs tant en la superfície com en les estacions de transport públic intermodals. Aquests traçats han de preveure iniciatives que evitin l'assetjament viari de caràcter sexual o de gènere.

En resum, cal reduir els desplaçaments en vehicle privat i promoure la proximitat com a qualitat

urbana, dotant els barris amb una xarxa d'espais públics, equipaments, serveis i xarxes de transport públic, amb vianants i ciclistes. D'aquesta manera, conservarem les trames existents i introduïrem nous usos en àrees monofuncionals, siguin residencials, industrials o de serveis.

Igualment, caldrà acabar amb el malbaratament territorial i comprometre's amb la rehabilitació d'espais i edificis, cosa que ha d'implicar mesures que penalitzin els habitatges buits i facilitin la cessió temporal de solars buits per al seu ús i gestió comunitària. No oblidem tampoc l'aprofitament dels recursos existents, que ens permetrà incorporar nous usos en espais infrautilitzats a determinades hores del dia, com ara els patis, les biblioteques o els gimnasos de centres escolars.

TEIXINT UNA NOVA COMUNITAT

La ciutat cuidadora per la qual apostem fa èmfasi en l'escala de barri i en una xarxa d'espais i sistemes de mobilitat que, per facilitar la vida de les persones, han d'estar distribuïts de manera homogènia. Es tracta d'una ciutat entesa com un territori cuidador en què les diferents administracions públiques cooperen i gestionen de forma més eficient els recursos econòmics i ambientals.

En aquest sentit, cal destacar la creació a Barcelona de la *Xarxa comunitària de cures en l'entorn de l'habi-*

tatge, impulsada pel Col·lectiu Punt 6, on persones que resideixen a diferents tipus d'habitatge (cooperatiu, de lloguer o social) comparteixen les cures quotidianes i creen una xarxa de suport que atén les persones més necessitades. En aquesta línia, Col·lectiu Punt 6 planteja crear espais de criança, cuines o bugaderies comunitàries i utilitzar infraestructures ja existents com els bancs de temps, les xarxes d'intercanvi de roba o les xarxes de suport a gent gran que viu sola.

Parlem d'una ciutat que cuida l'entorn, minimitza la producció de residus i promou accions per la neteja de l'aire, una ciutat que posa en marxa actuacions que milloren la gestió del cicle de l'aigua, així com diverses iniciatives comunitàries i veïnals. En aquesta ciutat hi tenen cabuda els horts comunitaris, la Caixa d'Eines i Feines al barri de Sant Pere i Santa Caterina o la Xarxa de Segona mà de la Vila de Gràcia, que promouen la reutilització, l'intercanvi sense una transacció econòmica i la disminució del consum

mentre enforteixen les xarxes de suport mutu.

Quan ens referim a una ciutat cuidadora també parlem d'aquella que construeix corredors verds, recupera la flora i la fauna autòctona i crea refugis climàtics que serveixen a la població davant de les grans onades de calor o del clima extrem. Parlem d'una ciutat que transforma les àrees verdes en espais de proximitat disponibles a escala de barri i accessibles a tothom. En aquest projecte, des del Col·lectiu Punt 6 es proposa crear una xarxa de refugis climàtics i de cures combinant elements de vegetació i aigua amb d'altres físics i socials, com ara bancs visibles i cuidats entre tota la comunitat.

Aquests són alguns dels criteris que l'urbanisme hauria d'integrar a fi d'afrontar la crisi ecològica i de cures actual. Són uns criteris desenvolupats a través d'una mirada que no pot ser autocomplaent, sinó que s'ha d'adaptar al context mentre es manté obertament ecofeminista i decolonial.—*

Publicitat

BIOSFERA I BENESTAR HUMÀ

Apunts per a la transició ecosocial

La pandèmia ha sigut el darrer testimoni dels efectes que les lògiques d'acumulació del capital tenen sobre l'ecosistema i, de retruc, sobre l'espècie humana. Davant d'aquesta fallida global, que ens situa a les portes d'una nova extinció massiva d'hàbitats, tenim el deure d'impulsar noves formes de producció, distribució i consum que, en relació harmònica amb la natura, garanteixin la biodiversitat del planeta Terra. Ens hi va la vida.

Text: Marc Cerdà

La irrupció de la COVID-19 ens ha fet prendre consciència d'una qüestió transcendent però que no era prou coneguda: la creixent alteració dels ecosistemes i la pèrdua de biodiversitat té conseqüències directes sobre la salut i el benestar de les persones. L'any 1960, en el seu icònic llibre *La primavera silenciosa*, la biòloga Rachel Carson ja alertava de l'impacte de la contaminació en els organismes, els ecosistemes i de retruc, en les persones. Malauradament, en el primer quart del segle XXI hem necessitat una pandèmia mundial per tornar a ser conscients del nivell de dependència que tenim respecte a l'entorn natural.

En certa manera, la raó d'aquest comportament la trobem en la concepció mecanicista i dualista hegemònica en les societats capitalistes, que situa la natura i la humanitat en dues esferes separades, no interconnectades i, fins i tot, antagòniques. Però la realitat és tossuda i la irrupció del coronavirus SARS-CoV-2 ha demostrat la fal·làcia d'aquesta premissa i, alhora, la necessitat d'abordar un debat complex sobre la categoria *natura* i, més concretament, sobre el paper de la biosfera i els serveis ecosistèmics en el marc de la transició ecosocial. Però comencem pel principi.

HUMANITAT I BIOSFERA

L'any 1875, Edward Seuss, un desconegut geòleg austríac, va ser el primer a utilitzar el terme *biosfera*, tot i que no va ser fins a mitjans del segle XX que el concepte es va popularitzar en l'àmbit científic. Parlem de *biosfera* en referir-nos al sistema format per tot el conjunt d'éssers vius del planeta Terra i les seves múltiples interrelacions, tant entre organismes com amb el medi físic.

La biosfera, per tant, és una fracció d'allò que anomenem *natura* —en la qual també hauríem d'incloure la geosfera, la hidrosfera o l'atmosfera—, que s'estructura en diversos nivells d'agregació. Tal com explica el biòleg evolutiu Richard Lewontin, a cada nivell hi trobem múltiples interaccions entre els gens i els organismes i entre els organismes i l'entorn. Això vol dir que la història evolutiva no respon només a un sol nivell, com podria ser la genètica, sinó que és un procés complex, no determinista i, alhora, molt dinàmic.

La història de la biosfera va començar fa 3,8 mil milions d'anys amb l'aparició de les primeres formes de vida i, des d'aleshores, les biotes han evolucionat i interaccionat per adaptar-se a noves realitats. I aquí cal fer un incís, perquè tradicionalment la simplificació de la teoria de la selecció natural de Darwin ha reforçat la idea que els organismes competeixen i els més forts s'adapten a l'entorn i sobreviuen, quan la realitat és molt més cooperativa, tal com defensava la microbiòloga Lynn Margulis. Si bé és cert que l'entorn influeix en el desen-

volupament i l'evolució dels éssers vius, no és menys cert que els organismes el modifiquen i això permet la configuració de noves condicions ambientals que, al seu torn, faciliten que es desenvolupin altres organismes.

D'acord amb aquest patró històric de la natura, tots els organismes del planeta sense excepció hi participen. També ho fa l'espècie humana, que en el seu desenvolupament cultural i social ha forçat la modificació de la biosfera, la hidrosfera i la geosfera per a adaptar-les a les seves necessitats.

Ara bé, aquesta transformació de l'entorn no hauria de comprometre les condicions ambientals i ecològiques que han donat lloc a la nostra evolució com a espècie. Això seria com cremar els fonaments de la casa on vivim. Quan això passa, es destrueixen els fonaments biofísics que sostenen la vida humana. I això és el que està succeint amb l'expansió a escala global del model urbano-agroindustrial capitalista.

UNA BAULA MÉS DE LES CRISIS

Reprenent el principi, no podem entendre la irrupció de la COVID-19 sense analitzar el marc global de desestabilització ecològica —i climàtica— que ha configurat el capitalisme a escala planetària. No és cap novetat —així ho ratifiquen grans institucions capitalistes com el Fòrum de Davos— que aquesta desestabilització ambiental és una de les conseqüències del desplegament del sistema urbano-agroindustrial capitalista durant el segle xx. Aquest sistema ha comportat la pèrdua de biodiversitat, l'escalfament global o la contaminació de rius i dels oceans.

Tots aquests efectes són inherents a les dinàmiques perverses del creixement il·limitat. I aquí rau el conflicte capital-natura. L'any 1972, l'informe sobre els límits biofísics del Club de Roma ja va alertar que el planeta era incapaç de sostenir indefinidament un creixement de l'esfera material i energètica de l'economia capitalista. De fet, des dels anys 1980, el sistema urbano-agroindustrial capitalista supera la capacitat de càrrega de tot el planeta.

Si durant el segle xx els conflictes ambientals tenien un caràcter local i regional, a hores d'ara el capitalisme ha entrat en una fallida socioecològica global que ens porta acceleradament cap a una crisi ecològica i climàtica de resultats poc previsible. La millor radiografia d'això la van donar les investigadores del Centre de Resiliència de la Universitat d'Estocolm, que en un estudi publicat l'any 2009, van definir i avaluar quin era l'estat dels nou processos, subsistemes biofísics i límits planetaris que calen per garantir l'estabilitat del planeta Terra i sostenir la vida humana. Doncs bé: dels nou límits identificats, cinc d'ells es troben a la zona d'incertesa amb resultats

potencialment desastrosos per a l'espècie humana. Un d'ells, que va més enllà de la zona d'incertesa i amb un pronòstic més greu, és la integritat de la biosfera.

A LES PORTES DE LA SISENA EXTINCIÓ

Certament, l'estat actual de la biosfera és extremadament greu, ja que cada vegada tenim menys ecosistemes i menys biodiversitat com a resultat de la seva alteració. Prova d'això són les taxes d'extinció, que segons va denunciar el Panell Internacional d'Experts en Biodiversitat i Serveis Ecosistèmics de l'ONU l'any 2019, són entre 100 i 1000 vegades superiors a les considerades naturals.

Així, veiem com les poblacions mundials de mamífers, aus, amfibis, peixos i rèptils s'han reduït un 68 % en els darrers 50 anys. Pel que fa als insectes, diverses estimacions indiquen que en les darreres tres dècades, les poblacions dels voladors (responsables de la pol·linització del 90 % de les espècies florals) han disminuït un 75 %. Aquest fet té enormes repercussions en la nostra alimentació i en l'ecosistema, el qual ha patit una gran destrucció, degradació i fragmentació dels seus hàbitats des de finals del segle xx. El més greu de tot és que les perspectives no són esperançadores, ben al contrari: segons un estudi de la Universitat de Cambridge, a finals del segle xxi un 23 % dels hàbitats naturals del planeta haurà desaparegut.

Així doncs, amb les dades científiques a la mà, no hi ha dubte que ens trobem a les portes d'una extinció massiva d'espècies, la sisena de la història natural de la Terra, els efectes de la qual es comencen a manifestar de formes molt diverses. Una d'elles és la pandèmia de la COVID-19.

A hores d'ara, ja disposem d'evidències científiques que ens indiquen que l'increment de transmissió de patògens com el coronavirus SARS-CoV-2 està directament relacionat amb la pèrdua de biodiversitat i la degradació dels ecosistemes. Si fins ara la biodiversitat garantia que els patògens no es propaguessin ni arribessin tan fàcilment a l'espècie humana, atès que ens protegien de malalties i permetien la sostenibilitat de la vida humana, ja no és així a causa del seu progressiu deteriorament. La pandèmia n'és la prova.

RETORNAR LA BIOSFERA I LA VIDA AL CENTRE

Les comunitats biològiques ens proporcionen diversos serveis ecosistèmics que permeten preservar la nostra salut, l'alimentació o l'economia productiva i, per tant, la nostra qualitat de vida. Molts d'aquests serveis estan relacionats amb el proveïment de béns com l'aigua, els aliments o la fusta, mentre alguns altres, menys coneguts, són essencials per a la regula-

ció del clima, la protecció dels recursos hídrics i del sòl i, tal com dèiem anteriorment, per a la pol·linització.

En una lògica mercantilista, aquests serveis no tenen cap valor econòmic en el mercat capitalista, però en canvi són necessaris —juntament amb les tasques de cures— per sostenir les lògiques d'acumulació del capital i els processos de desposseïció de la plusvàlua a les treballadores. En altres paraules: sense les funcions ecosistèmiques que realitza la biosfera, el capitalisme està condemnat a l'extinció, igual que ho està la vida humana. És per això, insisteixo, que cal abordar la qüestió de la biosfera com un element central a l'hora de plantejar una sortida de les múltiples crisis del capitalisme.

D'acord amb aquesta diagnosi, qualsevol proposta de transició ecosocial no pot obviar que l'única via per revertir el col·lapse socioecològic i la fallida ecosistèmica del planeta és establir noves formes de producció no alienades, les quals han de permetre conservar la vida i no la seva destrucció. En conseqüència, cal que definim un nou marc de relacions entre l'espècie humana i la natura, que trenqui amb el paradigma neoliberal autodestructiu. I això significa, entre altres coses, repensar les formes de consum, distribució i producció i també valorar les funcions ecosistèmiques dels sistemes naturals per al nostre benestar.

Val a dir que el repte és incommensurable, però no impossible. És fonamental —i la urgència així ens

ho reclama— que la transició ecosocial incorpori un conjunt de premisses que obeeixin els següents objectius: protegir la diversitat d'espècies i de les comunitats biològiques, és a dir, la biodiversitat del planeta; actuar contra l'extinció de poblacions i d'espècies per causes no naturals; mantenir l'elevada complexitat ecològica de la Terra i la interconnectivitat dels ecosistemes i, per tant, les relacions d'interdependència i coevolució dels ecosistemes i els organismes; garantir el manteniment de l'evolució i per tant, de l'adaptació evolutiva que permet la formació de noves espècies i l'increment de la biodiversitat; i finalment, avaluar la biodiversitat, els ecosistemes i les comunitats biològiques pel seu valor intrínsec com a fonament biofísic de la vida humana.

En referència a l'actual crisi ecològica, Richard Lewontin va dir que “el que podem fer és intentar modificar les taxes d'extinció i que els canvis ambientals es dirigeixin a garantir una vida el més decent possible per a l'espècie humana”. Malauradament, no hi ha sortida a l'atzucac ecològic capitalista si no la trobem nosaltres. I la millor notícia és que l'eclosió d'estratègies ecològiques i climàtiques dins de l'economia social i solidària i les moltes experiències en agroecologia, mobilitat sostenible, energies renovables o comerç just, ens demostrin que és possible una nova manera de relacionar-nos amb la biosfera per satisfer les necessitats humanes sense hipotecar el nostre futur.—*

RURALISME O BARBÀRIE?

L'actual model de civilització ens ha portat a una crisi de conseqüències devastadores per al planeta. Embadalits pels diners i la pompositat de les metròpolis, hem devorat la Terra sense adonar-nos que en depenem per viure. L'única manera de revertir-ho és fent-nos responsables dels nostres actes.

Text: Gustavo Duch

Quants de vosaltres va veure l'estiu passat una mantis religiosa arrossegant-se per l'herba? A quants de vosaltres us va picar una abella espantada? Quants va veure, en el mateix estiu, el petit fulgor d'una cuca de llum buscant parella?

Amb aquestes preguntes començava les xerrades que impartia abans de la pandèmia, i el resultat sempre era el mateix: molt poques persones responien afirmativament a una de les preguntes, i gairebé cap a les tres. Això sorprèn perquè, amb tota certesa, fa vint o trenta anys aquestes experiències eren força quotidianes. Jo mateix guardo el resultat de la meua infantil vocació naturalista: una caixa d'entomologia amb unes vint mantis que vaig estudiar, abans de dissecar-les. Me'n penedeixo però aleshores aquests insectes matriarcals eren tan abundants que mai no vaig tenir consciència de ser un *manticida*. Podem constatar aquest fenomen que la ciència denomina "la Sisena Extinció", sense que ningú ens ho hagi d'explicar: l'estem (no) veient amb els nostres ulls i una sola generació en pot donar fe.

També sabem que aquesta pèrdua de biodiversitat és, en gran mesura, la conseqüència directa del triomf del model d'agricultura industrial (un oxímoron, perquè l'agricultura i la indústria són activitats oposades) que s'ha imposat a tots els racons del planeta. L'ús indiscriminat d'insecticides, herbicides, fungicides i d'altres armes letals que utilitza aquesta agricultura militaritzada són els veritables responsables de la desaparició de milions d'insectes, sense els quals tota la piràmide tròfica es veu afectada. Rachel Carson ja ens va advertir el 1962 que les noves primaveres, sense bronzits ni piulades, serien silencioses.

EL VIRUS DE LA IGNORÀNCIA

Altres recerques de la ciència ens han advertit de la relació entre aquest sistema alimentari globalitzat i la globalització de les epidèmies víriques. Ho vaig explicar en

un article el 2014, en el qual recollia unes declaracions del sociòleg Jean Batou a propòsit de la pandèmia de l'Ebola. Ell assegurava que el seu origen estava vinculat a la implementació d'aquest model agrícola destinat a proporcionar matèries primeres al mercat de valors més que no pas aliments a la població. Concretament Batou deia: "la transmissió del virus de l'Ebola de la fauna a les persones té a veure amb les transformacions qualitatives que ha sofert el medi ambient de la regió a causa de la desforestació, l'acaparament de recursos naturals i l'explosió del monocultiu per a l'exportació."

En el cas de l'Ebola, va ser l'expansió a Àfrica del monocultiu de palma africana —del qual s'extreu l'oli de palma que trobem tant en els aliments industrials com en el biodièsel— la que va permetre el contacte entre humans i el reservori d'aquest virus: un ratpenat frugívor. De fet, tots els monocultius a gran escala afavoreixen la fragmentació del bosc tropical i de les selves, de manera que la manca d'espai fa que moltes espècies de ratpenats es concentrin en els pocs arbres que hi queden. Aquestes illes-refugi són el caldo de cultiu per l'aparició de nous virus i, atesa la manca de fronteres entre elles i les poblacions, el seu salt a l'espècie humana és possible.

Troblem la mateixa problemàtica en els monocultius de granja. En aquestes immenses instal·lacions on s'amunteguen milers d'animals, per bé que s'extremen les mesures de seguretat, és molt senzill que els virus s'hi multipliquin i mutin. Novament, el salt dels virus a les persones és un risc clar, com es va demostrar en el cas de l'anomenada Grip A l'any 2009.

Per seguir amb la meua metodologia de conferenciant, trasllado més preguntes a l'auditori. Per exemple: quants de vosaltres coneixeu el nom de qui produeix els aliments que mengeu? O encara més senzill: quants coneixeu un pagès o pagesa en carn i ossos? Un altre cop, silenci a la sala. I és que, efectivament, la indústria agrària a base de monocultius i macrogranges ha

portat igualment a la quasi extinció de la pagesia. Com explico en el llibre *Cosechas*, “se sap que un dia sense datar de 1980, en un lloc desconegut, la mort d’un pagès o pagesa, qui sap, va inclinar la balança. Amb la seva desaparició, el nombre d’éssers humans dedicats a produir aliments va passar a ser inferior al de la població mundial que només els consumeix”.

Avui, l’ofici de pagès és només un diorama per als museus etnològics i la conseqüència d’aquesta *descamperolització* no és altra que la despoblació dels municipis, cosa que s’ha anomenat l’*èxode rural*, encara que seria més precís qualificar-lo de deportació rural en tota regla.

En el nostre món són moltíssims els cossos forçats a la migració i, malgrat que els etiquetem com a *exiliats*, la seva deportació —sigui pels efectes del canvi climàtic (causat en bona part per aquest model d’agricultura industrial), l’espoli dels seus béns naturals o la invasió de les seves terres— travessa fronteres. *Inxiliados*, com deia un poeta xilè, dins de la mateixa nació, però tots amb el mateix destí: les grans urbs, on s’amuntega més de la meitat la població mundial en una superfície que, a tot estirar, equival al 2 % de tot el territori.

L'IMPERI DE LES URBS

Així, la Urb —en majúscules— ha esdevingut un animal mitològic d’una grandària descomunal, incapaç de moure’s, produir els seus aliments o generar la seva pròpia energia. És un Monstre que només engoleix i excreta tones de porqueries, tovalloletes humides i màscares

que embussen les canonades. Un Ciclop responsable del 75 % del consum energètic mundial i el 70 % de la producció dels gasos amb efecte d’hivernacle. És un Ogre que, tot i això, homenatgem i de qui acceptem tots els capritxos, des de la classe política —que a cop de decrets i lleis fa el possible per a engreixar-lo— fins a les nostres pròpies ments, que han sucumbit als seus encants.

Repetim i repetim fins a l’extenuació que la *polis* encarna l’avanç de la civilització, que té la virtut de deixar enrere la vida dura i pagana dels camps i que ens ofereix la possibilitat de vestir d’etiqueta davant de la vida salvatge i rústica del camp. Per a il·lustrar-ho, en les meves conferències manllevava l’exemple de Jeromo, el meu amic pastor, quan en les seves xerrades posava en un lloc ben visible un cartell que deia “*Bendo corderos*” i hi anotava el seu telèfon.

No era per fer publicitat, sinó perquè després d’agrair que ningú no hagués ridiculitzat el seu suposat error ortogràfic, interpel·lava la sala preguntant: “Potser jo no sé gramàtica o matemàtiques, però digueu-me qui de vosaltres sap criar un xai? Qui sap elaborar el raïm? Qui sap produir el seu propi menjar?” Doncs bé: també davant d’aquestes preguntes, el silenci era eixordador.

Dissortadament, aquesta és la realitat de l’enfonsament civilitzatori, que és un lent terratrèmol que encadena la desaparició de la vida salvatge amb l’aparició de pandèmies i l’ocàs del món rural. Un terratrèmol que ens deixa en el desert confinat de la modernització urbana. Aquest espai ens ha allunyat dels aspectes bàsics que ens fan responsables de les nostres vides. No sabem conrear els nostres aliments, no sabem

encendre una foguera, ignorem els usos de les plantes medicinals, no sabem produir la nostra energia... En definitiva, no ens queda cap sobirania.

TORNAR A CONNECTAR PER SOBREVUIRE

Estem immersos en un procés dins del qual més digitalització comporta més analfabetisme, que irromp per tot arreu. Un dia en un supermercat vaig veure com un jove li preguntava a l’encarregat on era la *fruita vegana* i on podia trobar l’envàs d’una coneguda marca de gaspatxo que portés l’etiqueta *vegà*. A les meves conferències, quan projectava les fotografies d’aliments bàsics, comprovava que moltes persones confonen cols amb coliflors, carabasses amb albergínies o que es queden en blanc davant d’una imatge on apareixen naps i bledes.

La modernitat que tant hem idolatrat —“la ideologia més hipòcrita de la humanitat”, afirma l’agricultor algerià Pierre Rabhi— ha deixat de banda la nostra relació amb la naturalesa i la vida, de tal manera que, en una situació d’emergència o quan ens juguem el

nostre futur, carreguem un desconeixement que ens fa ser maldestres i superbs per partida doble. Som maldestres, perquè com explica l’ecofeminisme, ignorar la naturalesa és ignorar els límits físics del planeta que els nostres avantpassats tenien assumits. Veritablement, si ens haguéssim mantingut lligats a la realitat rural territorialitzada, sabríem que les seves opcions de supervivència no passaven per l’explotació i esgotament de qualsevol racó del planeta, sinó que havien de cuidar i preservar els recursos locals, els únics al seu abast. Però també som superbs, perquè deslligats de la natura, oblidem la nostra ecodependència i trepitgem el terra amb botes militars, aniquilant la resta d’éssers vius, asfixiant la fertilitat de la terra i escalfant l’atmosfera fins a l’esgotament civilitzatori.

Hem passat de venerar el sol, la Terra, els rius i els arbres, dels quals depenem, a idolatrar la guardiola. És el porc de fang que engreixem amb la inexplicable creença que els seus miracles crematístics ens permetran sostenir una cosa tan complexa com la vida. L’última pregunta, benvolgudes amigues i amics, és per a vosaltres: ruralisme o barbàrie?—*

Publicitat

Participa de la transició ecològica!

T’ho expliquem a nexe.coop

L'Agenda 2030 i l'economia social i solidària: BUSCANT LES CRUÏLLES

Cent anys separen l'aprovació de l'Agenda 2030 de la publicació del llibre *Ciudades en evolución*, en què Patrick Geddes introdueix la relació entre local i global en la història del pensament urbanístic. Geddes ens diu: “federeu llars en cooperatives i unitats de veïnatge disposades a ajudar-se. Uniu aquestes llars agrupades en renovats barris socialitzats i, al cap d'un temps, tindreu una regió millor, un món millor”. Per a l'economia social i solidària, l'estratègia del canvi d'escala és essencial, i probablement és la qüestió en la qual els Objectius de desenvolupament sostenible (ODS) tenen més interès.

Text: Jordi Boixader

L'Agenda 2030 és un compromís d'acció de la comunitat internacional. Es desplega a través de disset Objectius de desenvolupament sostenible (ODS) que aporten dues novetats: la primera és l'eixamplament temàtic. En la influent tradició que va del model d'etapes del creixement econòmic de Rostow —en al·lusió a l'economista estatunidenc Walt Whitman Rostow— fins al Banc Mundial, el rànquing d'ingressos per càpita explicaria el desenvolupament dels països.

Ara es proposen 169 fites i un sistema de mesura que és una de les alternatives de més gruix en la iniciativa anomenada *Beyond GDP* (més enllà del PIB). La segona novetat és de caire geogràfic: es tracta d'una crida mundial que vol superar la perspectiva asimètrica nord-sud —i centrada en els estats— amb l'objectiu de donar cabuda al paper dels llocs (ciutats i pobles, governs locals...) en l'estratègia de desplegament.

Les crítiques han estat diverses, però cal destacar-ne tres. La primera és la que podem anomenar *desmitificadora*, que qüestiona si són un suport vàlid per avançar en els grans objectius de la humanitat alhora que subratlla les contradiccions internes, per exemple entre l'aposta pel creixement i la vida dels ecosistemes. La segona és la de *les absències*: es diu que la importància de la tecnologia s'hi veu poc reflectida, igual que la cultura tampoc no compta amb cap ODS específic, etc. I, finalment, la tercera crítica cerca *l'eixamplament*, que esgrimeix que tant els drets humans de les dones com els seus drets sexuals i reproductius no estan prou vinculats als disset ODS oficials; per això el 2019 més de 1.500 entitats van presentar l'aliança per una Agenda 2030 feminista.

L'economia social i solidària s'ha mogut en aquestes cruïlles, ja que abans de l'aprovació de l'Agenda 2030, el Grup de Treball Interinstitucional de les Nacions Unides sobre l'Economia Social i Solidària va reivindicar la contribució d'aquest moviment a aspectes tan importants com el desenvolupament econòmic local, l'ecologització de l'economia i la societat, la construcció de ciutats sostenibles o l'apoderament de la petita pagesia.

Ara bé, tot i l'expansió de l'ESS durant el període de confecció de l'Agenda, l'encaix dels principis cooperatius 5è i 7è amb els ODS d'educació i comunitats sostenibles, així com el caràcter inspirador de moltes de les pràctiques d'ESS ja existents, no s'han reconegut a les fites i indicadors internacionals. Però també és cert que, a mesura que avança la localització de l'Agenda, la seva presència és més rellevant. Prova d'això és la voluntat de l'Ajuntament de Barcelona que el 2030 un 10% del PIB de la ciutat sigui generat per l'ESS. En el cas de Bristol, s'aposta per superar aquest ancoratge al PIB i augmentar el pes de les empreses socials a cada un dels barris, també en un 10%.

APRENENTATGES RECENTS

Amb aquests elements sobre la taula, es planteja el dilema de construir un espai propi de transició o bé d'incidir en els més amplis i influents. La pregunta no és nova però sí pertinent, atesa l'onada d'agendes 2030 municipals i sectorials que s'estan elaborant a Catalunya i que, entre altres coses, posen de manifest la necessitat de fer les dues construccions alhora, sempre en sentit ascendent, interactiu i que faci visible la contribució de l'ESS. Així, val la pena remarcar el reconeixement del Balanç social de la Xarxa d'Economia Solidària (XES) com a eina d'implementació dels ODS a la conferència organitzada per l'ONU a Ginebra el 2019.

El concepte de transició fa referència al pas d'un estat a un altre. Si ha de ser ecosocial, resulta evident que la massa crítica importa. Aquesta ha estat una idea motriu de diversos fòrums socials mundials, entre els quals destaca el de Tunísia (2015), on es va abordar l'endemà dels Objectius de desenvolupament del mil·lenni i Barcelona (2020), dedicat a la confluència de les economies transformadores.

En l'estratègia de l'ESS d'obrir i compartir camins, els ODS estan en condicions d'aglutinar-se a escala planetària, si bé els moviments socials han advertit

del risc que, l’any 2030, l’Agenda només hagi estat una nova operació de maquillatge verd i que la narrativa disti molt del que es transforma en realitat.

En aquest sentit, hi ha una idea en la construcció dels ODS que té relació amb la transició ecosocial i que, en general, s’aprofita poc: la indivisibilitat. És a dir, considerar que no hi ha ODS prioritaris i que no s’ha d’actuar en un sol camp, sobretot quan la transició eco-social depèn de les interdependències i de la capacitat per a establir nous terrenys de joc.

Per exemple, arran de la crisi del 2008, l’economia solidària va entrar en contacte amb les polítiques de promoció econòmica dels ajuntaments. Es tracta d’un resultat rellevant, que després ha servit per fer fórmules de desenvolupament molt centrades en els mitjans (la diversificació, els llocs de treball, la renda, etc.) i en les finalitats (drets bàsics, una vida millor, els vincles solidaris, uns entorns saludables, etc.). D’igual manera, aquest contacte ha dut a un increment de la participació a força de passar dels espais consultius a la coconstrucció. De fet, la Xarxa Intercontinental de Promoció de l’Economia Social i Solidària (RIPESS, en les seves sigles en castellà) subratlla en el seu Programa 2030 la importància d’adoptar enfocaments locals i d’incidir en les polítiques públiques.

DE L’AGENDA 2030 AL PACTE PER UNA ECONOMIA PER LA VIDA

A partir d’aquí, resulta suggeridor llegir els ODS respecte al Pacte per una economia per la vida, ja que són dues eines de naturalesa declarativa que sobretot conviden a participar-hi i que contenen una narrativa pròpia, cadascuna a la seva escala.

Val a dir que la relació entre els ODS i el pacte caldria buscar-la a través de processos de localització i no d’una simple anàlisi de contingut. S’ha d’observar, doncs, com un exercici aproximatiu, i la Taula 1 n’és un bon indicador: quan les cel·les es marquen amb color fort la vinculació és directa, els cercles indiquen que el nexa existeix però no és tan literal, i el blanc assenyala que no hi ha correspondència. Quines conclusions es deriven d’aquest encreuament?

Podríem afirmar que el pacte i els ODS tenen un encaix marcat, tal com ho demostra el fet que la diagonal sigui completa, però hi ha accents que són previsible —els del pacte recauen sobre els aspectes de prosperitat socioeconòmica (model productiu, sectors estratègics com l’alimentació, l’energia o les cures i la democràcia econòmica)— i també alguns desbordaments, que són molt més importants.

I és que el Pacte posa sobre la taula conceptes que difícilment poden reconduir-se a uns ODS concrets, com ara la mateixa transició ecosocial, l’economia

plural transformadora, la mutualització del model productiu, les institucions socials del bé comú, etc. Tots ells són conceptes que en conjunt responen a un patró de construcció prou diferenciat.

Pel que fa als ODS 16 (pau i justícia) i 17 (aliances per assolir objectius), l’associació no és directa perquè els documents treballen a dos nivells geogràfics molt diferents. Són els dos ODS que escapen de la trilogia persones-prosperitat-planeta (o societat-economia-ambient) per entrar en la manera en què es desplega l’agenda. I aquí l’ESS arriba amb els deures fets, gràcies a la seva tradició associacionista, la cooperació i el sentit profund de la democràcia. De manera que, almenys a escala local i nacional, poden marcar el to de desplegament de les agendes urbana, rural o municipal en curs.

Tot i això, també existeixen mancances, vinculades a l’aigua o als boscos, per exemple. I és que, si bé la complexitat pot ser aclaparadora i les preocupacions de l’economia social catalana queden lluny de la quantitat de papallones dels prats (un dels quatre indicadors que ofereix l’Idescat per monitorar l’ODS 15, relatiu a la vida terrestre), el debat sobre el model territorial és cada vegada més indispensable.

Al capdavant, les problemàtiques de l’energia, el despoblament, l’habitatge o la mobilitat estan relacionades amb les visions que es tenen respecte al territori. Per tant, l’entrada en contacte de l’ESS amb l’ecologisme popular ha de servir per abordar l’estructura d’ordre territorial que pugui materialitzar millor les propostes de la transició ecosocial.

UNA ESTRATÈGIA MULTIESCALAR

Es calcula que prop del 65% de les fites dels ODS només es podran assolir amb la concurrència dels nivells locals i regionals. I això és així perquè, en la perspectiva del comú i de la transició ecosocial, el territori té cada vegada més pes com a catalitzador de relacions socials.

Així doncs, si en les darreres dècades l’eslògan “pensa en global, actua en local” ha servit per a forjar aliances dins del moviment ecologista, avui la lògica complementària del “pensar en local i actuar en global” és encara més urgent, ja que entronca amb la tradició de les economies transformadores, les quals han demostrat que, si bé els pobles i ciutats acumulen complexitats i crisis, tenen una gran força de projecció. Aquesta és la línia que les agendes 2030 —en plural— poden utilitzar per encarrilar una estratègia multiescalar de transició en què les experiències basades en el lloc acompanyin una mirada prospectiva i una planificació en contacte amb les polítiques públiques.—*

Taula 1. Relació dels conceptes clau del pacte amb els ODS

Fonts: AESCAT, ONU, Eurostat, CGLU, Udalsarea21 i Idescat

CONCEPTE																		Posició
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Vida humana																		4
Serveis per a la dignitat de la vida																		29
Emergència social																		14
Sector primari																		10
Alimentació																		25
Sobirania alimentària																		45
Activitat agrària sostenible																		42
Transició agroecològica																		41
Emergència sanitària																		12
Despesa sanitària																		6
Salut col·lectiva																		2
Salut																		21
Educació																		26
Model reproductiu																		38
Cures																		23
Tasques de cura																		39
Energia																		27
Transició energètica																		43
Economia plural transformadora																		19
Economies comunitàries																		30
Precarietat laboral																		7
Cadenes productives locals																		11
Emergència econòmica																		15
Teixit productiu																		4
Nou model productiu																		31
Democratització model productiu																		33
Relocalització model productiu																		34
Sobirania model productiu																		32
Recerca																		8
Mobilitat sostenible																		46
Mutualització model productiu																		35
Protecció social universal																		2 i 28
Renda																		22
Satisfacció equitativa de nec.																		20
Redistribució de la riquesa																		36
Crisi residencial																		9
Habitatge																		24
Arrelament al territori																		18
Transició ecosocial																		3 i 37
Circuits curts de proximitat																		44
Emergència climàtica																		13
Model ecològic																		40
Vida del planeta																		5
Institucions socials del bé comú																		16
Tradició associacionista																		31
Democràcia econòmica																		1
Polítiques orientades a l’interès general																		17

Esbossar una estratègia per a la transició ecosocial a Catalunya

Les polítiques neoliberals han arrossegat el planeta, i aquest racó de la Mediterrània, a una crisi de la qual només es pot sortir amb noves estructures democràtiques que distribuïxin la riquesa i preservin els béns comuns. El Pacte nacional per una economia per a la vida emergeix com a estratègia clau d'aquesta voluntat transformadora.

Text: Gisela Torrents i Ivan Miró

El concepte de transició ecosocial s'ha referit, en la darrera dècada, als esforços dels moviments socials, la recerca i les polítiques públiques per promoure la transformació de les societats humanes i les seves economies cap a models justos socialment i ecològica. Es tracta d'una estratègia necessàriament complexa que pretén fer front a la crisi global caracteritzada per una dimensió eminentment ecològica (pèrdua de biodiversitat, crisi energètica, climàtica i alimentària, entre d'altres), però també per un vessant socioeconòmic indestruïble. El deteriorament i col·lapse ecosocial planetari es troba íntimament relacionat amb el model de desenvolupament econòmic capitalista i els seus patrons productius i de consum insostenibles.

Al llarg dels darrers segles, el capitalisme —des dels seus orígens colonials fins als actuals models digitals, passant pel model industrial— s'ha forjat amb l'exploració descontrolada del medi ambient, la desposseïció social i l'eliminació d'altres modes de reproducció social compatibles amb l'equilibri socioambiental.

Els resultats acumulatius d'aquest model devastador han donat lloc a una profunda crisi caracteritzada per la crisi climàtica, la pèrdua de la biodiversitat, els límits d'exploració dels combustibles fòssils, la pèrdua de sòl fèrtil i la crisi de cures o la manca d'autonomia material i econòmica de la població.

La interrelació entre el model productiu extractivista hegemònic i el col·lapse ecosocial assenyalava que, per a tenir èxit davant la crisi i no deixar ningú enrere en el procés, no n'hi ha prou amb una aposta per les tecnologies netes i les fonts d'energies renovables, ni tampoc serveixen remodelacions parcials del sistema capitalista per a fer-lo més verd.

Mentre l'acumulació de capital i el creixement econòmic segueixen sent l'eix central de l'economia, tant l'un com l'altre encobriran la mercantilització sense control de béns naturals ecosistèmics. Per contra, esdevé imprescindible fer canvis estructurals encaminats a preservar una existència digna per a totes les formes de vida del planeta.

Així doncs, la transició ecosocial ha d'incorporar necessàriament la construcció pràctica d'un nou paradigma econòmic que conjugui simultàniament

objectius de justícia social, sostenibilitat ecològica i democràcia econòmica.

ESS I LES ESTRATÈGIES DE TRANSICIÓ

Com construirem aquest nou paradigma? Quines estratègies el poden desplegar? Des d'organitzacions com Ecologistes en Acció (EeA) s'analitzen dues vies econòmic-institucionals que plantegen l'abandonament del desenvolupament neoliberal extractivista, per materialitzar, durant la dècada de 2020, la reducció necessària de les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle (GEH) que provoquen l'escalfament global i, per tant, el canvi climàtic.

En primer lloc, tindriem l'estratègia institucional de l'*European Green Deal* (EGD). Aquest pla europeu advoca per la descarbonització de l'economia a través de la millora dels processos tecnològics, que estimula el creixement de certs sectors econòmics estratègics, com ara les energies renovables industrials o les tecnologies digitals. Aquesta modernització se sustentaria en el lideratge d'un Estat fort i proactiu a partir de polítiques públiques, si bé no de caràcter neokeynesià, si en concertació amb el capital privat.

En termes de GEH, l'estratègia de l'*European Green Deal* avança cap a la reducció d'emissions, però ho fa de forma lenta i sense abordar la justícia climàtica global. En canvi, en termes laborals, ofereix oportunitats per a una expansió de l'ocupació compatible amb una reducció de les emissions i amb una matriu productiva on l'energia renovable i les noves tecnologies tinguin un major pes.

Una segona estratègia és el *decreixement*. Aquesta perspectiva estableix com a necessària, desitjable i inevitable una reducció dràstica del consum d'energia i materials en les societats occidentals. La reducció d'emissions de GEH provindria de la construcció i preservació d'economies més rurals, locals i amb una menor incidència de determinades tecnologies. En resum: tota una transformació estructural cap a formes socials autònomes del mercat i de l'Estat, políticament i material.

Tanmateix, fora d'aquest binomi, existeixen altres possibilitats de fer front a la crisi ecosocial? Hi pot haver altres opcions entre una estratègia europea que pot ser entesa com la modernització amb fons públics de les indústries capitalistes, i un decreixement que no preveu solucions clares a les conseqüències socials i laborals de la reducció de l'activitat econòmica actual? És possible una estratègia alternativa, que combini un impuls públic de la transició ecològica amb un decreixement planificat de les indústries nocives i la promoció de formes democràtiques de l'economia que tinguin un impacte social i ambiental positiu?

Aquest és el repte al qual pot donar resposta l'economia social i solidària com a àmbit socioeconòmic que pot implementar, de forma democràtica i junta-

ment amb el sector públic, la transició ecosocial. Es tracta d'una transició ecològica amb justícia social i democràcia econòmica, a partir de l'impuls de nous tipus d'activitats que transformin el model productiu des del paradigma de la sostenibilitat social i ambiental.

Això implicaria posar les eines materials per desplegar, entre d'altres, una transició energètica renovable, centrada en l'autogeneració i la producció descentralitzada; una mobilitat i logística sostenible, assequible i no contaminant; una transició agroecològica cap a la plena sobirania alimentària, que garanteixi la producció i distribució local i de proximitat; un replantejament de l'urbanisme i del sector de la construcció cap a formes d'eficiència arquitectònica, ecoconstrucció i models públic-cooperatius que garanteixin el dret a l'habitatge; a més d'establir models universals de provisió de cures a partir de la concertació públic-comunitària.

HORITZONS I LÍMITS PER LA PROPOSTA

Avui cal recercar i aprofundir —amb la caracterització i sistematització dels seus sectors estratègics— les pròximes propostes de l'economia social i solidària catalana per una transició ecosocial. Aquest procés requerirà una gran coordinació dins de l'àmbit sociopolític i socioeconòmic de l'ESS, que implicarà el treball conjunt a nivell de país de les organitzacions representatives, les iniciatives econòmiques, les finances ètiques i els ateneus cooperatius. A més, demanarà l'articulació amb altres àmbits econòmics, sobretot el sector públic, a partir d'un Pacte nacional per una economia per a la vida i dels òrgans que en sorgeixen de planificació democràtica, relocalització i transició ecosocial de l'economia catalana.

Tanmateix, els marcs que constreñen les noves propostes d'un model productiu ecosocial són la crisi econòmica general i la pugna pels recursos, amb els oligopolis del capitalisme treballant a fons per a apropiarse dels fons públics i liderar una *transició verda* desnaturalitzada.

També la crisi social, amb importants creixements de la desocupació i les desigualtats, pressionarà per una recuperació econòmica a qualsevol preu. I evidentment la crisi ecològica, amb determinants com l'esgotament dels recursos o l'escalfament global del planeta —que té greus conseqüències en les precipitacions, la pujada del nivell del mar, la pèrdua del permafrost i de la biodiversitat i altres fenòmens— només podrà ser mitigada a través de la neutralitat d'emissions de les economies planetàries.

Queda poc temps perquè impulsem un canvi profund de model amb els pocs recursos que tenim o bé deixem que l'economia actual ajorni breument la seva implosió definitiva.—*

NOUS VALORS PER A UNA NOVA SOCIETAT?

Text: Daniel Jover

La transformació tecnològica i cultural que imposa la globalització capitalista està alterant radicalment la naturalesa, l'economia i les formes d'organització social. Però també està provocant canvis substancials en les consciències, ja que modela les nostres subjectivitats i mentalitats. Prova d'això és que les formes de domini i submissió són molt més subtils i sofisticades que abans, mentre que els mecanismes d'alienació i servituds consentides de la cultura hegemònica són més al·lucinants.

Això no evita que la comuna aspiració a construir societats decents, basades en la justícia, la igualtat i la convivència pacífica, hagi mogut molta gent al llarg de la història. I, malgrat les derrotes, continuen vigents els valors de la tríada revolucionària “llibertat, igualtat, fraternitat”. Aquests valors ajuden a transitar i treballar per un model de planeta sostenible, ecològic i destinat a satisfer les necessitats humanes.

Però hem de tenir cura dels vincles i llaços comunitaris; ja no som immunes al desànim ni al desgast de les emocions. Al contrari: hem après que ens cal una emulsió de responsabilitat-respecte-confiança i de cura essencial.

En el festival d'incerteses que vivim, la capacitat crítica per analitzar i actuar és més necessària que mai, atès que són molts els vectors que travessen les grans transformacions, entre els quals hi ha el canvi climàtic, les pandèmies, les desigualtats i altres situacions que

provoquen migracions massives i èxode de refugiats.

Sembla que la solidaritat i les lluites dels pobles per a l'emancipació ja no tinguin el poder de comoure les consciències, i així es constata amb les dificultats que té la política democràtica davant dels grans oligopolis econòmics. No obstant aquestes adversitats, la història sempre és mestra de la vida, tal com ho demostren les alternatives que avancen vers un metabolisme amb menys consum de recursos, energies netes i un major respecte pels ecosistemes.

SOBRIETAT, EQUITAT I COOPERACIÓ FRATERNA

En lloc de caure en discussions de Babel, doncs, seria millor avantposar la metàfora del calidoscopi, és a dir, reconèixer que, en funció dels accents filosòfics, ideològics i dels marcs mentals de cadascú, es prioritzen uns valors per damunt dels altres.

Per aquest motiu, cal advertir que la cultura hegemònica del capitalisme s'ha apropiat del llenguatge emancipador i sap interceptar els conceptes significatius de les classes populars i treballadores en el seu imaginari simbòlic. La mateixa exaltació de les pantalles i la nova teocràcia tecnològica així ho desvelen, quan presenten els valors ètics i els drets humans com si fossin una obsolescència programada per a les noves oligarquies del feudalisme tecnològic.

D'aquesta manera, la digitalització avança al mateix

ritme que l'estupidesa massiva i la instrumentalització banal de les xarxes socials, sense criteri per discernir les *sobreinformacions deformants*. És la forma amb què totes les tiranies, també les tecnocràtiques i postmodernes, busquen incentivar la ignorància, manipular la informació i tergiversar la realitat. De fet, no hi ha domini econòmic, social ni polític si abans no s'aconsegueix l'hegemonia ideològica i cultural que colonitza els nostres pensaments i valors.

CAP A UNA SOCIETAT DECENT

Per tot plegat, calen valors fonamentats en una ètica de la dignitat i el respecte, que formin les actituds i les opcions de vida a partir del sentit de la mesura i el respecte vers la natura i les persones, ja que sense simplicitat voluntària ni equitat no hi haurà futur.

Ara, en canvi, vivim l'exaltació dels diners i el poder com a domini: la idolatria del consumisme. Però també, i cal dir-ho, sabem que part del camí és viure-ho amb serenitat, moderació i aquella generositat que acompanya un estil de vida basat en la cooperació i la simplicitat escollida.

Probablement trobarem pena i sofriment, és cert, però el dolor que ens enganxa a la Terra pertany a la vida i ens ensenya que la regla bàsica de la saviesa consisteix a saber viure amb poc. Aquest estil de cooperació i alteritat solidària ens permet reduir les necessitats i no aspirar a tenir més cobdicia per a satisfer-les.

En conseqüència, ens cal reivindicar la sobrietat, que únicament pot ser alegre i igualitària quan està vinculada a l'espiritualitat i la solidaritat. Aquí cal recordar la funció catalitzadora que tenen els feminismes en el debat sobre els valors per a una vida nova. Tal com indica Pepa Torres, els feminismes són un moviment de justícia social que qüestiona el patriarcat, aquell sistema mental i estructural del qual emanen la violència, l'empobriment i la subalternitat de les dones pel simple fet de ser dones.

ADAPTACIÓ O METAMORFOSI

També hem d'advertir que, quan la democràcia queda interceptada i manipulada pels poders econòmics i el totalitarisme del mercat, es produeix una transformació colossal. És el moment en què les oligarquies financeres i empresarials engoleixen el sistema de partits a través de la desnaturalització i la manipulació, alhora que desplacen a les perifèries del sistema la voluntat de les grans majories, les quals queden orfes de representació i sense mecanismes per poder-hi intervenir i regular els canvis necessaris.

Ens trobem, per tant, enmig d'un greu conflicte de poder i legitimitats entre els oligopolis de la globalització

depredadora i la democràcia real, aquella que ens ha de portar a l'emancipació i alliberament de les classes oprimides. Per això és tan important l'ètica solidària i la fraternitat cooperativa, ja que esdevenen generadores d'aquella energia tan necessària per assolir aquesta democràcia de la qual parlem.

“El més valuós és allò
que no es pot comprar”

Sèneca

De la mateixa manera, és fonamental comprendre que la realitat en què vivim la condiciona la informació massiva i acrítica que rebem a través dels mitjans de comunicació de masses, dels creadors d'opinió i del model dominant de sabers. Tots ells difonen una visió conformista de les coses, tal com convé als interessos dels seus amos i això, de vegades, bloqueja el nostre pensament i la nostra imaginació, cosa que ens porta a reproduir els mateixos models sense transformar res substantiu.

UNA APOSTA PELS VALORS MATRIUS

Així, la cura, la confiança, el respecte i la responsabilitat són la base de l'esperança i ja es desenvolupen a través d'experiències feministes, de sobirania alimentària o d'economia solidària, les quals mostren un espai fèrtil de creativitat i innovació social. Sabem, doncs, que la cooperació és el motor d'evolució de la humanitat i allò que ha permès als éssers vius avançar en la història, mentre la cultura —paraula que en llatí significa “conreu, treball, tasca o benefici de la terra”— és l'essència d'on surtiran els valors imprescindibles per a donar sentit a la vida.

Per tant, urgeix reaprendre i actualitzar els valors ètics de la humanitat que custodia la saviesa perenne de tots els pobles. Amb especial atenció a la vigència dels valors republicans de la Revolució Francesa de 1789, que tantes lluites han inspirat: llibertat, igualtat i fraternitat. Es tracta d'un anhel de justícia i equitat que ha estat plasmat en el dret gràcies a l'acció política i que no només ha propiciat grans canvis socials i econòmics, sinó també espirituals, ètics i culturals.

En definitiva, cal que siguem responsables en la construcció de fraternitat i solidaritat, uns *militants antifatalistes* amb capacitat d'implicar-nos i comprometre'ns en la millora de les condicions de vida, treball i educació de totes les persones i col·lectius, i això demana que impulsem i enfortim iniciatives que amaren aquests valors transformadors.—*

SOBRE LA TRANSICIÓN ECOSOCIAL

LECTURES

QU

¿QUÉ HACER EN CASO DE INCENDIO? MANIFIESTO POR EL GREEN NEW DEAL

Héctor Tejero i Emilio Santiago
Capitán Swing, 2019

Vivim temps extraordinaris: l'escalfament de la terra i la pandèmia han posat al descobert una crisi sistèmica d'efectes devastadors, davant la qual el *Green New Deal* apareix com la gran proposta que ha de permetre evolucionar cap a un model que garanteixi la supervivència dels hàbitats naturals i de l'espècie humana.

Així ho analitzen Héctor Tejero i Emilio Santiago a *¿Qué hacer en caso de incendio? Manifiesto por el Green New Deal*, en el qual repas-sen la disputa política que hi ha entorn d'aquesta proposta ecològica. Segons els autors, si volem un procés de reformes socialment just, cal forjar un projecte integral que no només eviti la precarietat existencial que el neoliberalisme normalitza. A banda d'això, des de la imaginació i l'acció ciutadana, també cal un canvi cultural que ens condueixi a un model de felicitat diferent.

En aquesta línia, l'assaig de Tejero i Santiago desgrana els elements troncs que han d'acompanyar aquest canvi de paradigma, entre els quals hi ha la reducció dels consums energètics i materials i

l'ús sostenible de les energies renovables. Lluny del que anomenen la *tecnolatria imperant*, els autors consideren que les polítiques han de vetllar perquè la ciència estigui al servei del benestar social, de la fraternitat entre les persones i dels pobles i d'un territori enxarxat amb transport públic i d'unes xarxes de producció i consum sostenibles. En aquesta batalla, els autors ins-ten a l'esquerra a no defugir cap dels debats que estan en voga i, davant del catastrofisme i l'exaltació de la doctrina neoliberal com la clau mestra d'un projecte que ha de plantar cara a la destrucció del medi i guanyar un futur esperançador per a tots els habitants del planeta.

CAMBIAR O MORIR. CAPITALISMO, CRISIS CLIMÁTICA Y EL GREEN NEW DEAL

Noam Chomsky i Robert Pollin,
juntament amb Chronis Polychroniou
Ed. Clave Intelectual, 2020

Robert Pollin és fundador i codirector de l'Institut d'Investigació d'Economia Política de la Universitat de Massachusetts Amherst, on també ensenya Economia. Pollin ha escrit molts articles i llibres sobre l'economia ecològica i ha impulsat progra-

mes de *Green New Deal* en diferents estats del món. Pel que fa a Noam Chomsky, no necessita presentació. El llibre ressenyat està escrit com una entrevista que Chronis Polychroniou fa a tots dos.

Pollin defensa —amb el suport de Chomsky— que l'única solució per evitar la catàstrofe climàtica és impulsar un *Green New Deal* que permeti fer una transició a una economia descarbonitzada per arribar a les zero emissions netes de CO₂ l'any 2050 a tot estirar.

Els autors parteixen de la premissa que aquesta transició s'haurà de fer dins del capitalisme, ja que no hi ha temps per a desmantellar-lo, i argumenten que permetrà crear molts nous llocs de treball i millorar les condicions generals de vida.

El llibre s'estructura en quatre capítols. En el primer es tracen els paral·lelismes entre la crisi socioecològica actual i altres crisis anteriors. En el segon es reflexiona sobre les connexions del capitalisme amb l'emergència climàtica. En el tercer es descriu el *Green New Deal* proposat per Pollin, i s'inclou una crítica per part seva al *Green New Deal* de la Unió Europea, que considera insuficient. El llibre es tanca amb un capítol en què els autors reflexionen sobre com mobilitzar la ciutadania a favor de la transició ecològica i sobre les relacions entre el canvi climàtic i la COVID-19.

COMO SI HUBIERA UN MAÑANA. ENSAYOS PARA UNA TRANSICIÓN

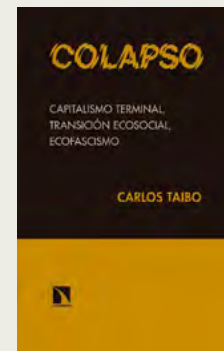
Diversos autores
Sylone, 2020

Transformar les societats i dur-les a un horitzó sostenible és la proposta que relliga aquesta obra coral, en què vuit autores i set autors compromesos amb l'activisme social, ecologista i feminista, dibuixen les alternatives que han de revertir la dinàmica a la qual ens han portat els interessos destructius del capital.

Davant d'aquesta diagnosi compartida, que ha esclatat amb l'actual pandèmia, els articulistes reivindiquen la necessitat de construir un nou paradigma basat en la justícia social, en el respecte al medi i en la redistribució de la riquesa. Un paradigma en què les formes de producció contaminants se substitueixen per sistemes descarbonitzats i en què la idea del progrés estigui acompanyada de mesures que garanteixin tant el benestar com les relacions fraternals entre les persones i els pobles.

Como si hubiera un mañana ens permet resseguir, de la mà de Yayo Herrero, Jorge Riechmann, Esther Vivas, Manuel Gari, Marta Pascual, Irene Landa i d'altres articulistes, les línies mestres d'aquest nou ordre en el terreny agroalimentari, energètic, industrial, polític o laboral. Es tracta d'uns àmbits en els quals,

tal com defensa l'ecofeminisme, cal posar les cures al centre i prendre consciència de la nostra interdependència amb la biodiversitat. L'ecologista Riechmann també s'hi refereix a les acaballes del seu text i adverteix que la transformació econòmica i social per la qual advoquen diverses generacions i grups contrahegemònics requereix un nou enfocament cultural que anomena “conversió dels individus”. I això significa ser corresponsables dels nostres actes per construir un futur millor, i per deixar enrere les pautes de consum que atempten contra la supervivència del planeta.

COLAPSO. CAPITALISMO TERMINAL, TRANSICIÓN ECOSOCIAL, ECOFASCISMO

Carlos Taibo
Los Libros de la Catarata, 2020

Carlos Taibo és un conegut activista de mil batalles i professor de Ciència Política a la Universidad Autónoma de Madrid. Al llarg dels anys, ha publicat una gran quantitat de llibres sobre diferents camps: les transicions dels règims mal anomenats *socialistes* de l'Europa central i oriental al capitalisme; el món llibertari, i el decreixement.

Podríem encabir *Colapso* en aquest darrer camp, tot i que l'autor aprofita els seus anteriors estu-

dis sobre l'enfonsament del món soviètic. A Taibo també li aflora la vena llibertària quan defensa com a alternativa —tant per evitar el col·lapse com per intentar sobreviure després— la construcció d'espais autònoms autogestionats, desmercantilitzats i despatriarcalitats que es vagin federant, eixamplant i confrontant amb el capital i l'Estat.

Segons Taibo, és probable que el sistema s'enfonsi per la gravetat d'una munió de crisis entrelaçades: el canvi climàtic, l'esgotament de les matèries primeres energètiques, els problemes demogràfics i la crisi social i financera.

El text s'ordena en set capítols. El primer parla del concepte de *col·lapse*; el segon considera les presumibles causes d'un col·lapse sistèmic global; el tercer especula sobre les possibles conseqüències del col·lapse; el quart i el cinquè s'apropen a dues possibles respostes davant l'enfonsament: la dels moviments per la transició ecosocial i la vinculada a l'ecofeixisme; el sisè analitza les percepcions populars sobre el col·lapse i el setè extreu algunes conclusions generals de tot plegat.

“DEMOCRACIA EN LA EMPRESA”

Armando Fernández Steinko
Ediciones Hoac, 2000

L'assaig de Fernández Steinko ens parla de com gestionar l'empresa

de forma participativa i eficient respecte als aspectes socials, ambientals i humans i per això l'estructura en cercles concèntrics: des d'allò que passa al treball fins a les grans decisions estratègiques de l'empresa. En altres paraules: quins béns i serveis produir, quina és la seva funció social, com organitzar la cadena de valor o repartir els rendiments empresarials.

Es tracta, d'alguna manera, d'un manual per a la introducció de la democràcia a l'empresa que supera el tabú segons el qual només les persones expertes i l'alta direcció tenen competències per a la gestió d'organitzacions complexes. Aquesta idea converteix l'autogestió empresarial en font de racionalitat i en una palanca essencial per afrontar la imprescindible reconversió social, econòmica i ambiental.

En oposició amb el minimalisme democràtic, l'autor contextualitza la seva proposta en el model de democràcia maximalista, que funciona amb estructures menys jeràrquiques i flexibles i que serveix per mobilitzar la creativitat i els recursos subjectius de la ciutadania; tot entenent la ciutadania, val a dir, com una categoria que no ha de quedar-se a les portes de les empreses.

Fernández Steinko remarca que la democratització de l'empresa ha de fomentar-se en una cultura empresarial sostenible, afavoridora del valor d'ús dels béns i serveis produïts, orientada al consum sostenible i en una reapropiació dels espais públics per part de la ciutadania, per a millorar la qualitat de vida de les ciutats i pobles. Per a fer-ho possible, l'autor argumenta la necessitat de tractar de forma simultània les dimensions micro i macro. La democratització de les empreses no és només la condició per a la democratització de l'economia a nivell territorial i global, sinó també la forma de millorar i aprofundir la democràcia política.

EL SOCIALISMO PUEDE LLEGAR SÓLO EN BICICLETA: ENSAYOS ECOSOCIALISTAS

Jorge Riechmann
Los Libros de la Catarata, 2012

Jorge Riechmann és poeta, assagista, professor de filosofia moral i activista ecologista. Ha investigat sobre qüestions ecológicosocials a l'Instituto Sindical de Trabajo, Ambiente y Salud (ISTAS) de Comissions Obreres. En el seu llibre, *El socialismo puede llegar sólo en bicicleta: ensayos ecosocialistas*, escrit en plena crisi de 2008, l'autor planteja l'actualitat de l'alternativa ecosocialista, basada en democratitzar, desmercantilitzar i orientar la política al bé comú i als béns comuns.

Aquest llibre —com tots els que ha escrit l'autor— gravita entorn de les mateixes idees: la necessitat de canviar de rumb per evitar el col·lapse civilitzatori, l'ètica de la suficiència, la justícia social universal, la necessària reconstrucció de la sociabilitat humana i l'ecosocialisme.

Cal recomanar uns quants llibres d'aquest autor, primer perquè tots estan plens de dades i reflexions molt valuoses, i segon perquè revelen el seu paisatge conceptual: *Trabajar sin destruir (trabajadores, sindicatos y ecologismo)*, amb Francisco Fernández Buéy (1998); *Un mundo vulnerable* (2000), *Una morada en el aire: diario de trabajo, 18 de agosto de*

2002 a 18 de agosto de 2003 (2003), *Gente que no quiere viajar a Marte: ensayos sobre ecología, ética y autolimitación* (2004), *Todos los animales somos hermanos: ensayos sobre el lugar de los animales en las sociedades industrializadas* (2005), *Biomímesis: crítica ecosocialista y propuesta de reconstrucción ecológico-social para la sustentabilidad* (2006), *Bailar sobre una baldosa* (2008), *La habitación de Pascal: ensayos para fundamentar éticas de suficiencia y políticas de autocontención* (2009), *¿Cómo vivir?: Acerca de la buena vida* (2011), *Autoconstrucción: la transformación cultural que necesitamos* (2015), *Eco-socialismo descalzo: tentativas* (2018) i el seu últim, de moment, *Otro fin del mundo es posible, decían los compañeros: sobre transiciones ecosociales, colapsos y la imposibilidad de lo necesario* (2019). En aquest assaig —també imprescindible— Riechmann reflexiona sobre què fer davant d'un postcol·lapse que creu inevitable, enfront l'increment inexorable de la destrucció ambiental.

“LA NOVA REALITAT. DE L'ECONOMICISME A LA CONSCIÈNCIA QUÀNTICA”

Jordi Pigem
Editorial Kairós, 2013

Jordi Pigem afirma que una crisi econòmica, ètica, ecològica i epis-

tèmica amenaça la societat. La crisi econòmica és fa cada cop més visible, més dura i afecta més gent. Està acompanyada de la crisi ètica que s'arrela en la cobdícia, la irresponsabilitat i el despotisme amb què la majoria paga el deliri d'una poderosa minoria —l'oligarquia financera— que manté i augmenta els seus privilegis. La crisi ecològica, al seu torn, fa evident que s'està arruïnant la base vital que ens sustenta i, de forma menys òbvia, es manifesta en la crisi epistèmica, és a dir, en la crisi de models de coneixement cada cop més allunyats de la realitat que pretenen explicar.

L'autor ens parla de la bombolla cognitiva, on sura la visió econòmica del món i de la creença en l'economia com un sistema purament quantificable, abstracte, autosuficient i independent, tant de la biosfera com de les inquietuds humanes. “Fa més d'un segle que la física quàntica ja apuntava una nova manera d'entendre la realitat, i ens va mostrar que la visió materialista i mecanicista resulta falsa quan ens apropem al nucli de la realitat”, diu Pigem. Aquest fet ens incita a canviar la nostra visió del món, els nostres valors i les nostres prioritats per transformar el que fem i el que som.

El llibre ens convida a passar d'un món centrat en els objectes i els diners a un món centrat en les persones i les relacions; a passar de la cobdícia de l'ego a una consciència planetària i solidària; de la intel·ligència calculadora al desenvolupament de les múltiples intel·ligències; de la visió reduccionista a la visió holística; de l'organització jeràrquica a l'organització en xarxa; de la societat industrial a noves societats sostenibles; de l'individualisme consumista al sentit de comunitat; i de l'alienació a la vida a la vida amb sentit. En definitiva: passar del materialisme al postmaterialisme.

ECONOMÍA ROSQUILLA. 7 MANERAS DE PENSAR LA ECONOMÍA DEL SIGLO XXI

Kate Raworth
Paidós 2018

Kate Raworth desgrana a *Economía rosquilla* (Doughnut economics) la seva tesi basada en el concepte de “rosquilla”, que pretén ser la brúixola que ens assenjala el camí cap al progrés humà. Raworth, docent a la Universitat d'Oxford i a la de Cambridge, parteix del principi que cap model que vulgui assolir un desenvolupament equitatiu i sostenible no pot operar més enllà de dos límits fonamentals: el sostre ecològic que estableix la capacitat del planeta —fins a nou processos ens apropen a punts de no retorn i de conseqüències imprevisibles— i les necessitats que cal satisfer amb l'activitat econòmica (materials, vitals i socials).

Raworth estableix dos cercles concèntrics (o rosquilla) en els quals l'exterior marcaria el límit del sostre ecològic que posaria en risc la sostenibilitat del planeta, i l'interior contindria els límits d'una societat justa per sota de la qual ningú hauria de viure. Entre els dos cercles hi hauria la rosquilla, que seria l'espai segur i just per a la humanitat i el que l'activitat econòmica hauria de contribuir a sostenir.

A partir d'aquí, l'autora desplega

Avançament Exprés

Aconsegueix resposta en 4 dies hàbils*
fins a 100.000€ de l'avançament de contracte o subvenció

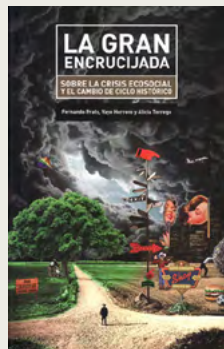
Fes que la teva empresa avanci
amb les finances ètiques

Els diners mouen el món. Triem-ne el sentit.

www.fiarebancaetica.coop

Crèdit amb un import màxim per operació de fins a 100.000€, mínim de 25.000€ i fins a un 80% de l'avançament de contracte o subvenció. Entitats candidates: cooperatives, fundacions, societats laborals, centres especials d'ocupació, empreses d'inserció associacions i ONG amb acords firmats amb administracions públiques. *Temps de resposta 4 dies hàbils a partir de la recepció de tota la documentació. Firma a Bilbao, Madrid i Barcelona (Andalusia prèvia concertació de cita).

els canvis que permetrien aquest progrés inclusiu: canviar d'objectiu (del PIB a la rosquilla); crear una economia incardinada en el context natural i social (incloent-hi les activitats no retribuïdes); tenir una visió integral de la naturalesa humana i una concepció sistèmica del medi ambient; aconseguir una societat amb un equilibri dinàmic; dissenyar una economia que associï el creixement a la distribució equitativa; regenerar recursos en la línia de l'economia circular; i cercar com les economies addictes al creixement poden viure igualment sense ell.

LA GRAN ENCRUCIJADA. SOBRE LA CRISIS ECOSOCIAL Y EL CAMBIO DE CICLO HISTÓRICO

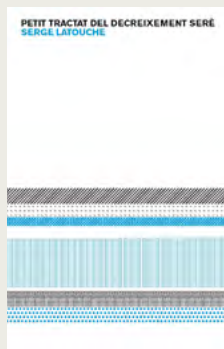
Fernando Prats,
Yayo Herrero i Alicia Torrego
Libros en Acción, 2016

Aquest és un llibre escrit a moltes mans. A més de les tres persones que apareixen a la portada, ha comptat amb la col·laboració d'una dotzena més, totes vinculades a l'anomenat Foro Transiciones, una fàbrica d'idees transdisciplinària i plural que té com a objectiu enriquir el debat sobre el canvi d'època i les temàtiques que decidiran el futur de la humanitat des de la perspectiva ecosocial.

Aquesta riquíssima obra de 300

pàgines combina dades, anàlisis de fons i propostes de transició per desenvolupar deu idees centrals: 1. Afrontem un canvi de cicle històric; 2. El canvi com a transició complexa; 3. Afrontar immediatament els reptes del binomi Energia-Clima; 4. Els relats del canvi contenen buits força importants; 5. Ens trobem davant una gran cruïlla; 6. Les ciutadanes i les ciutats són molt importants; 7. Cap a un procés constituent i congruent amb el canvi d'època; 8. Sense reconfigurar els imaginaris socials no serà possible el canvi; 9. La necessitat d'elaborar Estratègies-País alternatives, i 10. Per un renaixement del projecte europeu.

El llibre planteja la necessitat d'abordar el que anomenen un "cicle d'excepció i emergència" per orientar la sortida de la crisi actual i per fer transformacions clau a mitjans de segle que apuntin propostes en diversos camps, per exemple, els relacionats amb el clima, l'energia, els sistemes naturals i alimentaris o amb les ciutats.

PETIT TRACTAT DEL DECREIXEMENT SERÈ

Serge Latouche
Tres i Quatre, 2009

En la línia del *less is more*, el *Petit tractat del decreixement serè* de Serge Latouche és un petit gran lli-

bre: de petit i curt format, esdevé una aportació cabdal a les tesis del decreixement. El discurs de l'autor s'articula en tres capítols dividits entre mesurar l'abast a "El territori del decreixement"; proposar una alternativa al deliri de la societat del creixement a "El decreixement: una utopia concreta" i, finalment, precisar els mitjans de la seva realització a "El decreixement: un programa polític".

Segons l'economista francès, "es tracta d'abandonar una fe o una religió, la de l'economia, el progrés i el desenvolupament, de rebutjar el culte irracional i quasi idòlatra al creixement pel creixement". Així doncs, pensar en decreixement serà no significa propugnar una ruptura amb el creixement, sinó amb la ideologia de l'acumulació i amb els implícits morals d'un egoisme suïcida.

Per a Latouche, decreixement significa assumir —com a criteri regulador en la vida econòmica— les conseqüències del principi entròpic: no es pot créixer il·limitadament en un sistema tancat que disposa d'una quantitat d'energia limitada. Aquesta és una veritable crítica de la societat capitalista que l'autor troba a faltar en els discursos sobre desenvolupament sostenible i en la seva aplicació concreta.

Davant dels models productivistes, el decreixement serà planteja el "cercle virtuós" de vuit erres: reavaluar, reconceptualitzar, reestructurar, redistribuir, relocalitzar, reduir, reutilitzar i reciclar. Vuit objectius interdependents i susceptibles d'iniciar un procés de decreixement serà, convivencial i sostenible.

Nexe és la revista semestral del cooperativisme català, coeditada per la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya i la Fundació Roca i Galès amb la voluntat de contribuir a la reflexió i al debat sobre el cooperativisme i l'economia social i solidària (ESS).

Consell editorial

Alex Romaguera (coordinació), Jordi Estivill, Jordi Garcia, Agnès Giner, Ivan Miró, Marc Roma, Olga Ruiz i Jordi Via i Llop

Disseny i maquetació

Opisso Studio, SCCL

Revisió lingüística

Olistis, SCCL

Impressió i enquadernació

Gramagraf, SCCL

Edita

Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC) i Fundació Roca i Galès

Redacció i publicitat

c/ Premià, 15, la planta, 08014 Barcelona

93 318 81 62

redaccio@nexe.coop

nexe.coop

Han col·laborat en aquest número

Jordi Boixader, Miquel Cabré, Marc Cerdà, Gustavo Duch, Dani Font, Sebastià Jódar, Daniel Jover, Sara Ortiz Escalante, Margarita Padilla, Alfons Pérez, Sebastià Riutort, Marta Roca, Nel·la Saborit, Sergi Saladié, Jordi Sans, David Soler, Gisela Torrents i Blanca Valdivia

Número 46, Primavera-Estiu 2021

Promou

Generalitat de Catalunya
Departament de Treball,
Afers Socials i Famílies

economia
social

Amb el finançament

Ajuntament de
Barcelona

Economia
Cooperativa,
Social i Solidària
i Consum

Frenem

→ el canvi climàtic,

democratitzem

→ l'economia

Cooperatives
de Treball

Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya

Premià 15, 1ª planta. 08014 Barcelona

Tel: 93 318 81 62

cooperativestreball.coop

GEST · HUMOR · LLENGUATGE

TRICICLIC!

**PALAU
ROBERT**
Catalunya en valor

PALAU ROBERT

Passeig de Gràcia, 107
08008 Barcelona
Tel. 932 388 091

palaurobert.gencat.cat

Segueix-nos a:

EXPOSICIÓ FINS AL 03.10.2021 ENTRADA LLIURE

Catalunya
2030

Generalitat
de Catalunya